

CERCLE D'ORIENT 'dan BÜYÜK KULÜP 'e

Orhan Koloğlu

CERCLE D'ORIENT'*dan*
BÜYÜK KULÜP'*e*

CERCLE D'ORIENT'dan BÜYÜK KULÜP'e

Orhan KOLOĞLU

ISBN 975-23-0126-6

Boyut Yayın Grubu tarafından düzenlenerek,
Büyük Kulüp için kitaplaştırılmıştır.

Genel Yönetmen

Bülent ÖZÜKAN

Genel Müdür

Nilgün ÖZÜKAN

Genel Sanat Yönetmeni

Murat ÖNEŞ

Uygulama

Bülent USTAĞLU

B BOYUT KİTAPLARI

1. Baskı: Mayıs 2005

Boyut Yayıncılık A.Ş., İstanbul

BASKI

BOYUT MATBAACILIK A.Ş.

Matbaacılar Sitesi, 1. Cadde,

No. 115 34204 Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (0212) 413 33 33

Faks: (0212) 413 33 34

www.boyut.com.tr

e-mail: info@boyut.com.tr

© Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

**CERCLE D'ORIENT'dan
BÜYÜK KULÜP'e**

Orhan KOLOĞLU

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk

17 Temmuz 1932

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sunuş 10

1882 öncesinde kulüpler

Kahvehane'den Kiraathane'ye 13

Club'den Cercle'e 19

Abdülhamid Dönemi 1882-1907

Cercle D'Orient'in kuruluşu 21

Cercle'in işleyişi 32

Kültürel faaliyetler 41

Cercle'de üyelerin yaşamı 47

İkinci Meşrutiyet'te...

İttihatçılar dönemi 1908-1918 85

İstanbul işgal altındayken 1919-1922 95

Cumhuriyet'te ilk dönem 1923-1943

Türk önceliğinin yerleşmesi 103

Mali kriz yıllarında 108

Kapansın mı, başka kulüple birleşsin mi? 113

Üyelerin ilgisi 119

Büyük Kulüp'e dönüşüm

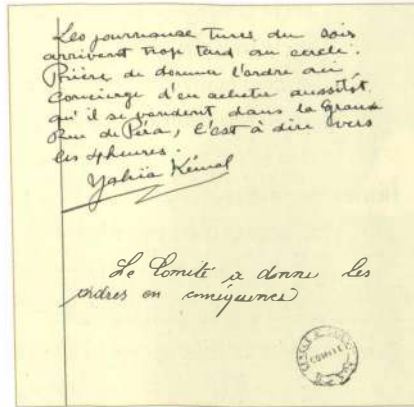
Yeni yapılanma 125

Yazlık lokal'in Kışlık'ın önüne geçişi 132

Büyük Kulüp'te yaşam 136

96. yılında kendi binasına sahip olma 145

21. yüzyılda Büyük Kulüp/Cercle D'Orient 157

Yahya Kemal'in 1923 yılında
akşam gazetelerinin zamanında
kulübe getirilmesini isteyen mesajı.
Altında yönetimin damgasını taşıyan yanıt var:
"Gereken emir verilmiştir."

Orhan Yüce'ye teşekkürler

Türkiye'nin en saygın ve kıdemli derneği olma özelliğine sahip Kulübümüzün 2007'de 125. kuruluş yılını kutlayacağız. Bu uzun ve olağanüstü değişimlere tanıklık eden yaşamında Büyük Kulüp, ülkemizin en seçkin kadrolarının katılım ve yönlendiriciliği sayesinde köklü bir yapısal evrimi de başarıyla gerçekleştirmiştir.

Ancak, geleceğini şimdi beşinci, hatta altıncı kuşaklara devretme aşamasındaki Kulübümüzün onurlu geçmişinin belgelere dayalı ve yol gösterici bir tarihi bugüne kadar yazılmamıştı.

Bu eksikliği gören ve giderilmesi amacıyla önemli bir girişim ve proje başlatan Yüksek Divanımızın başkanı Sayın Orhan Yüce sayesinde, hepimizi mutlu edeceğine inandığım bir belgesel yapıt nihayet gerçekleşmiş bulunuyor.

Kendilerine ve bu eserin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyenlere Büyük Kulüp adına şükran duygularımı sunuyorum.

Duran Akbulut
Başkan

Geleceğin Büyük Kulüp'lülerine...

Ömrümün kırk yıldan fazlasını içinde geçirmiş bir arkadaşınız olarak, 123. yaşına ulaşmış Kulübümüzün ayrıntılı bilgi ve belgelere dayanan bir tarihinin bugüne kadar yazılmamış olması beni derinden üzüyor ve rahatsız ediyordu. Ülkemizin bu en eski Kulübü hakkındaki bilgiler, ne yazık ki, kulaktan dolma söylentilerden ibaret kalırken, kıdemli üyelerimizin bilgi ve belge bırakmadan aramızdan ayrılıyor olması da kaynakların azalıp kaybolmasına yol açıyordu. Oysa, Büyük Kulübün tarihi, Osmanlı'nın son kırk yılına ışık tutabilecek bir süreci oluşturuyordu.

Büyük Kulübün Yüksek Divanı'nın Başkanlığına seçildiğimde ilk hedeflerimden biri bu eksikliğin giderilmesi yollarını aramak oldu. Gurur duyduğumuz geçmişimizle ilgili doğru ve yeterli bilgilere ulaşmak hepimizin hakkı değil miydi? 1970'li yıllarda Basın Yayın Genel Müdürlüğü görevini de üstlenmiş kıdemli bir yazar, gazeteci ve tarihçi niteliğiyle Sayın Orhan Koloğlu bu konuda bize yardımcı olması önerimi kabul etti ve onun bir yıldan fazla süren araştırma, arşiv, derleme ve kaleme alma çalışması sonunda şimdi elinde tuttuğunuz **“Cercle d'Orient'dan Büyük Kulübe”** ortaya çıkmış oldu.

Dileğim; saygınlığı dünyaca kabul edilen Kulübümüzün tarihine ışık tutan bu ilk eserin, yalnız siz değerli üyeler için bir başvuru kitabı olmakla kalmayıp 200. yaşımıza doğru yol alırken yazılacak yeni eserlere de kaynak ve örnek oluşturmasıdır.

Kitabın hazırlanmasında kulübümüzün arşivini açarak gereken bütün kolaylıkları gösteren başta Yönetim Kurulu Başkanımız Sayın Duran Akbulut olmak üzere katkı ve yardımlarını esirgemeyen herkese teşekkürlerle, saygılar sunarım.

Yüksek Divan Başkanı
Orhan Yüce

Sunuş

BÜYÜK KULÜP/CERCLE D'ORIENT, 1882 yılında kurulmuş, dolayısıyla bu kitap kaleme alındığında 123'üncü yaşını tamamlamış bir kurum. Açıkçası derneklerimizin en eski ve en deneyimli. Toplumumuzun, tarihindeki en büyük bunalımları ve değişimleri yaşadığı bir sürecin tanığı. Kendisi doğrudan bu olaylarda rol üstlenmekle birlikte üyelerinin bunlara fiilen katıldığı bir cemiyet. En azından üstlendiği işlev sebebiyle toplumumuza örneklik ettiği yadsınamaz. 2003 tarihli Dernek Tüzüğü, amaçları şöyle belirliyor:

- *Laik, çağdaş, demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini korumak; Atatürk ilke ve ideallerinin ülkemizde sonsuza kadar yaşayabilmesi için fikir ve hizmetler üretmek,*

- *Üyeler arasında sosyal ilişkileri kuvvetlendirmek, karşılıklı sevgi ve saygıyı yerleştirmek, üyelere dinlenme, okuma, eğlenme ve spor yapma olanakları sağlamak,*

- *Üye eşleri arasında sevgi ve dostluğu çoğaltıcı çalışmalar yapmak, onların kendi aralarında birleşerek hizmetler üretmelerine olanak tanımak,*

- *Üye çocuklarının derneğe ilgilerini çoğaltarak aralarındaki sevgi ve dostluğu geliştirmek, sosyal konulardaki yaratıcılıklarını özendirerek gençlere özgü hizmetler ve etkinlikler gerçekleştirmelerini sağlamak,*

- *Özellikle sağlık, eğitim, çevre ve turizm ile ilgili olmak üzere tüm sosyal konularda hizmet vermek,*

- *Türk kültür ve sanatının gelişmesine yardımcı olmak; sergiler, konserler, konferanslar düzenlemek.*

Bu hedeflere ulaşmak için de başvuracağı yöntemleri tüzük şöyle belirtiyor:

- Dernek bu amacı geliştirmek, bu doğrultuda hizmetlere ulaşabilmek için toplantılar, organizasyonlar ve yayınlar yapar,
- Gerekirse Genel Kurul kararı ile üyelerinin de katılımını sağlayarak şubeler, sosyal tesisler ve vakıflar kurar,
- Taşınır ve taşınmaz mallar satın alır, satar, yapar, kiralar,
- Gereksinimi doğrultusunda araç gereç sağlar.
- Dernek her ne biçimde olursa olsun siyasetle uğraşmaz, Dernek lokallerinde siyasi toplantılar düzenlenemez ve bu lokaller her türlü toplantılar için siyasi kuruluşlara kiralanamaz.

Demokrasiye ulaşmış ve çağdaşlaşmada en ileri adımları atmış bir Türkiye'nin 21.yüzyıldaki bu anlayışı, tabii ki 1880'lerde var olamazdı. Dolayısıyla Dernek o çağın koşullarına uygun olarak kurulmuş ve zaman içinde toplumsal değişmeye uygun olarak bir evrim yaşamıştır. Bu kitapta, 125.Yılıni tamamlamak üzere olan kulübün öyküsünü, ondan önce de var olan toplumumuzdaki 'sosyal buluşma kurumu' anlayışını irdeledikten sonra, inanılmaz büyük bir intizamla tutulmuş olan Dernek'in yönetim kurulu zabıtları ve de geçmişin hayattaki tanıklarının anlattıklarıyla aktarmaya çalışacağız.

Araştırmayı ilk önce düşünmüş olan, Yüksek Divan Başkanı *Orhan Yüce*'ye ve anılarını, bilgilerini ve belgelerini aktarma lütfunda bulunan başta başkan *Duran Akbulut* olmak üzere, *Nilüfer Gürsoy*, *Muammer Çarmıklı*, *Demirtaş Bayar*, *Sadettin Sükan*, *Osman Akman*, *Melih Caculi*, *Seyfi Basa*, *Abdullah Uraz*'a teşekkürlerimi sunarım.

Orhan Koloğlu

1882 ÖNCESİNDE KULÜPLER

KAHVEHANE'DEN KIRAATHANE'YE

Toplumumuzda yepyeni bir kurumlaşmayı yerleştiren Cercle d'Orient olayının iyice anlaşılabilmesi için, bu tür girişimlerin Osmanlı zamanındaki evrimini özetle yansıtmakta yarar vardır.

Aksi halde yabancı kökenli bir kurumun gözü kapalı benimsendiği gibi bir kamu uyanabilir.

Bir araya gelerek, vakit geçirmek, düşünmek, fikir üretmek, eğlenmek için formüller aramak, insanlığın başından beri her toplumda rastlanan bir davranıştır. İslam'da cemaatin toplantı yeri olarak cami ve mescid seçilmiştir. Ancak bunların din sınırlamalı olması sebebiyle zamanla farklı toplantı yerleri kurulmasına yönelindiği dikkatlerden kaçmaz. Tekkeler de din ögesine saygıdan vazgeçmemekle birlikte, şeriatın bahis etmediği konuları da dikkate alan bir toplantı merkezi niteliği kazanmışlardır; Mevlevilerin sema tutkusu gibi. *Eflâkî*'nin rivayetine göre *Hazreti Peygamber* “Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadınlar ve namaz” demiştir. Mevlâna bu hadis'e karşılık, “Ben de üç şey severim, diyordu: hamam, şerbet ve sema.” Bektaşilerin de *Ayin-i Cem*'i ve kadına tesettürü zorunlu saymayan anlayışı bu özel toplantı ihtiyacının bütün insanlıkta var olduğunu ve Türklerde de özel şekillerde bulunduğunu kanıtlar.

Osmanlı toplumunun yapısında önemli değişiklikler getiren iki tarih vardır. 1453 ve 1517. Birincisinden önce de Türkler fethettikleri ülkelerin

gayri Müslim halklarıyla ileri bir uzlaşma çerçevesinde yaşıyorlardı. Ancak İstanbul'un fethi ve başkent olması, işi daha da ilerletti. Rum, Ermeni kiliselerinin devlet çapında koruyucusu durumuna gelmek, ortak yaşamda da etkisini göstermiştir. İslam'ın genelde yasakladığı içki üretimi ve meyhanelerde toplu olarak içilmesi şartlı da olsa serbestti ve Müslümanların yasağa rağmen buralara devam ettikleri bilinir.

Mısır'ın fethi ile değişen bakış

1517'de Mısır'ın fethinden sonra Hicaz'ın kendiliğinden Osmanlı hakimiyetini kabul etmesi, bir anda sultanların İslam'ın en büyük savunucusu durumuna gelmesine ve Halife sıfatının da yakıştırılmasına sebep oldu. Bu değişimin Osmanlı yönetiminin toplumsal yaşamla ilgili tutumunda bir iç çekişmeye yol açtığı anlaşılıyor. *Vejdi Bilgin, 'Fakih ve Toplum'* adlı eserinde, ulemanın meşru saydığı meşgaleleri şöyle sıralıyor:

"Ailesi ve arkadaşlarıyla sobbet etme, kitap okuma, ibadet etme, meşire yerlerine gitme, askeri talimler yapma veya seyretme, zafer alayları, esnaf bayramları ve dini bayramlardaki eğlenceler. Bunlar dışındaki meşgaleler meşru görülmez, zira bunlarla meşguliyet Allah'a karşı gelmek, vakti boş yere geçirmek, başkasına zarar vermek, nefsini alçaltmak şeklinde düşünülür."

Arap bölgelerinde esasen var olan kahve İstanbul'a 1520'lerden itibaren gelmeye başladı ve tarihçi *Peçevi*'ye göre ilk kahvehane 1554'de açıldı. O andan itibaren de kahve aleyhinde, onu alkollü içkiyle eşit sayan fetvalar verilmeye başlandı. Bırakınız kahveyi, bozayı bile içki sınıfına dahil eden din adamlarına rastlanmıştır. *Evlîya Çelebi* de *"Bozabaneye girdim diye utancımдан yerlere geçtim"* diye yazar. Ancak Osmanlının, dine bağlılığını sorgulattırmadan kendi örf ve törelerini kanunlarına yansıttığı bilinir. Örneğin ünlü şeyhülislam *Ebussuud Efendi*. 1530'larda verdiği bir fetvada Şafii mezhebini dışlarken, onların uygulamalarının *"diyarı Rum'da"* - yani Roma diyarında = Osmanlı ülkesinde' geçerli olamayacağını belirtir. Osmanlı tarihi bu iki ucun çekişme-

lerine hep tanık olmuş, sonuçta hep hoşgörülü olan anlayış kazanmıştır. Nitekim kahvenin haram sayılmaktan kurtulması da 1590'larda şeyhülislamın fetvasıyla mümkün oldu. Buna karşılık kahvehanelere yönelik olumsuz görüşler 17. yüzyılda da devam eder. Kanuni zamanında sayıları 50'yi bulurken daha 16. yüzyılın sonunda 600'e erişmiş olmaları önemlerini kanıtlar. Her köşe başında her mahalle arasında bir tane vardı. Artık kahveye değil, kahvehanelerde içki, afyon içme, satranç, tavlâ toplu kumar oynama suçlamaları yapılıyordu. Daha da önemlisi siyasi sohbetler ileri sürülüyordu.

Karşı önlem olarak kahvehaneleri camilerin yanı başında kuranlar vardı. Böylece cami kapısının açılışını ya da iki namaz arası süresinin dolmasını bekleyenleri çekmeyi amaçladıklarını ileri sürebiliyorlardı.

Duvarlarını ayet ve hadis levhalarıyla, Kâbe resimleriyle süsleyerek saygınlıklarını artırma peşindeydiler. Özellikle Ramazanlarda iftar ve sahuru bekleyenlerin sohbet yeri olarak da önemleri arttı.

Toplumsal kaynaşma merkezi

Kahvehanelere din farkı olmadan bütün sade vatandaşlar gelebildiği gibi, kültürlü, bilgili insanlar da geliyordu. Açıkçası tam bir toplumsal kaynaşma merkezi olmuştu. Fransız yazar *Thévenot* 17. yüzyılın ikinci yarısının başlarında İstanbul'u ziyaretinden sonra, kahvehanelerde din ve nite-lik farkı olmaksızın her cinsten insana rastlandığını yazıp ekler:

"Buralara girmekte utanılacak hiçbir şey yoktur."

Peçevi de *"Memur adayları, kadılar, müderrisler ile işsiz güçsüz takımı böyle eğlenecek ve gönül avutacak yer bulunamaz diye kahvehaneleri dolduruyor ve oturacak batta ayakta duracak yer bulunamıyordu"* diyor. Bu patlayan ilgi ve kahvelerde arzulamadığı konuların açıkça konuşulmasından rahatsız olan Osmanlı yönetimi, 17. yüzyılın başında *IV. Murat* döneminde kahve içenleri cezalandırmaya, kahvehaneleri yasaklamaya bile kalkışmıştır. Bu yüzden pek çok insanın idam edildiği bilinir. Vaizlerin, sufiler (Tekke müdavimleri) kadar kahvehaneleri de rakip saymalarının kökeninde halkın ilgisinin oraya kaymasının

rolü vardı. Kahvehanenin, meddah, Karagözcü, kıssahan, şair gibi kimselerin sanatlarını icra alanı haline gelmesi etkilerini artırıyordu. Gerçi bu sanatçılar lonca disiplinine bağlı kalarak yeni buluştan ve konulardan çok eski, geleneksel, dini temalara (Şehname, İskendername, Eba Müslimname, Hamzaname gibi) ağırlık veriyorlar idiyse de, günün olaylarına da atıfta bulunmaktan geri kalmıyorlardı. En azından dinleyiciler böyle yakıştırmalara yönelebiliyordu. Böylece kahvehaneler İstanbul ile sınırlı kalmamış, bütün ülkeye yayılmışlardır. Örneğin *Evliya Çelebi* Bursa'da 75 tane bulunduğunu kaydediyor.

Satranç oynamanın da mümkün olduğu kahvehaneler, taşrada daha çok eğlence yeri sayılsalar da, İstanbul'da bir siyasi buluşma yeri niteliği kazandılar. Belli bir süre taşrada görev yaptıktan sonra yeni tayin için İstanbul'a gelip bekleyen memur adayları, doğal olarak boş zamanlarını buralarda geçiriyorlardı. Kuzey Afrika'daki *Garb Ocakları* bölgelerinde ilk kez kurulan kahvehanelerin de bu tür yönetici toplanma merkezi haline geldiği biliniyor. Örneğin, Cezayir Ocağı'nda kahvehaneler o derece önem kazanmıştı ki, bir Cezayir atasözü "*Seni, Türklerin uğrağı olan bir kahvehaneye benzer (yani saygıdeğer) samıyordum*" der. Anımsamak gerekir ki, kahvehanenin sahibi olan Türk, Ocak'ın reisliği sayılan dayılık makamının en önde gelen adayydı.

Bu noktada bir hususu özellikle belirtmek gerekiyor. Bahsettiğimiz kahvehaneler, bugün "*köy kahvesi*" deyimiyle biraz da küçümseyerek belirttiğimiz yerler değildir. Esasen o çağlarda köylerde kahvehane yoktu. Bahis konusu olan İstanbul ve diğer büyük şehirlerdeki yerlerdir. Örneğin 17. yüzyıl sonu yazarı *Nâbî*, Şam'dan geçerken, yabancılığını bir kahvehanede unuttuğunu belirtir, tatlı bir buluşma yeri olduğunu kaydeder.

Kahvehanelere karşı olan fetvalarda ve suçlamalarda bid'at (Dinde Peygamber zamanında mevcut olmayan uygulamalar) ve sufilik iddialarına öncelik verilmesi, bu kurumun toplumsal açıdan nasıl bir önem taşımış olduğunu kanıtlar. Açıkça, yönetime yönelik eleştiriler en çok buralarda gündeme geliyordu. Kahvehanelere gösterilen bu büyük ilgi ticari kazanç kaynağı oluşturmaya sebebiyle de dikkatlerin üzerine

19.yüzyılda ressam Meeling'in çizimiyle İstanbul'da bir kahvehane.

toplanmasına sebep oldu. Peçevi, “Ulemadan, şeyblerden vezirlerden gelir kaynağı olarak kullanmak üzere kahvehane açanlar çıktı. Büyüklerden kahve içmez adam kalmadı. Hatta o hale geldi ki, birer ikişer altın kira alır oldular” diyor. Zamanla çoğunun Yeniçerilerin kontrolüne geçtiği biliniyor. 1710'larda İngiliz elçisinin eşi *Lady Montagu* anılarında “Paşa hakkında bir kahvehanede bir şey söylenecek olursa etrafta bol miktarda bulunan bahiyeler yüzünden derhal kahvehane altüst oluyor, hatta bunların hepsine işkence yapılıyor” diye yazıyor. 29 Eylül 1785'de de “Kahvehaneler ve diğer toplantı yerlerinde kamu işleri hakkında her tür konuşmayı yasaklayan” bir irade yayınlanmıştır.

Batılı yaşam tarzının etkileri

18. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı'da yavaş yavaş kendisini hissettirmeye başlayan batı yaşamı, Fransız Devrimi yıllarında kulüp olarak da ülkede belirmiştir. 1793'de İstanbul, İzmir ve Halep'de birer tane Fransız devrimci kulübü vardı. Sadece Avrupalılara hitap ettikleri ve özellikle Beyoğlu-Galata bölgesinde rakipleri İngiliz ve Avusturyalılarla çekiştikleri bilinir. Ortodoks Kilisesi Fransız Devrimi'ne karşı olduğu için yerliler de bunlara rağbet göstermemişlerdir. Bunların faaliyetlerinden rahatsız olanlar çıktığında *Reisilkütab*'ın (O zamanki dış işleri bakanı) “İstediklerini yapabilirler, bizi etkilemez” dediği bilinir. Levanten

meyhane/kahvehaneleri'nde yapılan siyasi tartışmaları Osmanlı yönetimi önemsememiş, Avrupalı Hristiyanların kendi iç işleri sayarak serbest bırakmıştır. Hatta, Bağdat kahvehanelerinde bile, Fransız konsolosu ile doktorunun, Ermeni tüccarların yardımıyla eşitlik ve özgürlük konulu gazete makalelerini halka okudukları hakkında iddialar olmasına rağmen. Osmanlı yönetimi bu tür tartışmaların İstanbul yakasına yansımaları engellemekte çok kararlı davranmıştır.

Esasen, *II. Selim* ve 1826 öncesi *II. Mahmud* saltanatı yıllarında bu kahvehaneler yönetimi de etkisi altında tutan Yeniçerilerin kontrolündeydi. Bu yüzden buraları “*Avam takımının en sefil cinsinin toplantı yeri*” sayanlar vardı. Oysa, toplumun üst kademesinin toplantı yeri niteliğini kaybetmediklerini belgeleyen tanıklar da var. Vakanüvis, yani resmi devlet tarihçisi olmadığı halde, 1785-1813 yılları olaylarını ve belgelerini en geniş şekilde kitabına sokmuş olan *Câbî Ömer Efendi* bunlardan biri. Elde ettiği bilgileri “*gerek ricali kahvehaneden ve gerekse si-ka'dan* (güvenilir kimselerden)” elde ettiğini kaydeder. Kahvehanelerdeki için rical (mevki sahipleri) deyimini kullanması buralarda saygıdeğer kimselerle karşılaştığını kanıtlar.

Avrupalı ressamların Osmanlı yaşamını yansıtmak için en çok çizdikleri yerler arasında kahvehaneler ön planda gelir. Bunlar son derece düzenli, zevkle döşenmiş, ortasında havuz, bir tarafında ozanların, meddahların, şarkıcıların sanatlarını icra etmeleri için bir bölüm bulunan yapılardı. Hatta iki katlı olanları bulunuyor. Batılı kaynakları da bunların birer kültür merkezi olduklarını kabul ediyorlar.

1826'da Yeniçeriliğin kaldırılmasının yarattığı toplumsal bunalımla-Tıpkı Fransa'da Napolyon'dan sonra olduğu gibi- kahvehane yaşamında da bir durgunluk süresi geçirildiği anlaşıyor. Buna karşılık, ilan edilen *Tanzimat* ile her alanda olduğu gibi bu konuda da Avrupa örneğine yönelme başlar. Avrupalı ve Levanten tüccarların artık daha rahatlıkla kendi buluşma mahallerini oluşturdukları biliniyor. “*Kilup*” deyimini ilk kez 1845'de *Ceride-i Havadis* gazetesi (no.405) kullanmıştır. Anlamı “*cemiyetgâhlar*” diye açıklar. Böylece cemiyet kurma anlayışı yadırganmadan topluma girmiş olur.

Osmanlı topraklarında ilki 1821'de çıkan gazetelerin devletin resmi desteğiyle yaygınlaşması, kahvehanelere yepyeni bir işlev hazırlamıştır. Kahvehane yerine “*Kıraathane*” deyimini böylece belirir. Ön plana, ülkenin dört bir yerinde yayınlanan gazetelerin ve yeni çıkan matbu kitapların okunması getirilmiş oluyordu.

Divanyolu'nda bir kıraathanenin 1867 yılında Ramazan eğlenceleri yerine kitap ve gazete hediye etmesiyle ilgili olarak *Tasviri Efkar'a* ilan vermesi (No.451) bu girişimle neyin amaçlanmış olduğunu iyi anlatıyor:

“Kıraathanemizde Ramazanı Şerif geceleri başka yerlerdeki gibi çalgı ve gölge oyunlarına dair şeyler bulunmayıp, daima teşriflerini beklediğimiz kişiler ve maarifseverlerin olabildiğince eğlenmeleri için, içecekleri meşrubatın parasını almamız dışında (...) nezdimizdeki kitaplardan birer adet meccanen takdim olunacaktır. Böylece çalgı ve sair şeyleri terk ederek okumaya rağbet edeceklerdir (...) Ramazan boyunca kıraathaneme abone olanlara üç ya da altı aylık gazete verilmenin yanı sıra, müstakillen birer kitap da verileceğinden bir ay zarfında içecekleri meşrubattan da üçte bir oranında tenzilât yapılacaktır.” Böylece yepyeni bir anlayışa yönelme başlamış oldu.

CLUB'DEN CERCLE'E...

Modern anlamdaki kulüplerin ilk örneklerinin 17. yüzyılda

İngiltere'de belirdiği kabul ediliyor.

Encyclopaedia Britannica, bu yüzyılın ortasında ‘*coffee houses* = kahvehanelerin yaygınlaşmasıyla kulüplerin belirli yerlere sahip ve özgün bir nitelik kazandıklarından bahsediyor. Kahvehanelerin sahipleri genelde, kulübün kullanımı için özel bir oda tahsis ediyorlardı. Karşılığında ücret almazlar, satılan yiyecek ve içecek ile kâr sağlardı. Tabii buralara gelen saygıdeğer lordlar, ünlü sanatçılar gibi kişilerin tesise sağladığı itibar da kamuoyundaki rağbeti artırıyordu. ‘*Club* = *kulüp*’ deyimini modern anlamda ilk önce bu dönemde kullanılır oldu. Hatta ‘*clubbing* = kulüpte buluşma ya da kulüpleşme’ deyimini de 1660’dan itibaren belirdi.

Kahveyi Avrupa’ya tanıtanın Türkler olduğu bilinir. Dolayısıyla bu kulüplere “*coffee house*” denmesinin sebebinin daha derinine incelenmesi gerektiği anlaşıyor. Örneğin 1659’da kurulan Rota kulübüne “*Coffee*

club= Kahve kulübü” deniyordu. Bu tanımlamanın, tıpkı bizdeki gibi her kahvehanenin tek başına bir varlık olmasından ileri geldiği düşünülebilir. Anımsamak gerekir ki, aynı çağlarda İngiltere’de örgütlü gizli cemiyet olarak mason locaları yaygınlaşmaktaydı. Tek bir tüzüğe ve yönetim hiyerarşisine göre hareket ederlerdi. Oysa kulüp mantığında her birinin bağımsızlığı esastır ve yerel koşullara göre işlerler. Tıpkı bizim kahvehaneler gibi. Anımsamak gerekir ki, bizim kahvehanelerde, yönetim disiplini ve örgüt ilişkisine dayanan loncalar ya da tarikatlar dışında, daha özgür bir buluşma yeri oluşturma gereğinden doğmuşlardı. Kulüplerle kahvehanelerin mutlaka karşılıklı etkileşim sonucu belirledikleri gibi bir iddida bulunacak değiliz ancak, belirli bir sosyal yapıya ulaşan toplumlar da böylesine daha az şarta bağlı buluşma yerleri ihtiyacının doğduğu anlaşıyor. Osmanlı da o düzeye varmıştı.

İngiltere örneği, 18. yüzyılda Avrupa’da uygulanmaya başladı. İsviçre’de, Almanya’da kulüpler belirdi ama özellikle Fransa büyük bir patlama yaptı. Hele 1789 *Devrimi* kulüplerin bütün ülke düzeyine yayılan bir örgütlenme şekline dönüşmesine tanık oldu. *Jacobin’ler Kulübü* hün 400 şubesi bulunduğu biliniyor. Siyasi işlevleri sebebiyle kısa süre sonra kapatılmışlardır. *Napolyon*’un diktatörlüğü döneminde, eski usul, ünlü hanımların sadece belli bir kesime açık olan “*salon*”ları kullanılmıştır. Tabii bunları halk kullanamıyordu. Devrimin aşırılıkları yerine daha ılımlı bir siyasi ortama girildiği 1830’larda, aynen kulüp nitelikli ama “**Cercle=serkl**” diye anılan cemiyetler belirdi.

Cercle daha önce sadece daire, çember anlamında kullanılıyordu. Yeni anlayışı ile “*dairevi şekilde toplanmış insanlar grubu*”nu tanımlar sayılmıştır. Bunun bir dayanışma anlamı taşıdığı bellidir. Kurucuları daha çok, devrimcilik yapmaktan ziyade, devrimin kökleştirdiği özgürlükler çerçevesinde, karşıt düşünceleri de bir arada açıklamayı benimseyen kimselerdi. Ayrıca sadece siyasetle uğraşmıyorlardı, sanat, bilim ve toplumsal her oluşum bir araya gelmenin vesilesini oluşturuyordu. Buna tatlı sohbet ve dinlenmek için spora ve iskambil oyunlarına ilgi de eklendi. Böylece içinde herkesin kendi isteğine uygun davranışta bulunduğu toplantı mahalleri belirdi. Sadece erkekler kabul ediliyor, eşleri ancak onlarla birlikte oldukları zaman katılabiliyorlardı. Zamanla, sadece kadınlara ait kulüpler de belirmiştir. Avrupa ülkelerinde özgürlükler yasallaştıkça ve kökleştikçe bu tür çok boyutlu yapıya sahip kurumlar da artmıştır.

ABDÜLHAMİD DÖNEMİ 1882-1907

CERCLE D'ORIENT'İN KURULUŞU

Cercle d'Orient'in çok muntazam tutulmuş toplantı zabıt defterleri, bize, 5 Mart 1882 günü saat 16'da başlayan ilk buluşmadan itibaren, hazırlık döneminin bütün safhalarını son derece ayrıntılı şekilde aktarıyor.

Bu bölümün başlığı "Pera'da yeni bir Cercle için kurucu üyelerin hazırlık toplantısı"dır. Pera'da böyle yeni bir dernek kurma girişimine katkıda bulunmayı kabul etmiş olan kimselerden 30'u, o gün, B.Britanya büyükelçisi *Sir Alfred Sandison*'un elçilikteki özel dairesinde bir araya geldiler. Hukuki açıdan gereken girişimlerle ön hazırlıkları konuşmak planlanmıştı. Oturuma *Sandison* başkanlık ediyordu, *Spandony* sekreterlik görevini üstlenmişti.

Pera'da yeni bir kulüp kurma ihtiyacının belirmesi, anlaşılıyor ki, mevcut olanların özellikle diplomatlar nezdinde güvenilir sayılır olmalarından ileri geliyordu. İstanbul bütün imparatorluğun sadece siyasi değil, mali işlerinin de karara bağlandığı yerd. 1877-78 yenilgisinden sonra daha da çok Avrupa'nın siyasi ve mali kontrolü altına giren devlette bu kararlar, hepsi de Beyoğlu bölgesinde toplanmış yabancı elçiliklerin onayına bağlıydı. Bu yüzden ciddi iş adamlarından çok daha fazla maceracı bölgeyi dolduruyordu. İstanbul'u Avrupa'ya bağlayacak demiryolu gibi, dünya çapında ün kazanacak *Pera Palas* ve *Tokatlıyan* gibi oteller de henüz yapılmamıştı. Bu kalabalık, küçük çaplı

CERCLE D'ORIENT
COMITE.

Sera, le 23 Mai 1882.

M

Le Comité du Cercle d'Orient vous prie
de vouloir bien verser entre les mains de son
Trésorier la somme de 5 Livres turques montant
de votre souscription comme membre fondateur du
Cercle d'Orient.

Cet appel a été décidé pour subvenir aux
premiers frais d'installation.

En même temps le Comité a l'honneur de
vous informer que l'ouverture du Cercle aura lieu
en automne.

Un avis ultérieur vous annoncera les dispo-
sitions prises pour la saison d'été.

POUR LE COMITÉ:

Le Secrétaire,

Alex. Spandony.

Cercle'in sekreteri Spandony'nin imzasıyla 13 Mayıs 1882 tarihli çağrı:
Kurucular arasına katılmak isteyenlerin 5 Türk Lirası yatırmaları isteniyor.

CERCLE D'ORIENT

COMITÉ.

Béra, le 3 Décembre 1883.

M

Le Comité du Cercle d'Orient a
l'honneur de vous informer que l'inauguration des nouveaux salons du Cercle,
Grand'Rue de Béra, aura lieu Mercredi
prochain 5 Décembre à 5 heures du soir.

POUR LE COMITÉ :

Le Secrétaire,

Alex. Spandony.

Sekreterliğin 3 Aralık 1883 tarihli bildirisi:
Cercle'in yeni salonları 5 Aralık günü akşam saat 5'te açılacaktır.

otellerin salonlarında bir araya geliyorlardı. Dünya politikasını etkileyen konuların gündemde bulunduğu İstanbul'daki diplomatik çevreler ise daha saygın bir buluşma yeri arayışı içindeydiler. Anımsamak gerekir ki o dönemde Osmanlı devletinin paylaşılması uluslararası politika da gündemin birinci maddesini oluşturuyordu. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın baskısıyla Balkanlardaki toprakları Osmanlıya iade edilmişti ama 1881 Mayıs'ında Fransızlar Tunus'u işgal etmiş, 1881 Aralık'ında Düyunu Umumiye idaresi kurularak devletin maliyesi Avrupa'nın kontrolüne sokulmuştu. 1882 Temmuz'unda da İngiliz orduları Mısır'a çıkacaktı. Öyle anlaşıyor ki, bu girişimde bulunanların bir kısmı mevcut olan "*Cercle du Sport Oriental* = Doğu Spor Kulübü" nün üyeleri idi ve oranın yapısını ve uğraşlarını yeterli bulmuyorlardı. Nitekim bu kulübün tasfiyesinden elde kalan 110 lira 25 kuruş yeni kulübe aktarılmış ve üyeleri de Cercle d'Orient'in kurucu kadrosunda yer almışlardır.

Britanya Elçiliğinde toplantı

Böyle bir ortamda ilk olarak 1 Aralık 1881'de başlatılan girişimin tahminen 90 üye adayı sağlamış olmasının yeterliliği karşısında, Britanya elçiliğindeki toplantıda 9 kişilik bir hazırlık komitesi seçildi: *Sandison, Graziani, Wrench, Th. Mavrogordato, Testa, Kont Collobiano, Vigoureux, Wallace, Bertrand*. Derneğe verilecek ismin de genel kurulda saptanması kararlaştırıldı.

19 Mart 1882'de Genel kurul toplantısı, *Ch. Testa*'nın girişimiyle Almanya elçiliğinde düzenlenir. Oturum başkanlığına Alman büyükelçisi *Baron Hirschfeld* seçildikten sonra görüşmelere geçildi. İlginç bir şekilde ilk tartışma gündeme geçilmeden yapılan bir konuşma ile kurucu üyeler listesi konusunda çıkmıştır. Daha da önemlisi bu tartışmanın, *II. Abdülhamid*'in yaveri olan *İzzet Bey* konusunda yapılmasıdır. Öneri *Van den Boshe* tarafından yapılmış ve kurucular arasında bulunan Sultan damadı *Hamid Bey* tarafından öne sürüldüğü belirtilmiştir. Konunun gündeme dahil edilmesi önerisi 14'e karşı 27 oyla red edilince *Van den Boshe* dernek üyeliğinden istifa ettiğini açıklayıp salonu terkeder. Bunun üzerine de *Barrotte* (ya da *Barante*) Van den Boshe'nin yerine

“Son toplantıda verilen oylar İzzet Bey’in şahsını ne doğrudan ne de vasıtalı olarak bedef almamaktadır. Eğer genel kurul bu şerefli görevliyi kurucuları arasına almadıysa sadece kurucular listesinin kesin olarak kapatılmış olmasındandır.”

Tüzüğün son kısımları da görüşülüp onaylandıktan sonra gizli oyla yeni bir hazırlık komitesi seçimine girilir. İlginç olan başkanlığa, İran büyükelçisi *Muhsin Han*’ın seçilmesidir. Başkan yardımcılıklarına Osmanlı devleti hizmetindeki *Baker Paşa* ile Almanya elçisi *Hirschfeld* getirilir. Diğer üyeler, *Eugenidi*, *Spandony*, *Kont Collobiano*, *Graziani*, *Münir Bey*, *Testa*, *Sandison*, *Ternau Bey*, *Wallace*’dır. Burada dikkati çeken Abdülhamid’in bir yakını red edilir ve bu yüzden biri sultan damadı, ikisi Avrupalı üç kişi istifa ederken, Sultan’ın mabeyincilerinden *Münir Bey*’in kurucu komisyona dahil edilmesidir. 1883’de başkan yardımcılığına gelecek ve 1899’daki ölümüne kadar aralıksız bu görevi yürütecektir. Öyle anlaşıyor ki, Avrupalıların Osmanlı topraklarında sadece kendilerinin egemen olduğu, hiçbir yerlinin -daha açıkçası Osmanlı yönetimini temsil eden bir kimsenin- etkili olmayacağı bir mekanizmanın kurulması tasarlanmış, ancak daha ilk adımda buna karşı çıkılması ve istifaların gelmesiyle bir ara yol oluşturma ihtiyacı duyulmuştur. Başkanlığa İran elçisinin getirilmesi, heyete de Münir Bey’in dahil edilmesi başka türlü açıklanamaz. Bilindiği gibi o devirde Abdülhamid bu tür bütün dernekleri -Mason dernekleri gibi gizliliğe özel önem veren ve kapitülasyonlardan yararlananları bile- kontrolünde tutmağa büyük dikkat sarfediyordu. İçinde Avrupa elçilerinin başrolü oynadığı, önemli ticaret ve maliye uzmanlarının hatta bütün yabancı askeri ataşelerin yer aldığı bir kurumu gözardı etmesi düşünülemezdi.

Cercle d’Orient’in ilk kurucu listesi

Böylece kuruluş süreci başlamış olan Cercle’in kurucu listesindeki isimler alfabetik sıraya göre şöyledir: (Altı çizili olanlar Osmanlı uyruğunda olanlardır, yine de bazılarında hata olabileceğini kaydedelim.)

Abraham Paşa, Baker Paşa, Aristide Baltazzi (Baltacı) Bey, Alexandre Baltazzi, Blacque Bey, Nicolas Blessa, de Bülow, Burrell,

Cagnola, Callinus, Alfred Cangia, Vincent Cars, Garabet Efendi Choumarian, F.S. Clarke, Kont L.de Collobiano, Kont Corti, Andre Condourioti, Coutciouriano, Bedros Efendi Kuyumcıyan, Michel Durutti, Richard Edwards Efendi, E. Eugenidi, Salomon Fernandez, Diaz Fernandez, J. Forni, Edouard Graziani, Gescher Efendi, C. Hardinge, Joseph Hana, Baron Hirschfeld, Miltiade Jacobo, R. Kennedy, Kutchera, Leon Lemoine, Ernest Lorando, Etienne Lorando, Wallace Mackenzie, Etienne Mavrogordato, Theodore Mavrogordato, Maximoff, Onig Bey Missirlogjou, Muhsin Han, Münir Bey, G. Nicolas Nicolopoulo, A. Nomico, Nuriyan Efendi, Dem. Ollanesco, Parnis Efendi, V. Pedrelli, von Pestel, Polacco, Kont Robert Preziosi, Alex. Ralli, Kont Rascon, Refet Bey, Nicolas Rogotti, F.de Ridder, Samandji, Sir Alfred Sandison, Nikolaki Efendi Sartiniski, Serkis Efendi, L. Sgonta, P. Simiriotti, J. Şişmanoğlu, Alexandre Spandony, P.Schilizzi Stefanovitch, Kont Szecen, Ternau Bey, Charles Testa, Michel Timoni, St. Vacca, Vahan Efendi, A.Vernoni, C.Vigoureux, Wettendof Bey, Leonidas Zarifi, Nicolas Zarifi.

27 Kasım 1882 tarihli komite toplantısında Etienne Lorando, uyarıya rağmen 5 liralık kayıt bedelini ödemediği için üyelikten çıkarıldı. Buna karşılık Yaver Paşa, isminin kurucular listesinde unutulduğunu belirtmesi ve Britanya elçisi Sandison'un onaylaması sonucu kurucular arasına katıldı. Kurucular listesindeki 78 kişiden 59'unu Osmanlı vatandaşları olmayanlar oluşturuyor. Bunların içinde Müslüman olarak yalnız İran elçisi Muhsin Han var. 18 Osmanlı uyruklu kişi içinde sadece üç Türk'e rastlıyoruz: Münir ve Refet beylerle Yaver Paşa. Kalan 16'sı azınlıklardandır. Bu da gösteriyor ki, kulübün Avrupalı ağırlıklı olması yeğlenmiştir. Bunu da doğal karşılamak gerekir.

Yukarıda ismini verdiğimiz, kurucular arasındaki üçü Türk, 18 Osmanlı vatandaşından sonra 1907'ye kadar üyeliğe kabul edilen yerliler şunlardır:

1883 : Abraham Paşa, Aziz Harun Bey, Ziya Bey

1884 : Jozef Azariyan

1886 : Jorj Argiropulo

1887 : Dilber Efendi

1888 : Mihran Karafiyen, Prens İbrahim Hulusi Paşa, Salih Münir Paşa, Etienne Musurus Paşa, Vekil Nicolas Efendi

Nous prions le Comité de vouloir bien maintenir
l'heure du dîner à 7½ h - pendant tout
l'hiver, et la fixer par une décision définitive.
Le 5 Decembre 1884 -

Pariente Episcopi - Koniaroug
L'on ne change pas tant en
moins que l'on augmente

pour 7½ heures.

H. Kother
4. Sindeman

Gerard Lowther.

Robertus Crosside

Winiellard

R. Kennedy

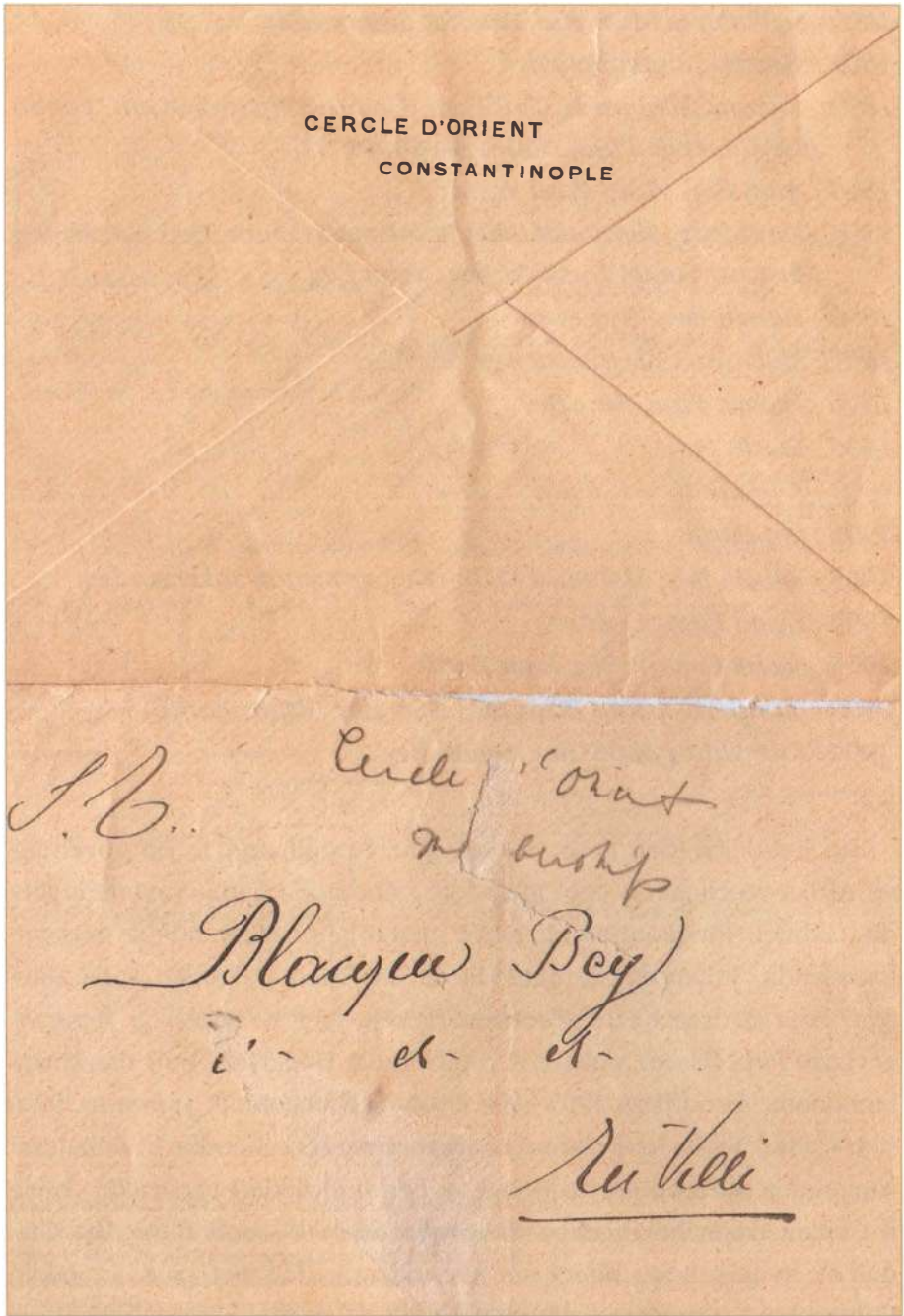
C. Hendriks

Zabıt defterinin 1884 tarihli bir kaydının altında İngiliz elçisi
Lowther'in imzasının yanında R. Kennedy imzası bulunuyor.
Bunu 1960'larda ABD cumhurbaşkanı olan John Kennedy'nin
büyükbabası olarak tanımlayanlar çıkmıştır.
1889 yılı Şubat ayına ait bir zabıtta, İstanbul'dan ayrılıp 3 ay
Romanya'da kaldıktan sonra İran'a geçtiği belirtiliyor.

Web sitesinde Kennedy ailesinin genealogy'si üzerinde yaptırdığımız
incelemede böyle bir bilgi bulamadık.
Yine de ayrıntılı araştırma gerektiği kanısındayız.

- 1890 : Şefik Bey el Muayyad, Anastas Şişmanoğlu
 1891 : Gabriel Noradonghiyan
 1892 : Nazaret Allahverdi, Şerif Paşa, Obannes Kuyumcuyan, Vahan Esseyan, İzzet Paşa, Naum Alexandre
 1894 : Asım Bey, Yusuf Paşa Franco
 1895 : Ferid Paşa, İbrahim Hakkı Bey, İsmail Cenani Bey, Kâzım Bey, Musurus Geniki Lassilaki Bey, Naim Bey
 1896 : Hamdi Bey, Ziya Paşa
 1897 : Mavroyeni Alexandre Bey, Nuri Bey
 1899 : Hikmet Paşa, Sırrı Bey
 1900 : Rüşdü Paşa
 1901 : Konstantin Vassiliadi
 1902 : Jorj Zarifi
 1903 : Edhem Bey, Mahmud Nedim Bey, Armenak Sakısyen Bey
 1904 : Cemil Paşa (Doktor)
 1905 : Şevket Cenani Bey, Leon Zarifi
 1906 : Martin Agopyan, Basri Bey, Nuri Bey, Stefan Zarifi
 1907 : Karakâhya Malik Bey, Semih Bey

Bu listedekilerden Şefik el Muayyad, Abdülhamid'in en güvendiği ve Afrika ve Hicaz'da özel görevlere gönderdiği Şamlı yaverlerindendir. Gabriel Noradonghian hariciye memurlarından ve hukuk müşavirlerindendir, İttihatçılar zamanında da Dış İşleri Bakanlığı yapacaktır. Şerif Paşa da hariciyede görevlendirilecek, Stockholm elçiliği yapacaktır. İzzet Paşa (Holo), sultanın en güvendiği Hristiyan Arap danışmanlarından. Ferid Paşa 1903-1908 arasında sadrazamlık yapmıştır. İbrahim Hakkı, Yıldız kadrolarında çalışan genç hukukcudur ki İttihatçılar zamanında sadrazamlık ve Roma ve Berlin elçilikleri yapacaktır. İsmail Cenani başmabeyincidir. Musurus'lar Rum kökenli olup Abdülhamid'in en güvendiği hariciyeci ailesindendir. Hikmet paşa amiraldir. Edhem Bey, cumhuriyet döneminde Eldem soyadını alacak olan ünlü Asarı Atika Müzesi müdürüdür. Osmanlı vatandaşı olarak belirlediklerimiz arasında farklı uyruklu olanlar - elimizde belgeler bulunmadığı

1800'lerde bastırılmış Cercle D'Orient zarfı. Kulübün üyelerinden, Beyoğlu Belediye Başkanı Blak Bey'e gönderilmiş.

için - çıkabilir. Ancak bir husus kesindir ki Abdülhamid'in döneminde onun sakıncalı göreceği bir Osmanlı vatandaşının Cercle'e girmesi mümkün değildi. Bu yüzden ki sayıları azdır.

1908 yılındaki kayıtların Meşrutiyet'in ilanından (23 Temmuz) önce mi yoksa sonra mı yapıldığını bilemediğimizden bunları İttihatçılar dönemine dahil etmeyi tercih ettik. Esasen 1908, en az üye kaydedilen yıllardan biridir. Bu çerçevede 1882-1907 arasında toplam 625 kişinin kulübe üye olduğu anlaşılıyor ki, kurucular çıkarılırsa, 1883'ten itibaren her yıl ortalama 22 yeni üyenin kaydedildiği hesaplanabilir. Bu 625 kişinin 55'i yani yüzde 11.5 kadarı Osmanlı vatandaşıdır. Özellikle yabancı hariciyecilerin meslek icabı iki-üç yıllık süreler sonunda ülke değiştirmeleri sebebiyle kadroda sürekli bir değişim olduğunu kabul gerekir. En çok dikkati çeken elçilerin çokluğudur. Kurucular arasındakiler dışında şöyle bir liste çıkıyor:

- Fransa* : 1885 Boppe, 1886 Montebello, 1891 Cambon,
1899 Constans
- Almanya* : 1883 Radowitz, 1886 Kinderlein, 1892 Radolin,
1897 Marschall de Bibers tein, 1900 Wangenheim
- Rusya* : 1883 Nelidow, 1890 Tcharykov, 1898 Zinoview
- İran* : 1891 Essadullah Han, 1895 Mahmud Mirza Han
- İtalya* : 1883 Pansa, 1899 Orsini, 1904 İmperiali
- İngiltere* : 1884 Lowther, 1894 Currie
- Almanya* : 1889 Strauss, 1901 Leishman
- Avusturya-Macaristan* : 1883 Calice, 1887 Müller

Bunların dışında, yüksek düzey hariciyecileri olan ülkeler şunlar :

İsveç, İspanya, Belçika, Romanya, Karadağ, Sırbistan, Hollanda, İsveç. Açıkçası hemen hemen dünyadaki bütün ülkeler Cercle'de temsil ediliyordu.

CERCLE'İN İŞLEYİŞİ

Seçilen yeni bir komite aracılığıyla öncelikle kulübe bir bina bulunması araştırmaları başlatıldı.

Bu ilk dönemde başkanlık yapanlar şunlardır:	
1882 - 1891	Muhsin Han (İran elçisi)
1891 - 1897	Nelidow (Rusya elçisi)
1897 - 1898	Cambon (Fransız elçisi)
1898 - 1900	Pansa (İtalya elçisi)
1900 - 1906	Calice (Avusturya elçisi)
1906	Bieberstein (Almanya elçisi)

Suwazoğlu'nun Galatasaray meydanındaki binası ile *Mihran Bey Duşun* o zaman "*Grand Rue de Pera*" adı verilen bugünkü İstiklâl Caddesi üzerindeki binası dikkate alındı. Hatta yaz için Taksim bahçesi bile düşünüldü, ancak hiçbiri uygun görülmedi. *Abraham Paşa*'nın yine aynı caddedeki arsası üzerine yaptırılacak binaya yerleşilmesi kararlaştırıldı. İnşaat bitene kadar da 1882 Temmuz'unda Tepebaşı'ndaki *Hotel Royal*'in tahsis ettiği salonlar kullanılmaya başlandı. Gelgelelim, cephe duvarının yıkılması zorunluluğu otelin kullanılmasını güçleştirdi ve ilgiyi azalttı. 1883 Haziran'ında yine geçici olarak *Hotel d'Angleterre*'e yerleşildi. Bu arada, yeni binaya gerekli mobilyalar ve diğer malzeme için bir sermaye oluşturma gereksinmesi hissedildi. Her kurucu üyeden alınan 5 liraya ek olarak 10 lira değerinde 300 senet çıkarılarak çözüm sağlandı. 1884'den itibaren her yıl 500 liralık kısmı ödenecek tasfiye edilecekti. Nihayet 5 Aralık 1883'de planlarını mimar *Alexandre Vallaury*'nin yaptığı yeni bina törenle kullanıma açıldı. Bu girişimi kutlamak için bir övgü şiir yazar şair *Marchetti*'ye 2 lira ödül verildi. Zamanla kulüp bu binanın bütün katlarına yayılacak alt katında çok önemli bir şarap ve içki deposu oluşturacaktır. Bazı katlarındaki daireler de genellikle geçici olarak İstanbul'da bulunan yabancılara, özellikle hariciyecilere kiralanmıştır. Bu dairelere "*Dame de société* = Sosyete hanımı" dışında kadın sokulmaması ve kumar oynatılmaması kuralları bulunması dikkati çekicidir. Zaman zaman kirasının pahalılığı

yüzünden bu binadan ayrılma düşünceleri belirmiş, hatta yeni bina yaptırmak için arsa bile aranmışsa da Beyoğlu bölgesinde uygun bir yer bulunamamış ve araştırmalardan vazgeçilmiştir. 1891'de Abraham Paşa binanın tam sahibi oldu, 1898'de ise *Osmanlı Bankası*'nın mülkiyetine geçince bir ölçüde kirada düşüş sağlanmıştır.

İlke olarak kulüp her yılın 1 Kasım'ında faaliyete geçiyor, Mayıs'ın son günü kapanıyordu. Bütçe tartışmaları için genel kurul daima Aralık aylarının ikinci yarısında toplanır ve yönetim bir yıl öncesinin Kasım ayının 1'inden başlayıp o yılın Ekiminin 31'e kadarki süreyi içeren bir gelir-gider hesabı sunardı. Dolayısıyla buna, örneğin 1890-1891 bütçesi denirdi. Biz anlaşılma kolaylığı sağlamak için daima son on ayı içeren yılı belirteceğiz, yani 1891 diyeceğiz. Esasen bu başlangıçta da bazı değişiklikler olmuştur.

Yazın kapalı...

Önce 1899'da mevsim başlangıcının 1 Ekim'e indirilmesi gündeme getirildi. Daha uzun süre yararlanma ihtiyacı belirmişti. Yaz aylarında elçiliklerin genellikle Boğaziçi'ndeki binalarına çekilmeleri, tüccar takımının da Moda ve Adalara yönelmesi Beyoğlu'ndan uzaklaşmaya sebep oluyordu. Bu da yemek ve diğer hizmetlerin masraflarını karşılamaması sonucunu doğuruyordu. Masrafı azaltmak için, zamanla sayıları 25'e kadar çıkan hizmet personeline 4-5 aylık izin veriliyordu. Bu da yazın da Beyoğlu bölgesinde kalanların arzuladıkları hizmeti alamamalarına sebep oluyordu. Örneğin 1887'de *Lord Dunmore* "yazın kapalı olan bir kulübe aidat ödemem" demiş üyelikten vazgeçmişti. Zamanla yaz aylarında da buluşma yeri ihtiyacı artmaya başladı. Özellikle geçici üyeler için bu önemliydi. 1900 yılı Ocak'ındaki genel kurulda yaz ayları için Boğaziçi'nde bir şubenin açılması isteği gündeme getirildi. *Summer Palace* oteli bir salon tahsis etmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak yeterli görünmedi. Bağımsız bir lokal aranıyordu. Hatta 500 lira da toplandı. *Madam Kuyumcuyan*'ın Yeniköy'deki binası uygun bulunup mevsimliği 350 liraya anlaşma yapıldı ama Osmanlı resmi makamları bu evin kullanılmasına karşı çıktılar. Madam hükümetle çatışma taraftarı olmadığını açıklayınca projeden vazgeçildi.

Asli üyelerin dışında, kısa süre için İstanbul'da bulunanlara, özellikle İstanbul'u tanımayanlara, iki aylık geçici üye sıfatı verilebiliyordu. Bitiminde bu sürenin uzatılması da mümkündü. Bunların dışında üye olmayan misafirlerin de kulübe büyük ilgi gösterdiklerine dair kayıtlar var. "*Salon des étrangers* = Yabancılar salonu" özellikle bu amaçla kurulmuştu. 1895'de onları da kabul eden yemekli bir oda ayrıldığı ancak talebin çokluğu karşısında sıkıntı çekildiği belirtiliyor. Hanım misafirler sık olarak geldiklerinden komite, "*onları tek bir yemek salonuna hapsedmenin her çeşit nezaket kuralına aykırı olacağı düşüncesiyle*" aynı gün birden fazla yabancı daveti olabilmesi için ikinci bir yemek salonu tahsisini kararlaştırdı.

Kabul edilen tüzüğün 15. Maddesi yönetimin işleyişini şöyle belirliyordu:

"Kulübün yönetimi, sürekli üyeler arasından seçilecek ve basit çoğunlukla belirlenecek bir komiteye emanet edilmiştir.

Şu kişilerden oluşur:

Bir başkan,

İki başkan yardımcısı

Dokuz yardımcı üye.

Yıllık genel kurul toplantısında gizli oylama ile belirlenirler.

Her yıllık genel kurul toplantısında bu üyelerden dördü, sıra ve kura çekimi ile değiştirilirler. Yeniden seçilebilirler.

Komite kendi kadrosu içinden veznedar ve sekreteri seçer. Namevcut ya da müstafî üyelerinin yerine geçici ya da sürekli olarak üyeler atayabilir.

Komite, en az ayda bir kere olağan toplantı düzenler ve başkan ya da onun yokluğunda başkan yardımcılarından biri gerek gördüğünde veya kulübün beş üyesinin talebi halinde, olağanüstü toplanır.

Davet mektubu toplantının konusunu belirtmelidir. Yedi üyenin bir araya gelmesi, komitenin bir toplantısının gerçekleşmesi için yeterlidir."

Daha sonra bazı ufak değişiklikler yapılmışsa da genelde idari mekanizma böyle işlemiştir. Kulübün resmi dili Fransızca idi ve Komite

sekreterinin emrinde çalışan yerli memur da vardı. Komite üyeleri kendi aralarında görev taksimi yapıyorlardı. Örneğin Osmanlı Devleti'nin ilk Washington elçisi olan ve yurda dönüşünde Beyoğlu Belediye Reislğine (Belediye 6. Şube Müdürlüğü) atanan *Blak (Blacque) Bey* 1889'da şarap mahzenini yönetmekle görevlendirilmişti. Yardımcıları ise, ikisi de Avrupalı diplomat olan *Baron de Tets* ve *Albay Trotter Schies* idi.

Devamlı bir binaya kavuştuktan sonra kulübün işleyişinde bir gelişme fark edilir. 1895'e kadar ki sürede yıllık bilançolar hep kâr göstermiştir. Yemek alanında -hizmet personelinin çokluğu sebebiyle- zarar ediliyor ama özellikle içki satışları zararı kapatıyordu.

Bir fikir vermek için, 1883'te tabldotta akşam yemeğinin, şarap dahil 30 kuruş olduğunu belirtelim. Daha sonra 35, hatta yazın 40 kuruşa çıkarılmıştır. Kulüp odacısının aylığının 2 lira (200 kuruş) olduğu düşünülürse bir yemeğin personelin aylığının 1/6'sına eşit olduğu görülür. Sipariş verilirse buna yüzde 20 ilave ediliyordu. 1897 yılında meze 2 kuruştan 3'e, şerbet ve limonata 2'den 3'e, sandviç 50 paradan 2 kuruşa, bir sandviç tabağı 5'den 7 kuruşa çıkarılmıştı. Çay akşam 16'dan 18'e kadar bedava veriliyordu.

Kulübün gelirleri

Kulübün esas gelirleri, üye aidatları, iskambil ve bilardo oyunlarından alınan hisselerdi. 3000 liralık borçlanmanın muntazaman ödenmesi sağlandığı gibi, ayrıca Mısır ve Osmanlı istikraz tahvillerinden 5000 liralık alacak kadar da imkâna ulaşılmıştı.

Zamanla oyun başına alınan ücretin düşürülmesi sonucu kârın azaldığı hatta 1895'den sonra zarara uğrandığı görülür. Açığı kapamak için kulüp, tahvillerinden bir kısmını satışa bile çıkarmıştır. Ancak bütün bunlar kulübün sosyal faaliyetlerini mükemmelen sürdürmesine engel olmadı.

Komite zabıtları, binanın iç dekorasyonu ve üyelerin rahatını sağlamak yönünde yöneticilerin büyük bir dikkat sarf ettiklerini kanıtıyor.

Nous prions le comité de vouloir
bien avancer l'heure de dîner d'une
demie heure

Le 1er Décembre 1884.

Münir
Linda Baltay
Gillet

J. H. Zaman
G. H. Zaman
T. Zaman

Aziz
Serkis

M. Zaman

A. Zia

Hilmy

Laudine

M. Zaman

M. Zaman

D. Zaman

Blaque

1 Aralık 1884 tarihinde "Şikayet Defteri"ne he akşam yemeğinin
bir saat ileri alınması isteğini imzalayanlar arasında
Başmabeyinci Münir Bey, Aziz, Serkis, A. Ziya, Blak gibi Osmanlı uyruklular da var.

1886'da Bakara'nın kumar sayılıp sayılmayacağı konusunda başlayan tartışmayı komite *'kumardır'* kararıyla sonuca bağladı ve izin de verilmedi. İskambil oyuncularından saat başına alınan ücret şöyle saptanmıştı:

14-15 arası 10 kuruş

15-16 arası 20 kuruş

16-17 arası 50 kuruş

17'den itibaren 1 lira

Daha sonra bu fiyatlarda da özellikle oyun çeşitleri artınca, değişiklikler yapılmıştır. 1896 yılında kayda geçirilen fiyatları (kuruş olarak) oyunların Fransızca isimleriyle veriyoruz:

Short whist 10

Britch 15

Piquet et ecarté 15

Bezigue à 4 jeux 15

Bezigue à 6 jeux 20

Poker à 25 livres 30

Poker à 50 livres 50

Poker à 100 livres 100

Chouette 100

Changements de cartes 25

1901 yılında Dörtlü Bezik 15'den 20, altılısı 25 kuruşa çıkarılmıştır. 1903'de kavı bir lira olan küçük poker için 15 kuruş ücret kondu. Bu da gösteriyor ki, iskambil oyunlarını kumar olarak algılayanlar yanında tamamen bir eğlence olarak algılayanlar çoğunlukta idi. Oyunlarda kullanılmak üzere 1350 liralık fiş getirildi. 60 tanesi 10 liralık, 120 tanesi 5 liralık, 150 tanesi 1 liralıktı. İskambil'in daha çok dinlendirici bir araç olarak kullanıldığının kanıtı, komite zabıtlarında, 1908'e kadar sadece iki yüksek kayıp ve bunların ödenememesi olayına rastlanmasıdır.

Birincisi 1885'de Avusturyalı teğmen *Baron de Levetzov*'un -ki Viyana Jokey kulübü üyesiydi- 1814 lira kaybetmesi ve bunları Viyana'dan ödemeyi vaat ettiği halde ödememesidir. İkincisi 1886'da *Alex Baltaz*-zı'nın kazandığı 1200 liradan 550'sini *Ernest Lorando*'nun ancak birkaç ay sonra ödeyebilmiş olmasıdır.

Üyeleri ve yöneticilerinin büyük kısmının en ünlü diplomatlar olması sebebiyle yönetimin bu tür tatsız ve kulübe leke sürdürebilecek olayları engellemekte çok dikkatli davrandığı anlaşıyor. Örneğin 1884'de *Alex* ve *Basile Carpi* ile *Baron Franchetti* arasında bir hileli iş olayı bulunduğu ve buna *Etienne Mavrocordato*'nun da karıştığı hakkında İstanbul gazetelerinde dedikodular çıkınca, özellikle bir yalanlama da belirmeyince, yönetim derhal üyeleri arasından kura ile 12 kişilik bir komisyon kurmuş ve işin tahkiki görevini vermişti.

Onuncu kuruluş yılı kutlamaları vesilesiyle 14 Aralık 1892 tarihli zapta geçirilen bir ifade kulübün toplumsal rolünü iyi yansıtıyor: "*Bu-
raya sohbetin ve okumanın sakın yönlendiriciliğini aramak için gelen-
lerle, burada iskambil oyunlarının daha iğneleyici heyecanını bulan-
lar, birlikte olmaktan mutlu olmuşlardır.*" Bu tür kulüplerin hepsinde olduğu gibi iskambil oyunlarının dinlendiriciliği doğrudur, ancak buna tesisin en modern teknolojilerle teçhizinin ve de hem kültür hem de sosyal yaşamın yeniliklerini benimsemenin katkıda bulunduğunu belirtmek gerekiyor.

İlk elektrikli aydınlatma...

Osmanlı ülkesinde henüz telgraf ağı dışında elektiriğin toplum içinde kullanılmadığı dönemde, daha 1883 yılında kulübün gündemine elektrikle aydınlatma konusu getirildi. Tek bir binaya ait sistemin çok pahalıya gelecek olması ve tamir olanaklarının kısıtlılığı sebebiyle başlangıçta bundan vazgeçildi. Ancak aydınlatmada kullanılan petrol lambalarının çokluğu ve doğurdukları koku yüzünden bir havalandırma sistemi arayışı başladı. Hatta bu alanda en son bulunmuş bir sistemi uygulayan Almanların Kulübü *Teutonia*'nın modeli bile tetkik edildi.

Daha sonra gaz lambalarına geçildi. Yine de elektrik akıllara takılmıştı. 1890'da *Mehmed Raif* konuyu tekrar gündeme getirdi fakat gereken yüksek masrafa katkıda bulunacak kimse bulunamayınca vazgeçildi. 1899'da petrolle işleyecek bir projeyi öneren çıktı, ancak 2132 liralık bir yatırım gerektirmesi, gerçekleştirilmesini engelledi. 1905'de Siemens&Halsh firması ciddi bir teklifle geldi. 1906'da kuruldu işe de motorun zayıflığı kadar gürültüsünün komşuları son derece rahatsız etmesi de sorunlar yarattı. İki yıl süren tartışmalardan sonra bu güçlükler aşıldı, böylece Cercle d'Orient üyeleri ülkemizde elektrikle yaşayan ilk grubu oluşturdular.

Üyelerin faaliyetlerinde iskambil oyunlarının en büyük yeri işgal etmediğinin kanıtı, 1889 Kasımında zabıtlara geçen bir kayıttır. Bunda, Beyoğlu'nun diğer kulübü "*Club de Constantinople*"daki oyunların daha çok müşteri çektiği ve Cercle'in üyelerinden birçoğunun orada oynamayı yeğledikleri kaydedilmektedir. Zabıtlarda oyun gelirlerinin azalmasına ve buna çare olarak alınan ücretin azaltılmasına dair kayıtların çokluğu dikkatlerden kaçmıyor. Bu durumun, üyelerinin çoğunluğunun diplomat olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Meslekleri icabı son derece ihtiyatlı yaşamak ve zaaf göstermemek durumunda oldukları malumdur. Cumartesi günleri akşam yemeklerinde müzik çalınması yolundaki istek, dikkatlerin başka yönde olduğunu kanıtıyor. Ayrıca eskiden tek olan üye olmayan misafir salonunun ikiye çıkarılması, içe kapalı olmaktan çok dışarıya açık olmanın yeğlendiğini gösteriyor. Daha doğrusu, yerli üyesi gayet az olan kulüpte, Abdülhamid hafiyelerinin kontrolundan uzak olarak bazı özel buluşmalara ortam hazırlanmasına dikkat edildiği anlaşıyor. Bilindiği gibi bu sultanın saltanatı döneminde, özellikle Beyoğlu'nda geniş bir hafiye örgütü, kulüpleri, postahaneleri, gazeteleri -kapitülasyonlar dolayısıyla içlerine giremediğinden- göz hapsinde tutuyordu.

İskambil oyunları dışı ilginin bir diğer yansımasına da, bir avcılık derneğinin doğuşunda kulüp üyelerinin oynadıkları rolde tanık oluyoruz. 1891 genel kurulunda, spor girişimlerine koruyuculuk yapılması

esas kabul edilmişti. Teklifin, başkan olan Rusya büyükelçisi *Neli-dow*dan gelmesi önemliydi. Bu çerçevede, esasen Cercle d'Orient üyesi olan bir grubun kurduğu "*Société de chasse à course de Constantinople* = İstanbul süreklilik avı cemiyeti"nin yılda 100 liralık bir maddi yardım isteği kabul edildi. Hatta her yıl tekrarlanan bu bağış için yapılan anlaşmada, cemiyetin her bakımdan kulübün kontrolü altında olması kuralı da mevcuttu. Her halde, at yarışı türü bazı girişimlerden kaçınılması arzusu bu kontrolü zorunlu kılıyordu. Kulüp üyeleri arasında askeri ateşelerin çokluğunun bu girişimde etkili olduğu düşünülebilir.

KÜLTÜREL FAALİYETLER

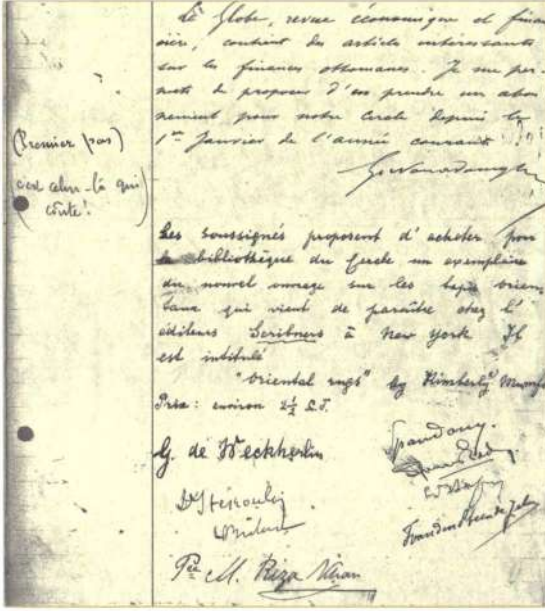
Kulüp daha başlangıcında, siyasetle meşgul olmama ilkesini kabul etmişti.

Bakkalına, hammalına kadar her köşesi ve kişisi siyasete bulaşmış olan Beyoğlu'nda bunun uygulanması hiç de kolay değildi. Özellikle de kulübün en koyu uluslararası siyasetçileri bir araya getirme amacı güttüğünün bilinmesi bunun zorluğunu daha da belirginleştirir. Yine de, hem genel kurul hem de komite toplantıları zabıtlarında tek bir kez siyasi olaylara temas edilmemiştir. Anımsatalım ki 1908' de İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen dönemde, Ermenilerin Osmanlı Bankası baskını, 1897 Türk-Yunan savaşı, Sultan Abdülhamid'e bombalı suikast, Fransız donanmasının Midilli'yi işgali gibi bütün dünyada yankılar uyandıran olaylar olmuştu. Osmanlı yönetimi ile tek bir ilişki kaydına 1894 depremi vesilesiyle rastlıyoruz. Zarar görenlere yardım olarak kulüp sadrazam makamına 100 liralık bir bağış göndermiş, İstanbul vilayeti de buna bir altın madalya göndererek teşekkür etmişti.

Kulübün içinde siyaset, dikkatlerden uzak başbaşa yapılan görüşmeler ve Okuma Salonu'ndaki yayınların izlenmesiyle yürütülüyordu. Kulüp kurulur kurulmaz İstanbul'un belli başlı Türkçe ve yabancı dilli gazeteleri okuma salonuna kondu. O dönemde bütün Avrupa'da temel kültür ve diplomasi dili Fransızca olduğundan Fransa'nın ünlü yayınları *Le Figaro*, *Le Temps*, *l'Illustration*, *La vie Parisienne*'e abone olundu. Aynı zamanda dünyanın *Reuter's*le birlikte en büyük haber ajansı

Cercle'in kitaplığındaki kitaplara yapıştırılan özel etiket.

Kitaplığa yeni gazeteler ve kitaplar alınmasına ilişkin başvurular.

İran elçisi Rıza Han'ın da imzası var.

olan *Havas*'ın bültenleri de muntazaman üyelerin istifadesine sunuldu. Bir kitaplık kurulması için de ilk adımlar atıldı. Öncelikle *Littre*'nin 'Grand Dictionnaire'i ve *Bouillet*'nin 'Dictionnaire d'Histoire et de Géographie'si raflara yerleştirildi. Kulübün hem diplomat hem de tüccar üyeleri dünyada olup bitenlerden hızla haber alma kadar temel başvuru kaynaklarına da ulaşmak ihtiyacı içindeydiler, ancak kendi işlerinin yoğunluğu sebebiyle ne onların ne de komite üyelerinin apayrı bir uzmanlık isteyen haber alma ve kitaplık oluşturma işleriyle uğraşması mümkün değildi. Zamanının çoğunu kendi isteğiyle kulüpte geçiren ve komite üyelerinin biri eksik olduğunda onun yerine göreve çağırılan, genel kurul toplantılarında sekreterlik yapan *Spandony*'nin bu işlerle gönüllü olarak ilgilendiği konusunda zabıtlarda bir hayli kayıt var.

Kitaplık kuruluyor

Spandony ve *Peschkoff* 1891'de kitaplıkta bulunması gerekli temel eserler hakkında bir liste hazırlamakla görevlendirildiler. Hatta *Spandony*'e istediklerini alması için bir ödenek de verildi. Komite, genel ilgi alanındaki kitâpların alımı için yıllık 50 liralık bir tahsisat da

ayırıldı. Yine de yeterli bir sonuca varılamamıştı. 1894 yılı Aralık'ında genel kurula sunulan raporda şu kayda rastlanıyor:

“1893 yılına kadar, kitaplığımız, bazı sözlükler, başvuru kaynakları dışında bazı resimli yayınlar ve okuma salonu dergilerinden oluşuyordu. Bunlar her yılın sonunda bir araya getirilip ciltleniyordu. Geçen yıl sonunda komite, üyelerin isteğine cevap vermek için, bir ölçüde İstanbul'daki kütüphane eksikliğini telafi etmek amacıyla, her yıl her çeşit kitaplar alımında kullanılacak özel bir ödenek tahsisini uygun görmüştür. Kitaplığımız henüz mütevazî olmakla birlikte yine de sayıları 250 cildi bulan bir dizi tarih, coğrafya, edebiyat ve sanat eserine sahiptir. Bu rakam düzenli bir şekilde artıyor. Kitaplığımıza enteresan yayınları bağışlayan üyelerimize burada teşekkür etmekten mutluyuz. Bu örneğin başkaları tarafından da izleneceğini umuyoruz.”

Gerçekten o tarihten sonra kitaplıkta büyük bir zenginleşmenin başladığı fark ediliyor. Kulüp arşivinde bulunan kitaplığın katalogunda yüzde 97'si Fransızca olan 600 kadar kitabın kaydı var. Geri kalanları İngilizce ve bir iki Almanca ile İtalyanca eser de mevcut. Yaptığım incelemeye göre 1890'ların başında başlayan bu kayıt büyük olasılıkla 1914'e kadar sürmüş, ondan sonra 1920'lerin başında bir iki ekleme yapılmış ama sonu getirilmemiştir. Yalnız Fransızca eserlerin bulunması, özellikle Türkçe kitaplardan bu kitapta hiç bahsedilmemesi belki ayrı bir de Türkçe katalog bulunduğunu düşündürüyor, zira günümüze kadar gelen kitaplıkta 2004 yılında yaptığım incelemede pek çok eski Türkçe esere rastladım. Ayrıca, hayli talana uğramış olmasına rağmen hâlâ 4-5 bin kitabın bulunması kayıp kataloglar olabileceğini düşündürüyor.

Gerek katalog gerekse bugün mevcut kitapların tümü üzerinde yaptığım araştırma, kulübün kuruluşuyla birlikte, uluslararası politikanın en yakından izlenmesini sağlayacak yayınların hemen üyelerin hizmetine sunulmuş olduğunu gösteriyor. En önemlilerini kaydedeceğim bu yayınlar, 1893 raporunda da belirtildiği gibi, İstanbul'da o çağda bir eşi daha bulunmayan bir bilgi merkezinin kurulmasının amaçlandığının kanıtıdır. Dikkat edilmesi gereken, burada el yazması tarihi eserlerin

değil, dönemin tarihi ve siyasal açıdan değerlendirilmesine yararlı olacak yayınların bir araya getirilmiş olmasıdır. Yani diplomasi ve kültür alanları uzmanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak bir girişim bahis konusudur.

Bütün ünlü Fransız yazarlarının yaşam öyküleri.

Ünlü Fransız edebiyatçıların romanları

Tarihi romanlar (40 kadar)

Bütün dünya toplumlarına ait sanat kitapları (93)

Dünya tarihine ait eserler. Eski katalogda sayıları 177'yi buluyor. İçlerinde Girit, Ermeni olayları, Karadeniz ve Boğazlar, Kapitülasyonlar, Türkiye'de Çağdaş Hellenizm, Osmanlı İmparatorluğunun antlaşmaları (*Testa*'nın 10 cilt), Osmanlı Antlaşmaları (*Noradonghian*'ın 4 cilt), İslam Hukuku (*Ostrog'un*), sayısız uluslararası hukuk kitabı, Osmanlı Devleti Tarihi (*Hammer* 18 cilt), Şark Meselesi gibi Osmanlı Devleti'nin son yıllarının gündemini işleyenler var. Bunların bazılarının o zamanki sansür çerçevesinde ülkeye girmesine izin verilmemekte olduğunu unutmamalıdır.

Çeşitli dil ve konudaki sözlüklerle ansiklopediler: 107 cilt.

Katalogda bahsi geçmeyen, benim incelememde rastladığım, bazı dikkati çeken, 19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başı eserlerini de şöylece belirtebilirim:

'La Roumélie Orientale et la Bulgarie = Doğu Rumeli ve Bulgaristan'(Paris, 1898); *'Essai sur l'histoire Financière de la Turquie* = Türkiye'nin mali tarihi üzerinde deneme' (Paris 1903); *Tarihi Cevdet, Naima Tarihi*; *'La Question d'Orient Depuis le Traité de Berlin* = Berlin Antlaşmasından beri Doğu Sorunu'(Paris); *'Notice Bibliographique sur la Question d'Orient 1821-1897*= Doğu Sorunu Üzerinde Bibliyografik Notlar'; *'Cartes Commerciales Syrie-Liban-Chypre* = Suriye-Lübnan-Kıbrıs'ın Ticari Haritaları' (1891); *'Historischer Handatlas* = Tarihi El Atlası' (1886); *'Atlas de Géographie Historique* = Tarihi Coğrafya Atlası' (1896); *'Atlas de Géographie Moderne* = Modern Coğrafya Atlası' (1891); *Zeyli İbni Hal-dun*; *'Histoire Générale du 10e Siècle à nos Jours* = 10. Yüzyıldan Günümüze Genel Tarih' (12 cilt, Paris 1901); *Géographie Universelle* = Evrensel Coğrafya' (17 cilt, Paris 1891)

Kulübün abone olduğu yabancı gazeteler

Fransız: Le Figaro, Le Temps, Le Gaulois, Echo de Paris, L'Intransigeant, Petit Journal, Libre Parole.

İngiliz: The Times, Daily Graphic. Ayrıca 19th Century ve Daily News'in ülkeye girişleri yasaklanınca yerlerine Spectator ve Standard'a abone olundu.

Amerikan: New York Herald

Rus: Messenger Russe

Kulübün abone olduğu yabancı dergiler

Fransızca: Revue des Deux Mondes; La Revue des Revues; Nouvelle Revue; Le Monde Illustré; L'Illustration; Journal de la Chambre de Commerce de Constantinople; La Vie Parisienne; Le Sport Universel Illustré; Paris Illustré; Figaro Illustré; L'Art; Courrier de l'Art; Figaro Salon; La Nouvelle Revue; Charivari; Journal Amusant; Mercure de France; L'Economiste Français; Les Arts: Gazette Des Beaux Arts; L'Année Scientifique et Industrielle; Revue de Paris; Annuaire Diplomatique et Consulaire; Cosmopolis (Fransızca-İngilizce-Almanca); Revue Bleue; La Nature; Revue Scientifique; Le Correspondant; Revue Politique et Littéraire; A Travers le Monde; La Quinzaine; La Science Moderne; Courrier de l'Art; Larousse Mensuel Illustré; Revue Illustrée; Gazette des Beaux Arts; Le Monde Moderne.

İngilizce: The Graphic; The Illustrated London News; The Illustrated American; Vanity Fair; The Art Journal; Fortnightly Review; The Statesman's Year Book; Contemporary Review; Saturday Review; The National Review; Punch; The Studio.

İtalyanca: Nuova Antologia; La Tribuna Illustrata; L'Illustrazione Italiana; Calendario Reale; Rivista Moderna Politica e Letteraria; La Lettura.

Almanca: Nord und Süd; Illustrierte Zeitung; Moderne Kunst; The Graphischen Künste; Almanach de Gotha; Fliegende Blaetter.

İspanyolca: La Ilustracion Espanola y Americana

Bu eserlerden, o sırada dünyaya egemen olan Avrupa'nın, son demine gelmiş Osmanlı'ya nasıl baktığını görmek mümkündür. Türk düşünürleri ise - Başta Jöntürkler - bunları ancak Avrupa'da iseler görebiliyorlardı. Kulüp kitaplığında bulunup asıl önem taşıyan yayınlar ise dönemin siyasi dergileridir. Bunlardan pek azından katalogda ve ra-

porlarda bahis vardır. Oysa 1880-1908 yılları arasında Avrupa devletlerinin Osmanlının sonunu getirmek için izledikleri politikaların gerçek tartışmaları bu yayınlarda yapıyordu. Günlük gazetelerle birlikte bunların izlenmesi dünyadaki politikaların anlaşılabilmesi için gerekliydi. İstanbul gazeteleri dışında Avrupa'dan abone olunan günlük gazetelerin listesi yan sayfada yer almaktadır.

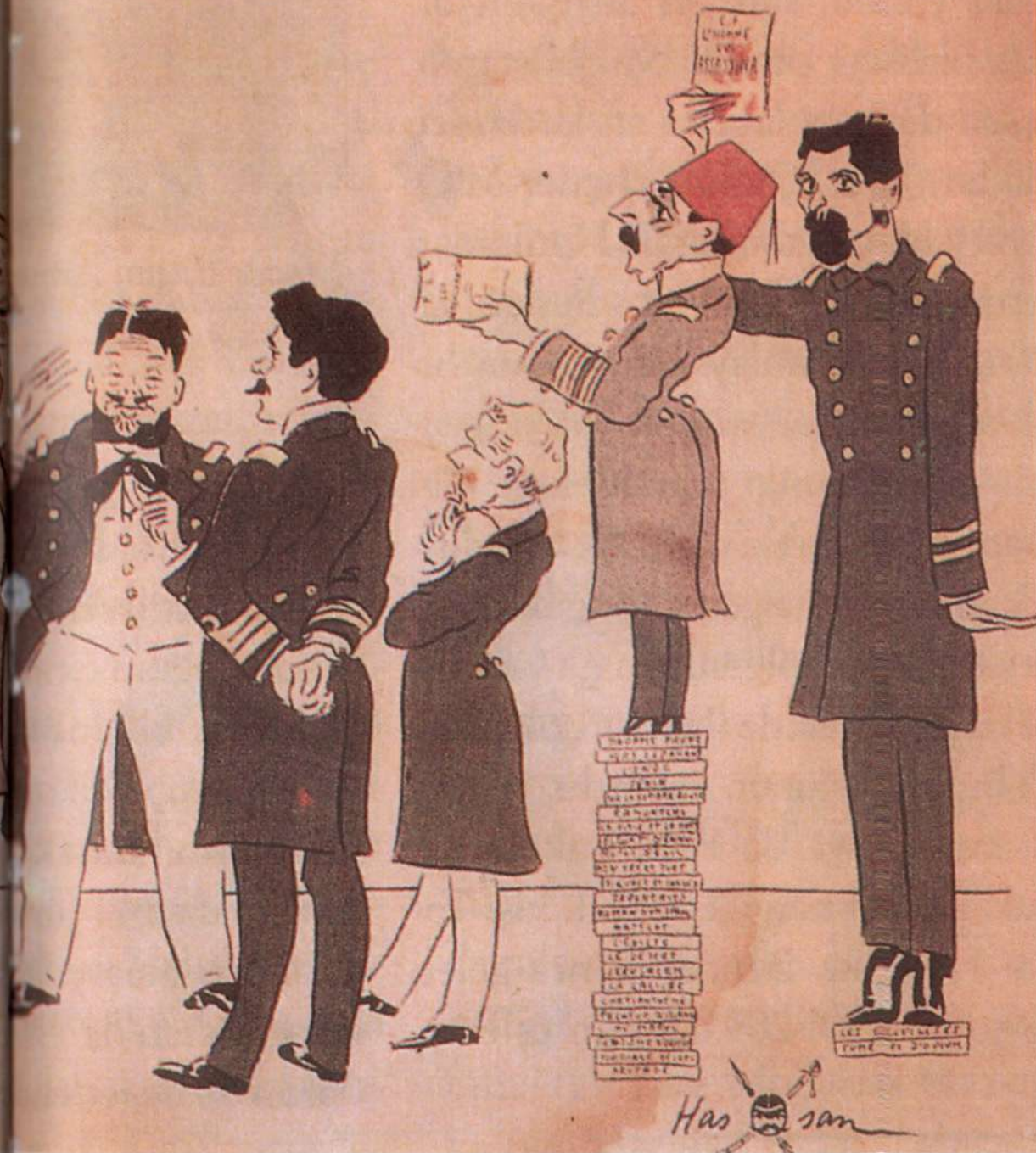
Bunların bazılarının abonelerinin kesildiği farklı gazetelere geçildiği biliniyor. Gazeteler kadar önemli olan süreli yayınlardı. Hepsinin isimlerine kayıtlarda rastlanmıyor. Buna karşılık kulübün deposunda hepsinin ciltlenmiş koleksiyonları var. Böylece, 1880'lerden 1914'e kadar ki dönemde şu siyasi dergilerin muntazaman üyelerin tetkikine sunulduğu anlaşılıyor. (Yan sayfada listelenmektedir.)

CERCLE' DE ÜYELERİN YAŞAMI

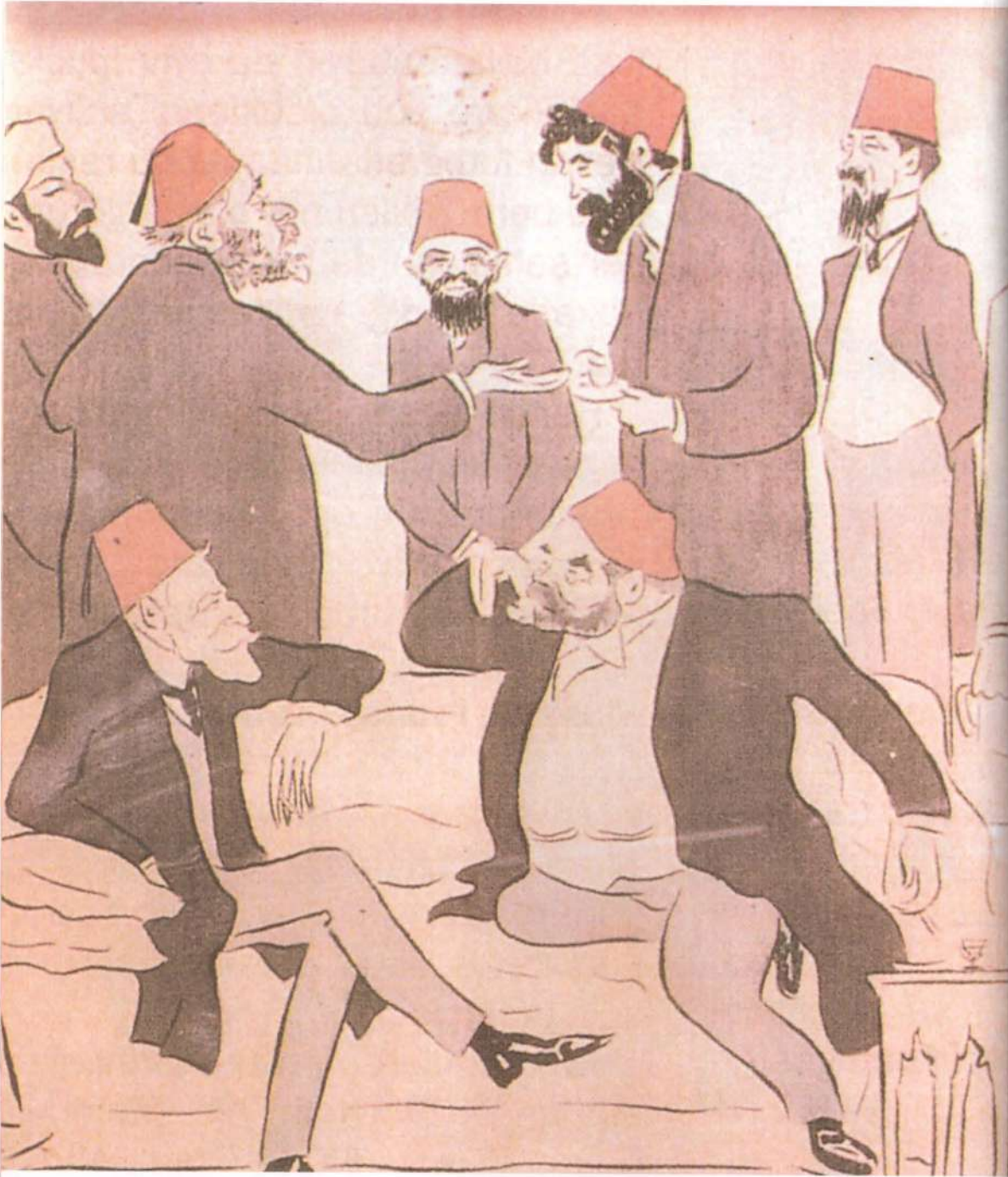
Cercle d'Orient'in örnek ve berkesin üye olmayı istediği bir kulüp haline geldiğinin en güçlü kanıtı olarak elimizde, Hassan isimli bir ressamın, kulübün önde gelen üyelerinin karikatürümsü resimlerinden oluşan tabloları var.

Hassan'ın, 1904-05 yıllarında İstanbul'daki Fransız elçiliğinin askeri gemisinin komutanlığını yapan ünlü romancı *Pierre Loti*'nin maiyetindeki subaylardan ve Mısır kökenli olduğu belirtilmektedir. 1905-1907 arasında yapıldığı anlaşılan bu tablolarda temsil edilenler hemen tamamen o dönemin en önde gelen isimleridir. Bazı tablolarda isimlerin kaydedilmiş olması sayesinde nasıl gruplaşmalar olduğunu ve kişilerin ne derece saygıdeğer olduklarını hissedebiliyoruz.

Genel kurul tarafından göreve getirilen yönetim kurulunun (Komite'nin) tüzüğe uygun kararları, Cercle içindeki yaşamı belirliyordu. Ama bu, üyelerin de şikâyet ve istek haklarının bulunduğunu inkâr anlamına gelmiyor. Aksine kulübün salonunda bir masa üzerinde her zaman açık duran *Livre des Réclamations* = Şikâyet Defteri onlara isteklerini yazılı olarak yönetime ulaştırma hakkını tanıyordu.

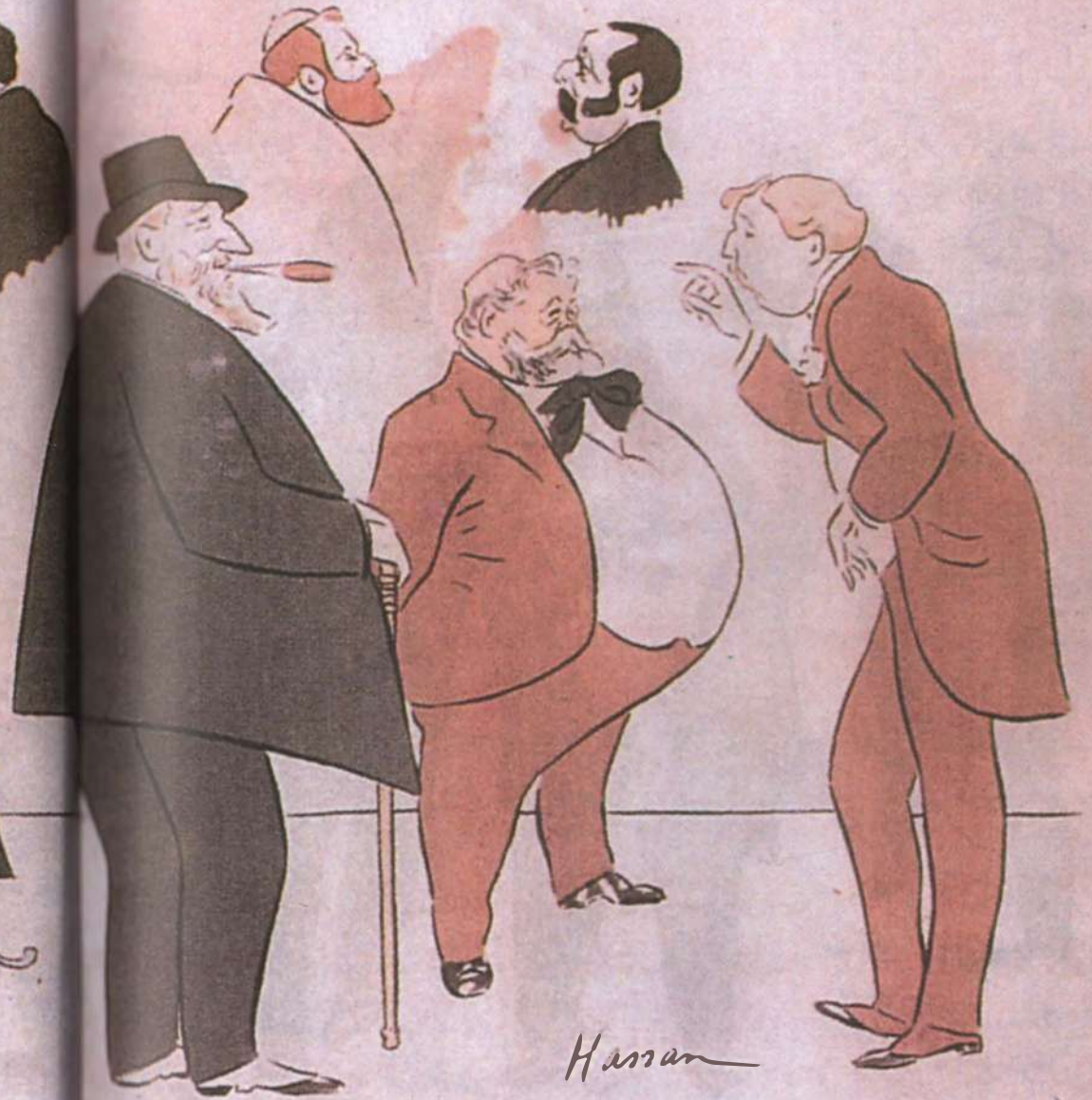

Cercle'deki askeri ateşe üyelerin toplu tablosunda en sağda kitapların üzerinde duran Pierre Loti, arkasındaki de diğer ünlü Fransız yazarı ve o sırada Loti'nin komutan olduğu askeri gemide subay olan Claude Farrere'dir.

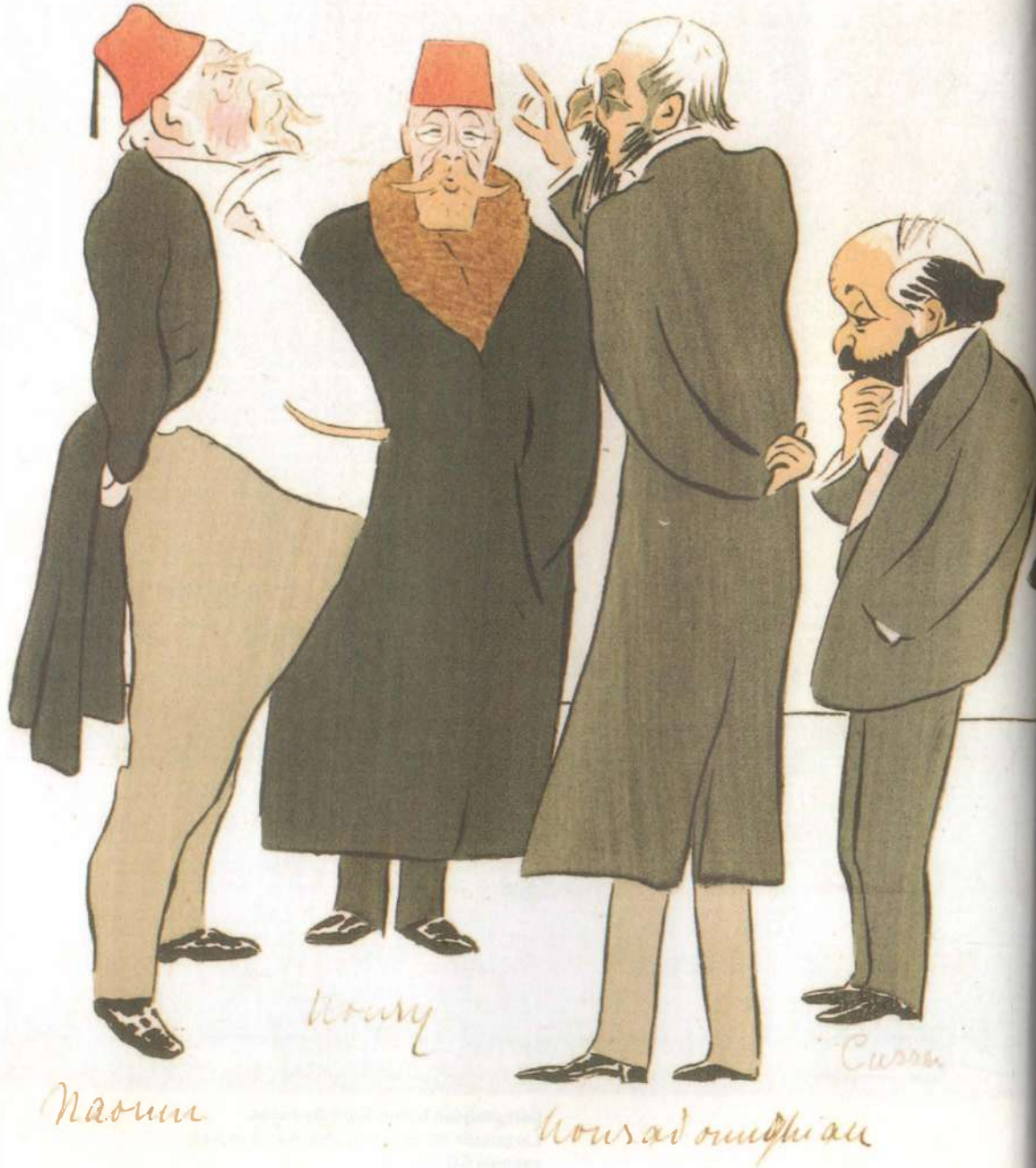
Hassan

Sağdan itibaren ayakta: Damat Ferit Paşa, Reşat Fuat Bey, Lagofet Bey, Keçecizade İzzet Fuat Paşa, Paris Sefirisi Salih Münir Paşa, Necip Melhame, İzzet Holo Paşa, Sadrazam Ferit Paşa, Necmeddin Molla. Oturanlar, sağda Abdülhamid'in yakınlarından Selim Meehame ve Turhan Paşa.

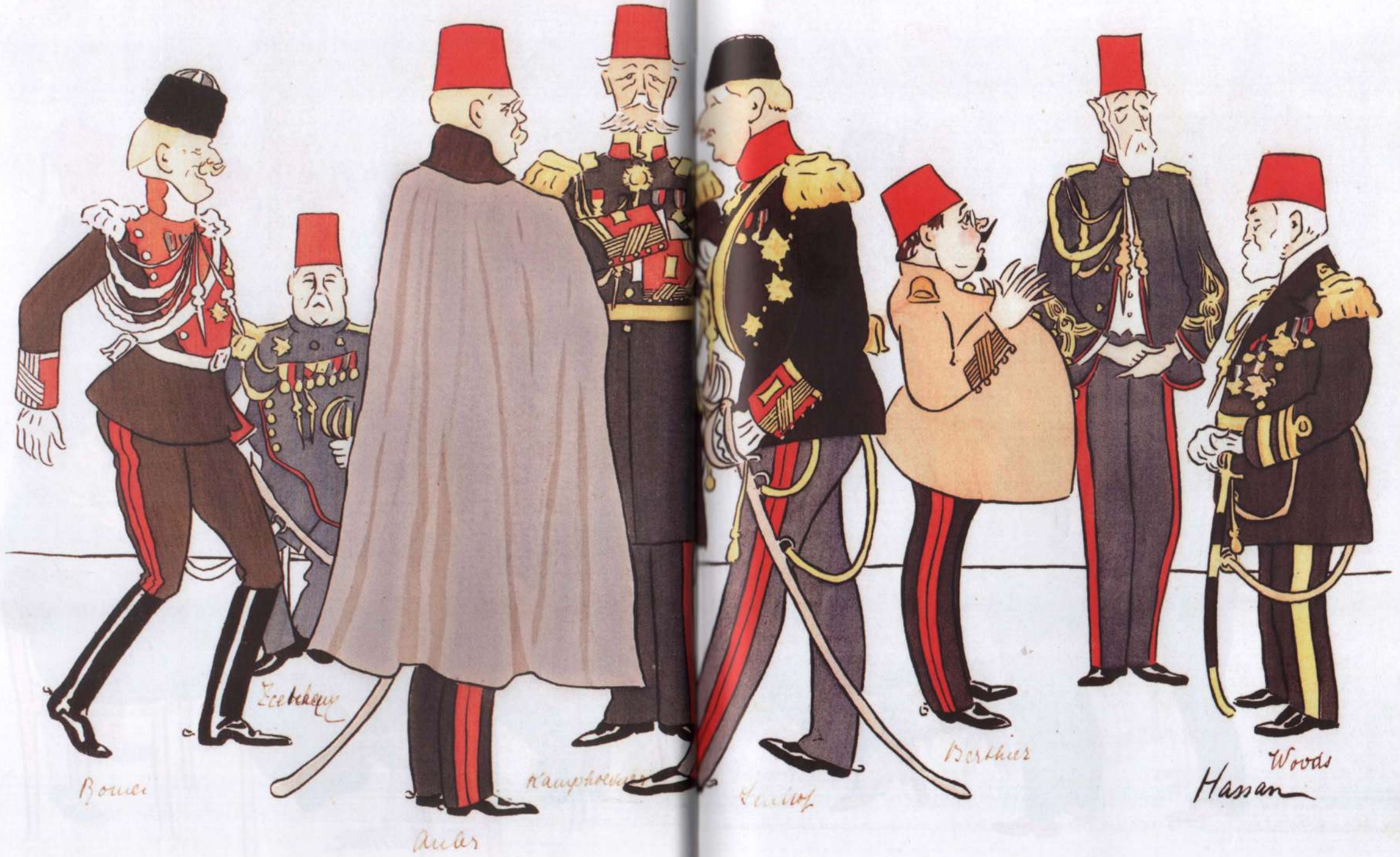

Hassan

Üstte sağdan birinci Kont Ostrogos,
karşısında Haronaçi, üçüncü Karakaş Bey,
yanında Azbarghi H.
Alt sırada ayakta duranlardan sağdan üçüncü Şişman
Lisko Bey, dördüncü Şefik Paşa.

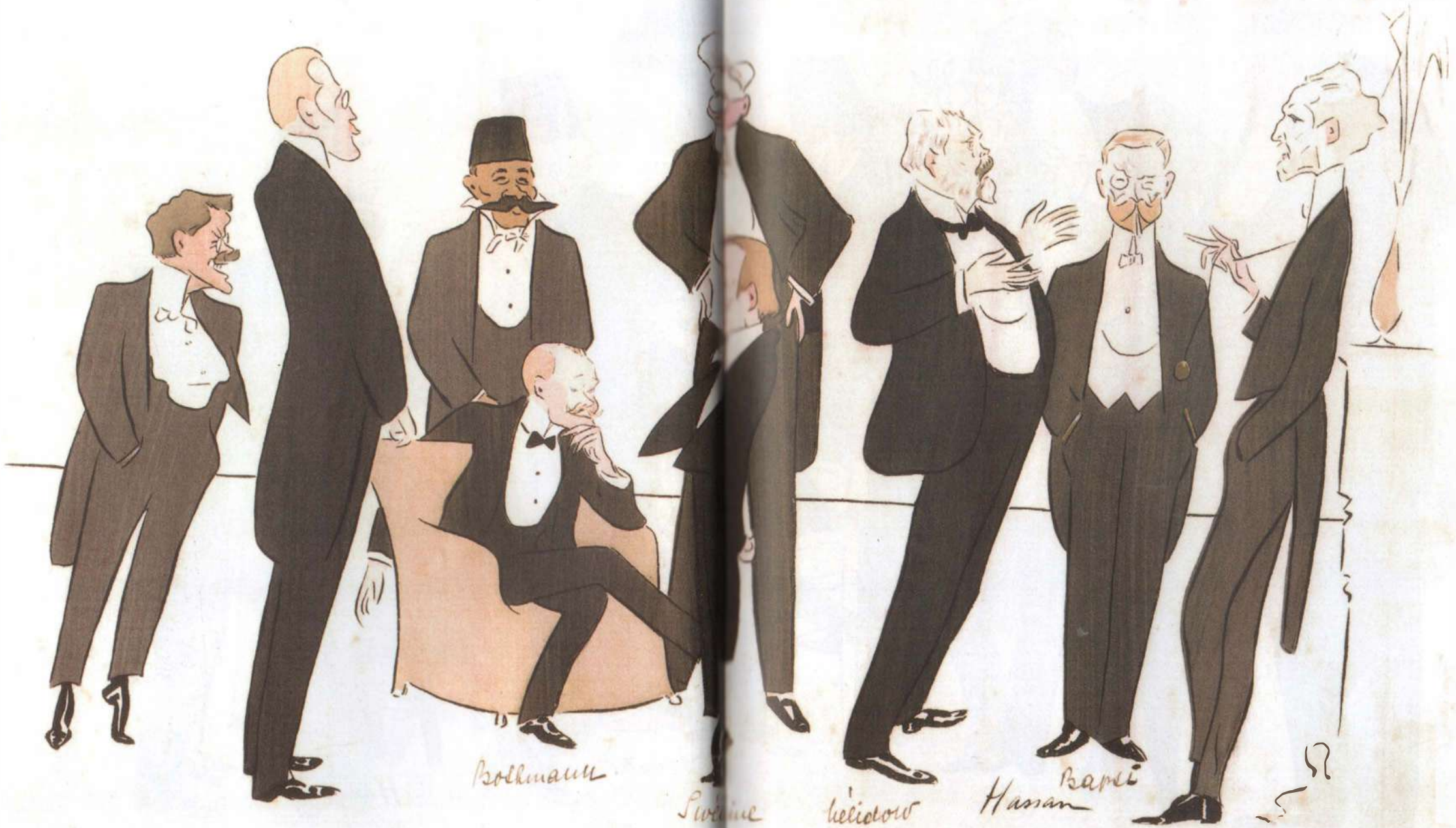
Solda ayakta duranlar: Naum, Nuri, İttihatçılar döneminde dışişleri bakanı olacak Noradungian ve Cusser. İskambil oynayanların başında duranlardan ikisi: İsmail Cenani ve Adil.

Osmanlı ordusundaki Avrupalı paşalar:
Bouvier, Zcetekeuy, Auler (Hicaz demiryolunu yapan),
Kamphoever (Alman), Lenhof, Berthier,
Woods (Amiral, İngiliz).

Soldan itibaren: İkinci Barozzi, beşinci Agopyan, fesli Kiriaku, oturan Pears.

Bothmann

Swetchine

Nelikow

Bapst
Hassan

Diplomatlar grubu: Koltukta oturan Bothmann, karşısındaki Swetchine, onlara arkası dönük olan Rus elçisi Nelidow, ortadaki Bapst.

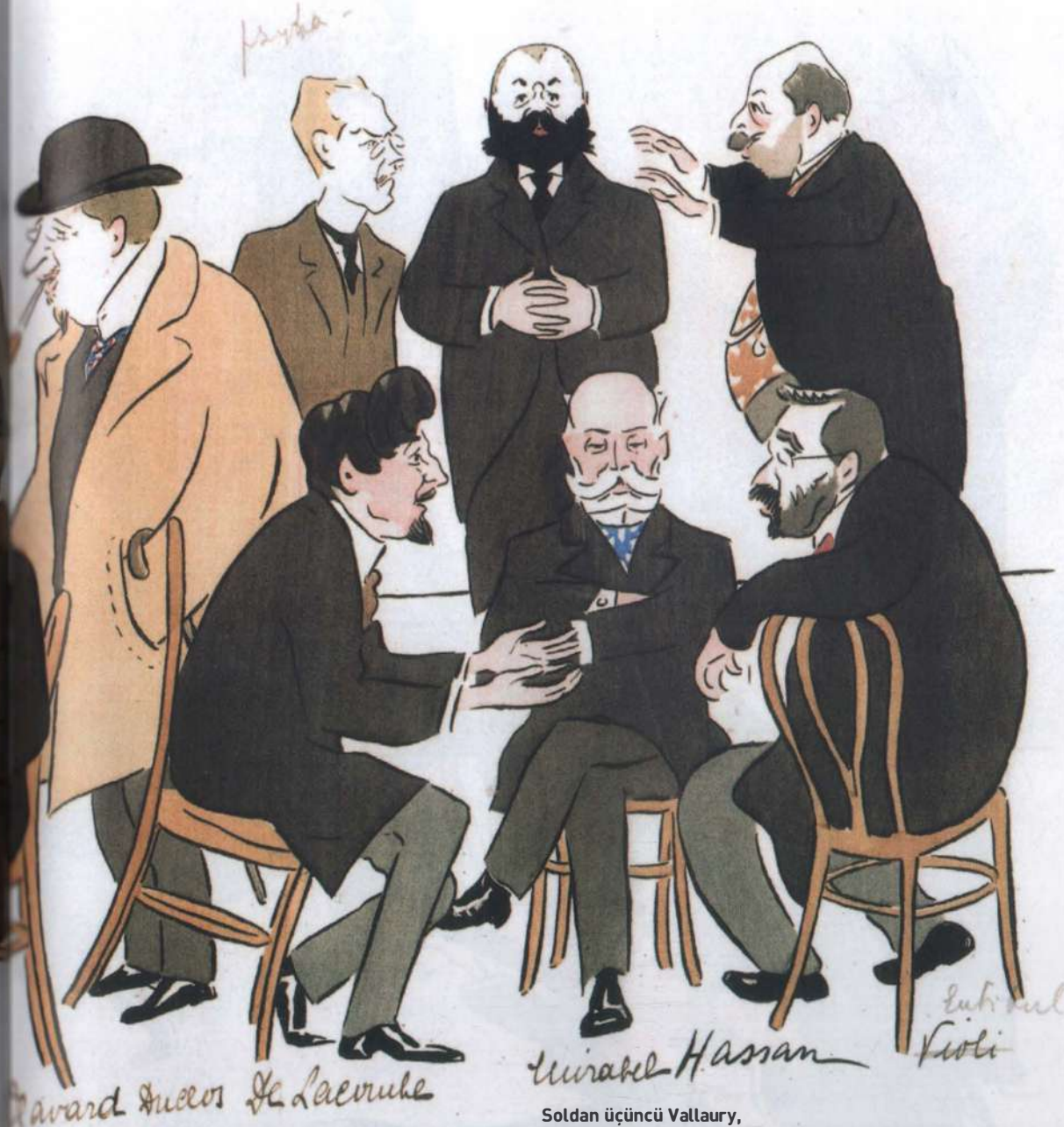
Zinoviev

Üye diplomatlar: Bieberstein (Alman elçisi),
İmperiali (İtalyan elçisi), Mirza Rıza Han (İran elçisi),
Zinoviev (Rus elçisi), Constans (Fransız elçisi), Liehmann, O'Connor.

Vallaury

Havard Duclos & Lacombe

Mirabel Hassan

Entrébut
Fioli

Soldan üçüncü Vallaury,
ortada ağızda sigara bulunan Havard Duclos,
önde oturan üçlü: De Lacombe, Mirabel, Entrébut.

Kulüpte hanımsız bir eğlence: Danseden De Kiss, şapkalı seyreden Brandis, en sağda şarap içen Badeni.

Sağdan üçüncü şapkalı Mandelstamm (elçi)
ve karşısındaki Lamb.

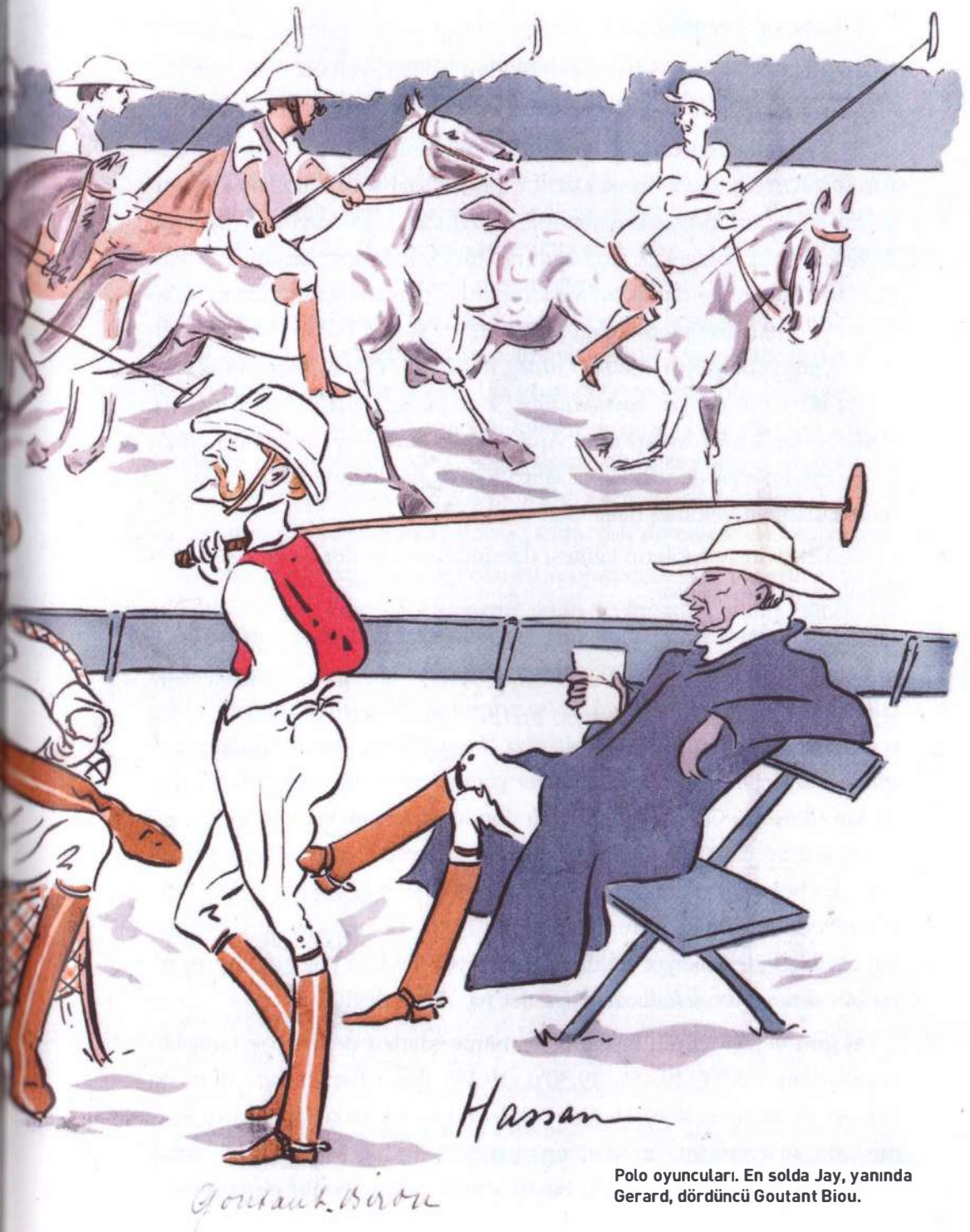
Soldan itibaren: Granny, Berger, Deffes,
Pissard, Pangiris, Vitali, Cartali.

Kulüpte atlı spora ilgi; soldan itibaren: D'Armour, Vendeune. Üstte A. De Vendeune, ortada fesli Muhtar. En sağda fesli Cercle binasının sahibi Abraham Paşa.

L. de Kriko

Polo oyuncular. En solda Jay, yanında Gerard, dördüncü Goutant Biou.

Şikayet defterinden...

En çok rastlanan yakınma, yemeklerin kalitesi, yemek servisinin düzensizliği ve de akşam yemek saatleri ile ilgiliydi.

İlk şikâyetlerden biri 12 Şubat 1886 tarihini taşıyor, üç kişi tarafından imzalanmış. Gece yarısından bir buçuk saat sonra mutfakta iki yumurta pişirecek kimsenin kalmamış olmasından yakınıyorlar. Sabahın 2'sinde şarabı soğutacak buz bulunmamasını deftere aktaran da var. Bunların İskambile daldıkları ve karınları acıkınca ahçı aradıkları anlaşılıyor. Yönetimin önlem aldığı ama yine de yeterli bulunmadığı bir diğer kayıttan anlaşılıyor: *"Sabah saat 3'te tek bir hizmetçi var, yetmiyor."* Buna bir yanıt deftere kaydedilmiş: *"Ben poker partisi olduğunda sabah dokuzu kadar kalıyorum."* Ama saat 20'de yemek kalmamış olmasından yakınanlar da var. Hatta saat 19.30'da geldiğinde tek kap yemek bulamamaktan yakınan bile.

Yemeklerin ve içkilerin kalitesi üzerindeki eleştiriler de çok ağır suçlamalara rastlanabiliyor:

"Aynı yemekten iki tabak isteyene ikincisi verilmemesi garip... Ahçının aşırı pıntılığı var" yazısının altına bir başkası eklemiş *"Kuşkonmazın çok kimseye yetmemesi çok güzel hazırlanmış olduğunu kanıtıyor."* Biri si enginar'ı överken 11 imzalı bir yazı *"bu garip enginar bir daha yapılmasın"* diyor. İngiltere elçisi *Lowther* yemeklerin kötü ve soğuk olmalarından şikayetçi. Çorbadan, vanilyalı dondurmanın sık verilmesinden, pirincin İtalyan usulü pişirilmemesinden, dondurmanın çikolatalı ve meyvelisinin bulunmamasından, kullanılan tereyağının bozukluğundan, öğle yemeklerinde sadece pilav makarna ve börek bulunmasından, pirzolanın eksikliğinden şikayet edenlere rastlanıyor. En kısa yoldan *"Bütün yemekler yenemeyecek kalitede"* diyenler hiç de az değil.

Akşam yemeklerinin başlama ve bitme saatleri de en çok tartışılan konulardan... 20'yi, 19.45'i, 19.30'u, 19.15'i ileri sürenler var. Hem de öyle ki 18 imzalı saat 20 isteğinin altına 8 kişi 19.30'da kalsın diye yazmış. Bu saat tartışmalarından en ilginç, 1888 yılı Aralık'ında *Sarah Bernhardt*'ın tiyatro gösterileri başladığında yaşanmış. Bir grup, akşam

yemeklerini muntazaman kulüpte yediklerini belirtip Sarah'ın temsilleri boyunca 19.15'te başlamasını isterler. Buna karşı çıkan biri altına yazmış *"Her akşam Cercle'de yediklerinin aslı yoktur, saat değiştirilmesin."* Sonuçta yönetim 19.30 ile bir ara çözüm bulur.

Bu yakınmaların, haklılıklarını tartışacak durumda değilsek de, ileri sürenlerin kişiliklerinin abartmaya eğilimli olduğuna dikkati çekmemek mümkün değildir. Ülkelerinin soylularından olan ve alıştıkları yaşamı arayanlar bunu sınırlı yapılı kulüpte aynen arıyorlardı. Zabıtlara göre ahçıya her gece için en fazla 12 kişi için yemek hazır bulundurması talimatı verilmişti. O kadar kimse gelmeyince kalan yemekler bozuluyor, bazan da ani olarak kalabalık bir grup gelince yeterince bulunmuyordu. Dolayısıyla herkesi tatmin mümkün değildi. Üstelik üyeler kulüpten ucuz fiyatlar bekliyorlardı. Bir başka yakınma konusu da herkesin kendi sevdiği ve ülkesinde alıştığı içkiyi istemesiydi. Neden nane likörü, Bourgogne ya da Beyaz Porto şarabı yok diyenlere de rastlanıyor.

Kahve ve çaydan şikayetçi olanların bunları deftere şiirlerle aktarmış olmaları da işin içine şaka karıştırmaktan hoşlananlar bulunduğunu kanıtıyor. Fransızca yazılmış bu şiirlerde kafiye olarak "café"nin (kahvenin) 'fe'sinin, ve de "thé" nin (Çayın) 'te'sinin kullanılmış olması ilgi çekicidir. Metinleri, yazılışındaki hataları değiştirmeden aynen aktarıyoruz.

Dédié aux buveurs de café

Le cas fait du café

Fait effet en effet

Du fait d'un fieffé

Fi est fait au café

Fiat lux ô fée,

Au café décoiffé

Kaf.Edji

que le succès du thé empêche de dormir

(Özetle: Kahve içenlere ithaf edilmiştir—Kahve olayları kusur sayılan etkilerle öyle oldu ki etkisini kaybetti—Çayın başarısının uyumaktan alıkoymuşu Kahveci)

Que ne pouvez plus fan.thé
 Avec les fillettes fu.thé
 Qui dans l'oreille repe.thé
 A disposition de us.thé
 Croyez ma sinceri.thé
 Tout ceci faut rejet.thé
 Sur vos trop mauvaises san.thé
 Sur votre maturi.thé
 Sur vos dos bien vou.thé
 Ou vos estomacs ga.thé
 Les médecins consul.thé
 Que vous prescriront l'é.thé
 Du chocolat de san.thé
 Ou même, chose à regre.thé
 Membre malade ampu.thé

Un rathé
 députhé
 par les thés
 dégoutés

(Özetle: İçtenliğime inanın, kötü sağlığıma bozulan mideye karşı yazın reçeteye çay ve de sağlık çikolatası hatta hasta organınıza ameliyat yazan doktor – İğrenç çaylarla başarısız kalan biri)

Après cet espace laissé pour les thés
 Nous prions l'honorable comi-thé
 De ne pas se montrer trop epa-thé
 Et montrant de la bonne volon-thé
 de s'occuper de la question no-thé
 parceque refus pourrais les demon-thé
 Si j'étais commis-thé
 j'en serais encrou-thé
 et pour plus de sure-thé

De tous points dégou.thé
J'userais bien d'autori.thé
Pour cloturer avec volup.thé E.Bpas.thé
Ce 14. 9bre 1898 da.thé

(Özetle: yönetimi uyarıyor, kendi yetkisi olsa iğrenç saydığı çayı yasaklayacağını belirtir. 14.Kasım.1898 tarihli)

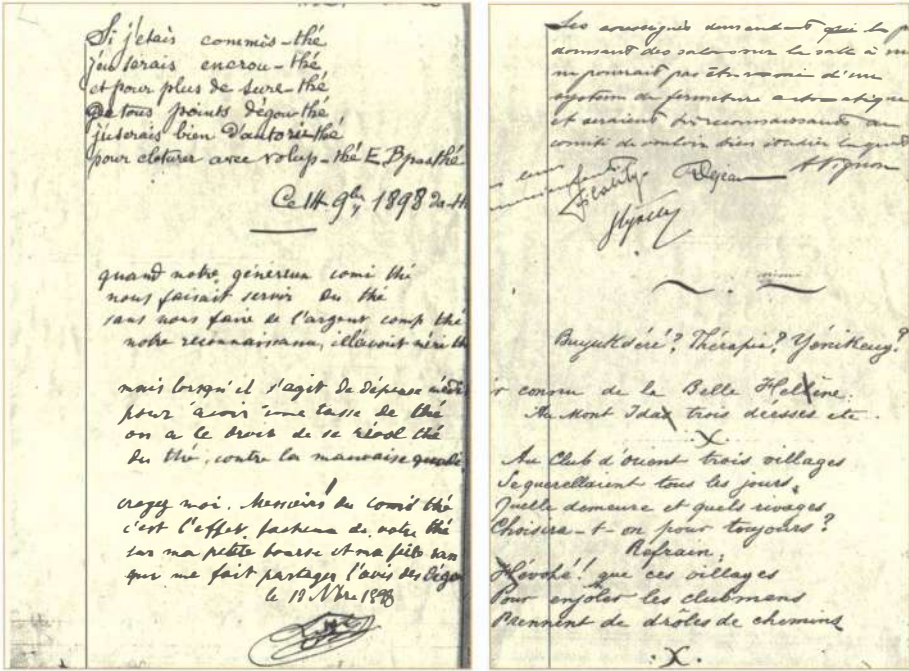
*quand notre genereux comi thé
 nous faisait servir du thé
 sans nous faire de l'argent comp thé
 notre reconnaissance, il l'avait méri thé
 mais lorsqu'il s'agit de dépense médi thé
 pour avoir une tasse de thé
 on a le droit de se revol thé
 du thé, contre la mauvaise quali thé
 croyez moi, Messieurs du comi thé
 c'est l'effet facheux de votre thé
 sur ma petite bourse et ma frêle san thé
 qui me fait partager l'avis des dégou thés*
 le 17 Nbre 1898

Conlétotilotétatou

[illegible]

(Özetle : Komite bize bedava çay servisi yapacağını bildirdiğinde takdirlerimizi kazanmıştı. Ama hesaplı harcama sonucu verilen kötü kaliteli çay karşısında isyan hakkımız vardır. Bundan iğrenenlere katılmamın sebebi keseme ve sağlığıma çayının yaptığı etkidir. 17 Kasım 1898)

Şikayet defterindeki şiirli yakınmalar.

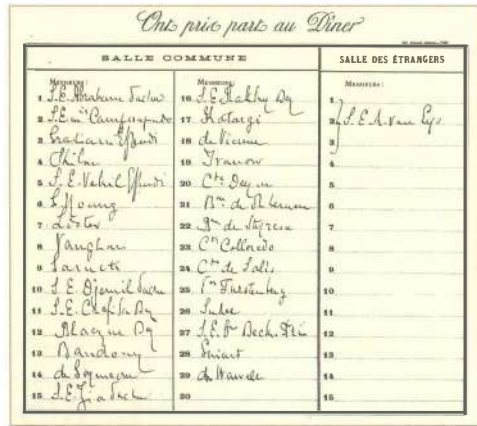

Yemek salonunun kayıt defteri

Yemeklerden bu şikayetlere karşılık, elimizde kulübe kimlerin muntazaman devam ettikleri konusunda en güvenilir bilgileri veren *Yemek Salonu'nun Kayıt Defteri* olmuştur. Cercle bir ticari lokanta değildi. Üyelerinin tercihiine bağlı olarak hizmet verecekti. Onlardan-işleri dolayısıyla- ilgi gelmeyince yemek için yapılan harcamaların boşa gitmesi olasılığı artıyordu. Uzun tecrübelerden sonra 20.yüzyılın başında bir dengeye varıldığı anlaşıyor. 54x30 santim boyutunda bir defter yapıp kulübün girişinde üyelerin dikkatine sunuldu. Bunda o gün öğle ve akşamın yemek listeleriyle, bunlarda yer ayırtanların isimleri yazılıydı. Üyeler daha önceden isimlerini yazdırmak zorunda oldukları için, yemek kalmadı gibi bir sorunla karşılaşmaları olasılığı ortadan kalkıyordu.

Sunulan yemeklerde ağırlığı Fransız mutfağı oluşturunuyordu. Buna rağmen çeşitli Avrupa ülkelerinden seçilen yemekler de eksik değildi:

İtalyan usulü enginar, Portekiz usulü yumurta, İtalyan ezmeli çorba, İtalyan pilavı, Portekiz makarnası, Alman arpası, İngiliz usulü sığır eti, Alman usulü ekmeekli çorba, Bavarya usulü vanilya, İspanyol bezelyeli pilav, Hollanda türü balık, Ravioli, Spagetti, Lazagna, Olimpiyat dondurması, vb...

Cerçe'de 13 Şubat 1904 günü için ilan edilen mö-nü ve yer ayırtmış olanların listesi. Aralarında ya-bancılardan yanı sıra, Abraham Paşa, Graziani Efen-di, Vekil Efendi, Cemil Paşa, Şefik Bey, Blak Bey, Ziya Paşa, Hakkı Bey (Geleceğin sadrazamı) gibi Osmanlı uyrukları ve hizmetinde çalışanlar da var.

Doğal olarak Türk mutfağının özellikleri de ihmal edilmiyordu:

Malébi (Muhallebi), yoğurtlu pilav, pilav taşkebab, kapama, patlıcan musakka, hünkâr beğendi, Türk usulü (ya da alaturka) yumurta, Âli Paşa kuzu eti, Türk usulü yassı sucuk (Herbalde pastırma), Türk usulü kuzu eti, Şark usulü kuzu eti, vb...

Bu sayede, kulübe kimlerin muntazaman devam ettiklerini kontrol etmeyi sağlayan bir belge ortaya çıkmış oluyor. 1903-04 yıllarına ait defter üzerindeki incelememiz ilginç bilgiler sağladı. 15 Haziran 1903'e kadar her gün hem öğle, hem de akşam yemeği için ayrı ayrı yemek ve yer ayırtan üye listeleri varken ertesi gün yaz dönemi başlıyor. Artık bir gün sadece öğle ertesi gün sadece akşam yemeği verilmesi uygulaması başlıyor. 1 Kasım'dan itibaren de yine öğle-akşamli sisteme dönülüyor. Yaz günlerinde öğle yemeği için ortalama 8 üyenin yer ayırttığı, yabancılar salonuna da en fazla 2 kişinin geldiği görülüyor. Tabii ki bazan bunun çok üstünde ve altında günler de var. Yalnız akşam yemeği verilen günlerde üye katılımı ortalama 7 misafir sayısının ise 2'de kaldığı anlaşıyor.

Kış döneminde hem öğle hem de akşam yemeği bulunduğundan üyelerin toplu katılımı ortalama 31'i buluyor. Öğleleri 14, akşamları 17 üye var. Misafirlerin ise azaldığı günde toplam 3 kişinin 1,5'la eşit dağıldığı görülüyor. Şunu da anımsatalım ki, 15 kişilik yabancı daveti

1903 yılına ait münülerde genelde Avrupa mutfağına ait yemekler varsa da "yoğurtlu pilav", "alaturka güvercin", "pilav taskebab" isimli Türk yemeklerine de rastlanıyor.

yapıldığı da var. Ama daha çok 2-3 kişilik başbaşa buluşmaların tercih edildiği bir gerçek.

Üyelerin çoğunluğunu oluşturan yabancı diplomatlar ve iş adamları doğal olarak lokanta kısmından yararlananlar arasında önde geliyorlar. Sık sık rastlanan isimlerden bazıları şöyle:

Dudzeele, Lorando, Eddy, Jay, Baron de Calice, Prens Mourousi, Mandelstamm, Baron Wangenheim, Sandison, Nelidow, Kont Goyeneche, Prens Furstenberg, Kont Stroemfeld, Sforza, Kont Colloredo, Prens Trubetzkoi, Baron de Vendeuwe, Testa, Kont Berger, Kont Goyeneche. Hatta aralarında *Spandony* gibi neredeyse hergün öğle ve akşam yemeğini kullupte yiyen de var.

Osmanlı vatandaşları arasında *Abraham Paşa* öğle ve akşam hemen hergün kayıtlı olmakla en önde geliyor. *Ziya Paşa, Şefik Bey, Blacque Bey* (Eski Beyoğlu Belediye başkanının oğlu, Osmanlı hariciyecisi), *Cemil Paşa* (Büyük olasılıkla operatör ve sonradan İstanbul Belediye Reisi, Topuzlu), *Hakkı Bey* (Daha sonrasının sadrazamı), *Rüşdü Paşa, Ziya Bey* gibi kimselerin akşamları devam etmeyi tercih ettikleri görülüyor. Hangisinin iskambil oyunlarına ilgiyle bu devamlılığı gösterdiğini bilmek mümkün değil. Onlardan daha az olsa da isimlerine rastlanan Osmanlı vatandaşları ile Osmanlı Devleti hizmetinde çalışan yabancılar da şunlar:

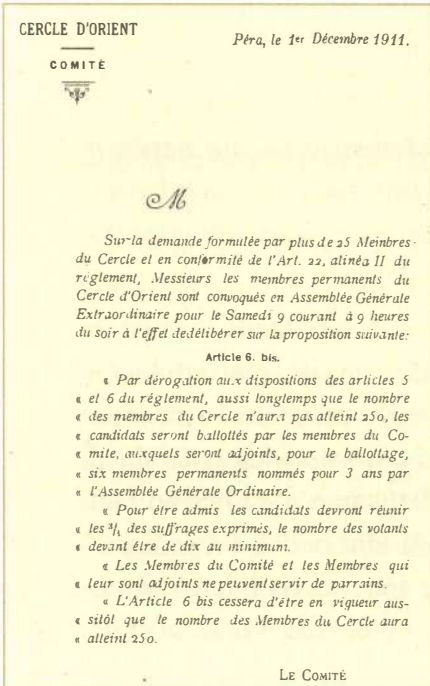
İsmail Bey, Kaftancıoğlu, Hamdi Bey, Kont Ostrorog, Vekil Efendi, Gümüşgerdan, Edhem Bey, Dilber Efendi, İsmail Bey, Asım Bey, Sırrı Bey, Fahreddin Bey, Yanko Bey, Kamphoevener Paşa, Auler Paşa (Hicaz ve Bağdat demiryolları projelerini yöneten), *Graziani Efendi, Allahverdi, Pangiri Bey, Serkis, Hikmet Paşa, Aziz Bey.*

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TE 1908-1922

İTTİHATÇILAR DÖNEMİ : 1908-1918

1908 yılına girilirken, yirmibeş yıllık başarılı bir geçmişin, ve de Abdülhamid rejiminin devam edeceğinin varsayımı ile Cercle dinamizm aramayan, huzurlu bir yaşamın içindeydi. Bunda şüphesiz, üye kalitesi açısından rakiplerinden üstünlüğünün farkında olmanın rolü vardı.

Cercle, artan kulüp sayısı sebebiyle, toplumsal faaliyetlerine bazı yeni unsurlar katma ihtiyacını da hissediyordu. Örneğin sadece Beyoğlu ve kıış kulüpçülüğü ile yetinmenin yeterli olmayacağı farkedilmişti. *Club de Prinkipo* (Büyükada Kulübü) ile yaz için anlaşma yolu arandı. *Prems de Hohenlohe* de, salona bir piyano yerleştirmenin gece daveti yapanları memnun edeceğini ve gelirlerde artış sağlayacağını anımsatmıştı.

Daha fazlasının düşünülmediği bir ortamda, 23 Temmuz 1908 günü İkinci Meşrutiyet'in, dolayısıyla sansürden ve

Cercle'in üye sayısı 250'ye ulaşmadıkça kabulün daha kolaylaştırılması için genel kurulun özel karar alması yolundaki toplantıya davet bildirisi.

hafiyelerden arındırılmış bir dönemin başladığının ilânı bütün dengele-ri altüst etti. Bir anda tam suskun bir toplum, anarşik bir özgürlük ortamına düşmüş oluyordu. Ayrıca, Avusturya-Macaristan İmparatorlu-ğu'nun Osmanlı toprağı sayılan Bosna-Hersek'e el koyması, Bulgaris-tan'ın Sultana bağımlılığını red edip tam bağımsızlığını ilânı ve de Yu-nanistan'ın Girit'e el koyma kampanyasını başlatması, yabancı diplo-matlarla mevcut ılımlı ilişkileri çıkmaza sürüklemişti. Cercle'in Abdül-hamid bağımlısı yerli üyelerinden bir çoğu yurt dışına kaçarken, içe-ri kalanlar da ortalıkta fazla görünmemeyi yeğliyordu. Olayları yöne-ten İttihatçı kadroların kulüple hiçbir bağı yoktu, kulüpte de onları ta-nıyan tek bir kimse. Bunun yanı sıra yabancı diplomat kadrolarının gö-rev sürelerinin tamamlanmasına bağlı olarak sık sık değişmesi de yer-li-yabancı bağının gevşemesine yol açmıştı. Cercle'in içinde değil, dı-şında ilişki aramak gereksinmesi doğuyordu.

Yönetim Komitesi zabıtları, 1907'de doğal ayrılmalar sebebiyle üye sayısında azalma olduğunu, 1908'de de aynı durumun devam ettiğini gösteriyor. Ancak 1909'da 35 yeni üye kaydıyla bir oranda canlılık sağ-landı. 1910'da da üye sayısında artış kaydedildi. Yöneticiler geçmiş iki yıla nazaran daha canlı bir döneme girildiğini kabul ediyor ama bunun herşeyi çözmediğini açıkça belirtmekten de geri kalmıyorlardı:

"Maalesef üyelerimizin sayısı arttıkça lokalimize devam azalıyor. Geçen yıl da bunu belirtmiştik. Bu yıl sayı arttı ama bazı gelirlerimiz önemli ölçüde azaldı. Oyun ve yemek gelirlerimiz geçen yıla göre 800 Türk lirası daha az."

Açık, üye aidatı ve yabancılara yemek fiyatları artırılarak, kısmen de eldeki Türk hisseleri satılarak kapatıldı. Diğer yandan mal sahibi Os-manlı Bankası ile uzun süreli kira mukavelesi yapılamaması da sorun olmaya devam ediyordu. Gelir-gider dengesini uzun vadeli kurabilmek için yönetim beş yıllık anlaşma yanlısıydı. Bankanın malı her an elin-den çıkarabileceği ve yeni sahibin daha fazla kira bedeli ve yeni pro-jeler oluşturabileceği endişesiyle alternatifler aranmasına bile girişilmiş-ti; 1911'de oyun gelirlerinde de azalma görülmesi bunu zorunlu kılıyordu:

“Pera’da Cercle’imizin yerleşebileceği bina sayısı son derece sınırlı. Üstelik bulsak da eski yapılanmasının değişmesi ve bizim ihtiyaçlarımıza uygun hale gelmesi uzun zaman ister, yeni bir bina inşası durumunda kalabiliriz.”

Yönetimdeki iki üye, *Lamonaix* ve *Naoum* ancak yeni üye kaydı ve onlardan alınacak aidatın çare olabileceğini öne sürünce, 1911 Aralık’ında bir olağanüstü kongre toplanması kararlaştırıldı. 25 üyenin imzasıyla verilen önergede, Cercle’in üye sayısı 250’nin altında kaldıkça, yeni adaylar arasından seçme hakkının, Komite ile onlara kongrenin üç yıl için seçeceği altı üyeden oluşacak bir balotaj heyetine ait olması kararlaştırıldı. Oylamada heyette en az on üyenin bulunması ve en az 3/4’lük bir çoğunluğun şart olduğu da belirtiliyordu. Heyet üyelerinin aday önerenler arasında olmaması şarttı. Yetki sınırsız da değildi, üye sayısı 250’yi geçtiği anda bu madde yürürlükten kalkacaktı.

Çözüm arayışları...

Aynı kongrede, Cercle’in mali durumunu incelemek ve bütçede dengeyi sağlayacak önlemleri belirlemek üzere bir de komisyon seçildi. Onların hazırladığı rapor üzerinde görüşmek için Yönetim Komitesi, 26 Nisan 1912’de olağanüstü kongre topladı. Komisyonun belirttiği önerilerin bazılarının benimsendiği ve uygulandığı ancak arzulanan sonucun sağlanamadığı, hatta yıllık açığın daha da büyüdüğü belirtiliyordu. Oyun gelirlerinde daha da belirginleşen bir azalma vardı. Açıkçası acil çözüm arayışı içindeydiler. Üyelerin görüşlerine ihtiyaç duyulmuştu. Krizin kökeninde, 1911 Eylül’ünün sonunda başlayıp 1912 yılı boyunca devam eden İtalya ile Libya Savaşı’nın ve de hemen onun arkasından başlayıp 1913 yılının ortasına kadar süren Balkan Savaşı’nın etkisi mevcuttu. Artık sadece yeni üyelerden alınacak kayıt ve yıllık aidat ücretlerinin yeterli olmayacağına inanılıyordu. Cemiyet salonlarının başkalarının da istifadesine sunularak gelir sağlanması tasarlandı. 3 Aralık 1912 kongresinde, Yabancılar Salonu’nun her Cuma günü saat 16-20 arasında kadınlara ve davetlilerine açık tutulup, iskambil oynanmasına izin verilmesi önerisi benimsendi. Genç üyelerden üç kişilik bir

heyetin, yabancıların da katılacakları balo düzenlemeleri de kabul edilen öneriler arasındaydı. Buna karşılık geçici üye kabulü red edildi. 1913 Aralık kongresinde ise bu alanda bir ileri adım daha atıldı. Üyelerden çoğunun isteği üzerine, deneme olarak, haftada bir kere büyük Yabancılar Yemek salonu'nda Bakara oynanmasına izin çıktı. Oyunun disiplinini sağlamak üzere de üç kişilik (*Grigorea, Eugenidi. Siniossoglu*) bir kontrol heyeti atandı.

1913'ün ikinci yarısında, Libya ve Balkan Savaşlarını sona erdirip nisbi bir sükuna kavuşuncaya kadar İttihatçıların Cercle ile çok ilgilendiklerini söylemek mümkün değildir. 1909'da, üç yıllık başkanlık süresi tamamlanmış olan Almanya elçisi *Baron de Marschall* yeniden seçildi. Ancak 1911'de Başkan yardımcılığına *Mahmud Muhtar Paşa*'nın seçildiğini görüyoruz. Marschall'ın 13 Haziran 1912'de görevden istifası üzerine yıl sonuna kadar Mahmud Muhtar vekaleten idare etmiş ve aynı yılın sonundaki kongrede yeni Alman elçisi *Baron de Wangenheim* başkanlığa seçilmiştir. Mahmud Muhtar Paşa Berlin elçiliğine atanınca 6 Aralık 1913'te görevinden istifa edecek yerine *İsmail Cenani Bey* başkan yardımcılığına getirilecektir.

Sayı azalması olsa da yabancı diplomatların Cercle'e ilgisinin bu dönemde de azalmadığını görüyoruz. *Fransa elçisi Bompard* (1909), *İtalyan elçisi Mayor* (1910), *İngiltere elçisi Louis Mallet* (1913), *Amerikan elçileri Morgenthau* (1913) ve *E. Abraham* (1916), *Rus elçisi de Giers* (1913), *Avusturya-Macaristan elçisi Pallavicini* (1914), *Alman elçisi Kont Metternich* (1915) Cercle'e katılmışlardır. 1914'de, Alman askeri heyetinin en önemli üyelerinden general *Liman von Sanders* de üye oldu. Ayrıca Belçika, Karadağ, Romen, İspanya, Rus, İngiliz, Bulgar, İsveç elçiliklerinden diplomatik temsilci, konsolos ve askeri ateşelerinin de kayıtları var.

1882-1907 arasında 518 yabancıya karşılık sadece 52 Osmanlı vatan-daşı (Yüzde 10 oranında) Cercle'e üye olmuşken, 1908-1918 arasında 279 yabancıya karşılık 129 Osmanlıya rastlıyoruz. Yani oran yüzde 50'ye varmıştır. Bunların çok büyük çoğunluğunun da Türklerden oluştuğuna dikkati çekmek gerekiyor. Ancak başlangıçta, özellikle

İttihatçıların üyelik için ağır hareket ettikleri dikkatten kaçmıyor. 1908 yılında sadece üç kişi var (*General Aziz Paşa, General Fuad Paşa, İzzet Fuad Paşa*) ama doğrudan İttihatçı kadrolardan değiller. İttihatçılar başlangıçta toplantılarını kendi aralarında ve de gizlilik içinde sürdürdüklerinden ilgilenmemeleri doğaldı.

İttihatçılar üye oluyor

1909'un ikinci yarısında, 31 Mart ayaklanmasının bastırılmasından sonra, duruma tam hakim olunca dikkatleri de Cercle'e yönelir. O yıl üye olan sekiz Osmanlı vatandaşı arasında İttihat ve Terakki'nin lideri *Talat Bey* (Dahiliye Nazırı), *Cavid Bey* (Maliye Nazırı), Birinci Dünya Savaşı yıllarında sadrazam ve Cercle'in başkanı seçilecek *Said Halim Paşa*, İttihat ve Terakki kabinesinde Ticaret Nazırlığı yapacak Ermeni *Bedros Hallaçyan* da vardır.

İttihat ve Terakki'nin bu şekilde yeşil ışık yakışının ilgilenenlere cesaret verdiği anlaşılıyor, 1910'da üye olan 11 Osmanlı vatandaşı arasında İttihatçı karşıtlarının ve de Mısırlı Prenslerin bulunması dikkatlerden kaçmıyor : *Damat Ferid Paşa, Damat Ahmed Paşa, Prens Cemil Tosun Paşa, Prens Mehmed Ali Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Mahmud Muhtar Paşa, Safveti Ziya, Diran Gümüşgerdan*.

1911'de sadece üç yeni Osmanlı üye var. Buna karşılık, Abdülhamid zamanında üye olmuş *İbrahim Hakkı Paşa* sadrazamlığa gelmişti ve Cercle'e eskisi gibi devam ediyordu. Hatta İtalya elçiliği müsteşarı *Garbasso*'unun, Libya için Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı notasını 29 Eylül 1911 gecesi Paşa kulüpte her zamanki gibi briç oynarken sunduğu söylenir. 1912'de ise altı yeni yerli üye var (Birisi *Necmeddin Molla*). Önemli bir ilgi artışına 1913'te rastlanıyor, on üye arasında İttihatçıların üçüncü lideri *Cemal Bey* (Paşa, o sırada İstanbul komutanı), Maarif nazırı *Şükrü Bey*, Meclis Reisi *Halil Bey* (Menteşe), Bahriye Nazırı *Çürüksulu Mahmud Paşa*, Harbiye Nazırı *İzzet Paşa*, Berlin Elçisi ve Nafia Nazırı *Osman Nizami Paşa* bulunuyor. O yılın ikinci yarısında, Balkan Savaşı'nın sona ermesinin ardından İttihatçıların askeri kanadı ülkeye

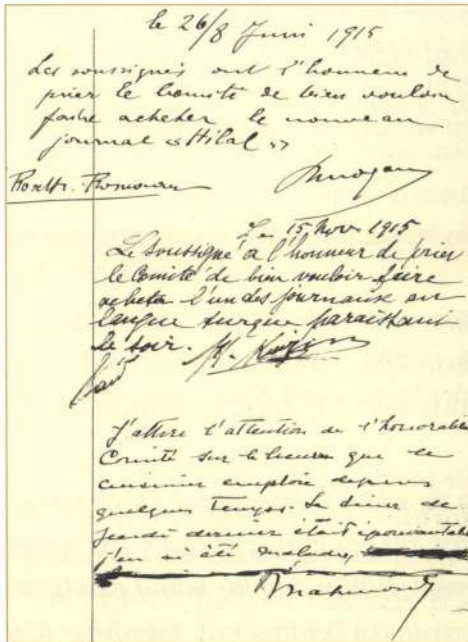
tam egemen olunca, Türkçülük akımı da ön plana çıktı. *Hüseyin Cahit Yalçın* anılarında Cercle'e yönelik alınan kararı şöyle açıklıyor:

"1914 tarihine gelinceye kadar, Beyoğlu'ndaki 'Küçük Kulüp' tamamen bir ecnebi yuvası sayılırdı. Beyoğlu'nda hüküm süren 'levanten' rubu Türk'ün en büyük, en durup dinlenmek bilmez düşmanıydı. Aleyhimizde her türlü iftiralar ve fena sözler Beyoğlu'ndan çıkardı. Bu Türk aleyhtarlığı propagandasında Beyoğlu'nun mühim iki kulübünün büyük bir hissesi olabiliyordu. Oralarda Türklere hemen hiç tesadüf etmezlerdi. İstanbul'a dair bütün aldıkları malumat, Türklüğe düşman levantenler tarafından uydurulurdu. İttihat ve Terakki bunun farkındaydı. Büyük Harbin çıkması Beyoğlu'nun kulüplerini 'Türkleştirmek' için bir fırsat temin etmişti. Talat vesair ileri gelenler, Yüksek Türk memurlarının ve Türk gençlerinin Serkldoryan'a ve Küçük Kulübe girmelerini, oralarda bir Türk ekseriyeti vücade getirmelerini, oralarda da etkili olmalarını istiyorlardı. Bundan dolayı, Talat Küçük Kulüb'e sık sık devam ediyor, kulübün harpten sonra yazılan Türk üye çoğunluğuyla muntazam surette ve eskiyi aratmayacak bir tarzda idare edilmesine önem veriyordu. Haftada muayyen bir gece, Talat Paşa bazı arkadaşlarıyla kulüpte yemek yedi. En çok sevdiği yemek kuşkonmazdı ve onun ziyaret günlerinde herkes onun gözüne girmek için kuşkonmaz yedi."

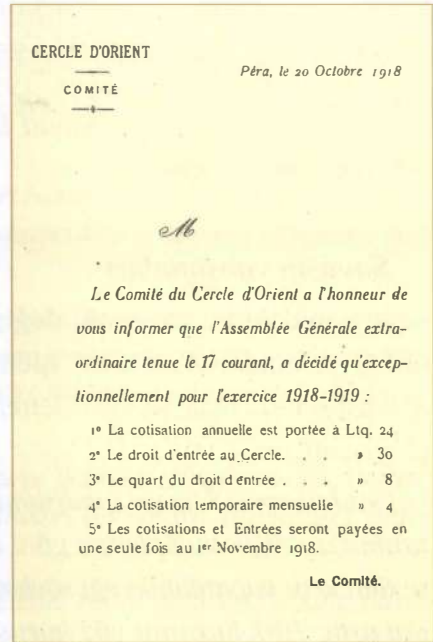
Türkleştirme hareketi...

1914'de üye olan 17 kişi arasında, Hüseyin Cahit'in kendisi de dahil, çok yüksek mevki sahibi kişilerin Cercle'e üye olduklarını görüyoruz: Harbiye Nazırı *Enver Paşa*, Mısır Hidivi *Abbas Hilmi Paşa*, İttihat ve Terakki Genel Sekreteri *Midhat Şükrü*, Paris elçisi *Rıfat Paşa*, Ayan Reisi *Rıfat Bey*, elçi *Ahmet Rüstem Bey*, Adliye Nazırı *İbrahim Bey*, *İsmail Müştak Bey*, *Babanzade Fuad Bey*. Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'na katılma kararıyla birlikte bu tür derneklerin tam bir kontrole alınması yönünde yeni bir kanun da hazırlandı. Beyoğlu Mutasarrıflığı 28 Kasım 1914 tarihli yazısıyla Cercle'den, bu yasaya uygun olarak sekiz gün içinde kulübün yönetmenliğiyle yönetim kurulu üyelerinin isimlerinin bildirilmesini istiyordu. Böyle bir şey ilk kez vaki oluyordu.

Anlaşıyor ki, Abdülhamid'in içeriye kendi adamlarını sokarak yaptığı kontrolün 1908'den itibaren kalkmasının o dönemin koşullarında bazı sakıncalar doğurduğu farkedilmişti. Bu istek Cercle'i, ilk kez yönetmeliğini Türkçeye çevirme kararı almaya yöneltti. Aynı dönemde üyelere "Bâbi'ali'yle irtibat kuracak" bir telefon kurulması isteğinin gelmesi, kulüple yönetim arasında daha sıkı bir ilişkinin arandığını gösteriyor. Ancak yönetim bu isteği red etmiştir. Buna karşılık şehir sistemine bağlı ilk telefon 1914 Aralık'ında kuruldu. Hatta 1917 Kasım'ında *Fuad Baban* ikinci bir telefonun kurulmasını istemekle kalmadı, bunun konuşmaların başkalarının dinlenemeyeceği bir kabinin içine yerleştirilmesini de önerdi. Aynı zamanda özel motörle ışıktandırmaya son verilip, kulüp şehrin elektrik şebekesine bağlandı. 1915'de de uzun zamandır hep istenen asansöre nihayet Cercle kavuştu. Dikkati çeken, Talat Paşa ile aynı zamanda Cercle'e kaydolun ve ondan önce

1915 yılında üyelerin yönetime ulaştırdıkları istekleri: Hilal gazetesine abone olunsun; Bir Türkçe akşam gazetesine abone olunsun; ahçı kullandığı tereyağını değiştirsin, hastalandım.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle yeni bir dönemin başlaması sürecinde 17 Ekim 1918 günü alınan, yeni üye kayıt ücretleri: Yıllık 24 lira, giriş ücreti 30 lira, dört taksitte ödenirse 8 lira, geçici aylık ücreti 4 lira.

İttihatçıların sadaret makamını işgal eden *Said Halim Paşa* arasında adeta bir görev taksimi olduğudur. Talat, *Küçük Kulüp'e* devam ederken Fransızcası çok kuvvetli olan S.Halim Paşa hep Cercle'i tercih etti, hatta 9 Ağustos 1915'de sadrazam olduğu sırada, Alman elçisi *Wangenheim*'in yerine Başkanlığına da seçildi. 25 Kasım 1918 tarihinde bu görevinden ayrılincaya kadar S.Halim Paşa'nın komite toplantılarına aralıksız başkanlık etmiş olması dikkati çekiyor. Komite'deki Başkan Yardımcısı İsveçli diplomat *Auckarswaer* bu görevinden ayrılınca da yerine Beyoğlu Belediye Reisi *Savni Bey*'in seçilmesi, yabancı etkisini azaltmadaki kararlılığı yansıtıyor.

Bu değişimin, Cercle'e ilgiyi artırdığı görülüyor. 1915'de üye olan 23 yerli arasında büyük şair *Abdülhak Hamidî*, ordunun ve ülkenin ikmal işlerini idare eden general *İsmail Hakkı Paşa'yı*, İttihat ve Terakki'nin kâtibi umumisi *Hacı Adil Bey'i*, yazar *İzzet Melih'i* buluyoruz. 1916'nın 11 yeni yerli üyesi arasında *Canpolat*, *Celalettin Arif*, *Damat Selabattin* beyler var. 1917'de 15 yeni üyenin içinde *Serveti Fünun* dergisinin yayıncısı *Abmed İhsan*, *Abmed Celalettin paşa*, elçi *Galip Kemali bey* ve *Fethi bey (Okyar)* bulunuyor. 1918'in 20 yenisi içinde de yazar *Celal Sahir bey*, Polis müdürü *Nihad bey* ve sadrazamın yaveri *Moralızade Ali Naci* dikkati çekiyor.

Savaşın yansımaları

İç yapıdaki bu kapsamlı değişmeye karşılık, savaş döneminin getirdiği sıkıntılar Cercle'in işlemesindeki sorunları artırıyordu. *A. Schégloff* imzasıyla Şikayet defterinde bulunan bir yazı durumu açıkça yansıtıyor:

"Aidatların 15 liraya çıkarılması iki yıl önce önerilmişti. Böylelikle İstanbul'un diğer kulüplerine göre eşsiz bir konfora erişileceği, red edilirse Cercle'in kapatılabileceği söylenmişti. Bütün zamlar kabul edildi, aidat arttı, Türk lirasının yüz kuruş sayılması benimsendi, misafirler için yemek ücreti de artırıldı. Cercle'in iyiliği için bütün harcamaların peşin para ile yapılması ve aidatların üç taksitte ödenmesi de bunlara eklenen iki mali önlem daha oldu. Ama beklenen iyileşme gerçekleşmedi.

Konfor yetersiz, ortalıkta tam karmaşa var ve ortalık toz içinde. Giriş pis, duvarda el izleri mevcut, duvara asılı balı gayet kötü durumda. Okuma salonunda karmaşa arttı. Bazı gazetelerin eksilmesinin yanı sıra hâlâ yayınlananların gelmesindeki gecikmeyle ilgilenen sorumlular da yok. Hatta okuma salonunda dağıtılmalarından önce gazeteler çoğu kez esrarengiz kişilerce açılıp okunuyor. Bazı gazeteler ve ekleri ise ne tesadüf ise tamamen ortadan yok oluyor. Monoton yemekler, aşırı pahalı şarap, çok uzun süren hizmeti ağır işleyen akşam yemekleri, sağlığa aykırı yiyecekler var. Uygar dünyaca ünlü ve çok aranan Fransız mutfağının eksikliği hissediliyor. Soğuk tavuk yok edildi. Üstelik yemek fiyatları da ucuzlatılmadı. Sekreter şikâyetlere ilgisiz. Şikâyet defteri de bir şeye yaramıyor. Komite bütün bunlara ilgisiz.”

Bütün dünyayı allak bullak eden bir savaş ortamında, temel yapısı tam oluşmamış bir Türkiye’de kurumların fire vermesi doğaldı. Ancak bu yabancı üyenin biraz da şımarıklıkla-belki de yapısal değişmeye tepkiyle- aşırı tepki gösterdiği hissediliyor. Ülkede kâğıt üretilmediği ve Almanya’dan gelene bağımlı olunduğu dönemde gazete ve haber alma sorunlarının artması doğaldı. Bu konuda çok şikâyete rastlanıyor:

8.3.1914 : *Şebbal’e abone olunsun.*

11.5.1914 : *L’Illustration’un resimleri hemen gelir gelmez, çok alışılmış şekilde yok oluyor. Bütün ilaveleri de kayboluyor. Resimli dergilerle mizah dergileri de öyle.*

31.10.1914 : *Bugün öğleden sonra aktüalite önemi yüksek İtalyan gazetelerini okumak istedim, sabah gelenlerden bir tekini bulamadım. Hepsi de masanın üzerinden aşırılmış. Komitenin uyarması dileğiyle. (A.Swetchine)*

21.11.1914 : *Batı gazetelerinin ülkeye gelmemesi karşısında Alman, Avusturya ve İtalyan gazetelerinin aboneleri yenilensin. Bükreş’in L’Independance Roumanie’si de eklenebilir.*

14.12.1915 *Takvimi Vekayi’ye (Devletin resmi gazetesi) abone olunsun.*

7.12.1916 : *Günün ortamında okuma salonunda az yayın olması sebebiyle aşağıdaki yayınlar alınsın (İlk kez Türkçe, eski harflerle yazılmış: Bahriye Mecmua-i Senevisi, Türk Yurdu, Edebiyatı Umumiye Mecmuası,*

İktisadiyat, Muallim Mecmuası, Sebülürreşad, Çiftçiler, Tarihi Osmani Mecmuası, İslam Mecmuası, Edebiyat Fakültesi, Tasviri Efkâr Gazetesi, Hande Gazetesi, Karagöz Gazetesi (Mehmed Hikmet)

1.3.1917 : *Kitapları alıp götürerenler var. Dolaplara kilit yaptırılacak.*

12.10.1917 : *En son Avusturya gazetesi 30 Eylül tarihli, Alman yayınları da büyük gecikmeyle geliyor. Gazete bayilerinde görülen 18, 25 Eylül, 2 Ekim tarihli Simplicissimus da bizde yok.*

12.2.1918 : *Osmanlı Ajansı'nın Türkçe servisine 2 adet abone olundu.*

Bu örnekler, dış dünya ile ilişkinin giderek zorlaştığı bir ortamda yerli yayınlara başvurma ihtiyacının arttığını kanıtıyor, tabii aynı zamanda sadece Türkçe bilenlerin arttığını da.

İskambil yine gözde...

Ekonomik sıkıntıya çare bulmak için her dönemde olduğu gibi, iskambil oyunlarına hız verilmesi yeğlendi. 1914 Mayıs'ında Bakara'nın izin günü dışında da oynatıldığına buna izin verilmeyeceğine dikkat çekiliyor. Her oyuncudan da on kuruş alınacağı anımsatılıyor. Böylece 1914 Aralık'ında ilk kez kumardan kâr sağlandığı görülüyor. Cercle'in bu katılığına karşılık 29 Ocak 1915 tarihli bir kayıta birçok üyenin daha ehven şartlar öneren *Club de Constantinople*'daki oyunlara muntazaman katılmayı tercih ettikleri belirtiliyor. Bu da aynı yılın sonunda kulübün gelirinin ve bu arada kumardan kazancının da artmasına mani olmadı. Bu sayede savaş yaralıları için 50 lira bağışta da bulunuldu. 1918'de de kumarın yasaklanması için girişimler varsa da yönetim buna yanaşmamış ancak yüksek düzeyde ve borcu ödenmeyen bir eğlenceye dönüşmesini yasaklamıştır.

Yeni kaynak arayışı içinde 1915 Eylülü'nde yönetim açıkça "*İstanbul'daki mali krizin sonucunda yiyecek fiyatlarının bergün arttığını*" zabıt defterine kaydediyordu. Mutfağı yöneten *Sarandi* de fiyatların durmadan arttığını ve daha da artacağını anımsatıyor. Çareyi bulmayı da yönetime bırakmıştı. *Baron de Neurath*'ın Almanya'dan getirttiği yüksek kaliteli puroların artık kutuyla değil tane ile satılır hale gelmesi de yalnız pahalılığın değil, alım gücünün sınırlanmasının da kanıtıydı.

1916 yılı boyunca yönetim komitesinin toplantılarında hayat pahalılığı tekrarlanmıştır. 1 Mart 1917 toplantısında her gün fiyatların yükselmesi karşısında önlem olarak, bin liralık bir kredi ayrıldığı, bununla toplu olarak yiyecek alınacağı, kilitli bir odaya depolanacakları ve ahçıya hergün imza karşılığı verileceği karara bağlandı. Bir süre sonra da başkan *Said Halim Paşa*'nın ülkedeki her türlü ikmal işini yöneten *İsmail Hakkı Paşa*'nın muavini ile konuşup en az iki aylık yiyecek depolanmasını sağlaması komitede kararlaştırılıyordu. Esasen Cercle'in üyesi olan Paşa'nın desteğiyle bu istek gerçekleştirildi.

Bütün sıkıntılara rağmen kulübün kendi mali dengesini kaybetmediği görülüyor. Hatta 1915'de üye sayısı 250'yi aşip kâra geçilince aidatlar 15 liradan 12'ye indirildi. 1916 Aralık'ında *"yaşanılan son derece bozuk ortamda Cercle'e üyelerin devamı hemen hemen normal devam etmiş ve yönetim de dengeyi korumuştur"* ibaresine zabıt defterinde yer verildi. Hatta 1916'da Yeniköy'de yazlık bir Cercle kurulması için özel bir komite oluşturulup araştırma yaptırıldı ve de 22 Mayıs 1916 tarihinde **Cercle du Bosphore** (Boğaziçi Kulübü) kuruldu.

İSTANBUL İŞGAL ALTINDAYKEN : 1919-1922

30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasıyla Osmanlı Devleti savaş galiplerine tam teslim olur. Kasımın ortasında galip devlet donanmaları Boğaziçi'ne demir atmışlardı bile.

İttihatçı yönetim kadroları-tıpkı 1908'de olduğu gibi-kaçar ya da kenara çekilirler. Büyük bir rastlantı ile başkan *Said Halim Paşa*'nın üç yıllık süresi de tam o sırada sona erer. 25 Kasım 1918'de son oturuma başkanlık ettikten sonra görevi bırakır ve bütün yönetim kurulu da yeniden oluşturulur. *Mustafa Reşid Paşa* başkanlığa seçilir. Doğal olarak İttihatçılıkla damgalanmamış kimseler tercih edilmiştir. Aynı zamanda, İttihatçı karşıtlıkları sebebiyle ya da siyasetçi olmasalar da onlara bulaşmamak için o güne kadar kulübe yanaşmamış olanların üyelik başvurusunda bulundukları görülür. 10 Aralık 1921 tarihli genel kurul toplantısında daimi üye sayısının 225, geçicilerin 16 olduğu ve bunların içinde 75'inin yeni üye olduğu belirtiliyor.

1919-1922 yıllarında üye olan Osmanlı vatandaşları 47 kişidir. Bunların 20'sinin 1919'da girmiş olması ilk anda büyük bir ilginin gösterilmiş olduğunun kanıtıdır. Aralarında gazeteci ve nazır *Ali Kemal Bey*, Dahiliye Nazırı *Mehmed Ali Bey*, ünlü bestekâr *Şerif Muhiddin Bey*, *Pertev Paşa* ve sarayın damatları *İsmail Hakkı* (Okday, Sultan Vahidet-tin'in yaveri), *Hami*, *Mecid*, *Fahir Beyler* var. 1920-22'de ise *Nemlizedelerden Mithat*, *Galib*, *Sıdkı Beyler*, *Nerses Noradongiyan*, Osmanlı diplomatı *Richard Blak Bey*, politikacı *Lütfi Fikri Bey*, polis müdürü *Esad Bey* ve de *Prens Osman Fuad* üye olanlar arasındadır.

Ancak Cercle'e asıl ilginin yabancılardan geldiğini kabul gerekir. Dört yıllık sürede bizimkilerin dört misli, 200 yeni üye var. Yine diplomatlara bolca rastlanıyor ama asıl dikkati çeken, Türkiye konusunda soruşturmalar yapmak için gelen Amerikalı *Amiral Bristol*, Fransız işgal kuvvetleri komutanı *General Franchet d'Esperay*, İngiliz yetkilisi *Henderson* ve Fransız Yüksek Komiseri *General Pellén*in aralarında bulunması.

Bunlara ek olarak, çeşitli siyasi sebeplerle geçmişte Osmanlı topraklarını terketmiş gayri-müslim Osmanlı vatandaşlarının geri dönmesinden doğan üye yenilenmesi sorunları da mevcut. 17 Kasım 1920 tarihli yönetim kurulu toplantı zaptındaki kayıt bunun ilginç bir örneği:

"1892 yılında üye olan, savaş başlayınca şahsi sebeplerden istifa eden *Nikolaki Efendi Sgourides* tekrar kabulünü istiyor. Komite başvurusu iyi karşılamıştır, ancak örnek oluşturmasını istemediğinden, balota tabi tutulmasını, sadece giriş ücretinden muaf tutulmasını kararlaştırmıştır."

Siyasi toplantı yasağı!

Böylesine köklü bir değişime giren ve de Osmanlı Devletini yöneten İşgal kuvvetlerin komutanlarıyla Mütareke dönemi Osmanlı yöneticilerini bir araya getiren kulübün siyasi görüşmelere yataklık yapmaması mümkün değildi. Daha 20 Ocak 1919 tarihli toplantısında yönetim kurulu üyelerini uyarmak zorunda kalmıştı:

"Birçok yerli gazetede yer alan, Cercle'in salonlarında siyasi toplantılar yapıldığı hakkındaki haber üzerine, kurallara tamamen aykırı olan bu tür buluşmaların gelecekte tekrarlanmaması için önlem almak üzere yönetim Komitesi acil olarak toplanmıştır. Gelecek Pazartesi günü saat 18.30'da aşağıdaki konunun görüşülmesi için bir olağanüstü kongre toplanmasına karar verilmiştir:

Tüzüğe ek madde: Cercle'in salonlarında politik içeriği olan her türlü toplantı kesin olarak yasaktır."

Bu öneri kabul edilir ama, belki sadece kongre nitelikli toplantılar engellenir, yoksa üyelerin kendi aralarında politika konuşmalarının önlenemeyeceği açıktır. Üstelik, 1920 Martında bütün yabancı subayların üyelikten yararlanmalarını sağlayacak bir madde tüzüğe sokulduktan sonra. Yine de önlemin bir ölçüde etkili olduğu anlaşıyor. Örneğin *Mustafa Kemal*'in o dönemde, başta İtalyan diplomatı olmak üzere, yabancılarla yaptığı görüşmelerin Pera Palas ya da Tokatlıyan salonlarında cereyan ettiğini biliyoruz.

Her şeye rağmen siyasetin belirleyici oluşunun bir kanıtı da, *Mustafa Reşid Paşa*'nın Londra'ya gideceği için başkanlıktan istifası üzerine yerine yenisinin atanmasından sarfınazar edilmesinin 10 Aralık 1921 tarihinde zabıtlara geçen gerekçesidir:

"Ülke dışına atanan Mustafa Reşid Paşa'nın yerine genel kurulca seçime gidilmemesinin sebebi, bu olanağı kullanarak seçimi ertelemekle, barışın imzasını bekleyerek, İstanbul'da akredite olan elçilerin en kıdemlisinin başkanlığı üstlenmesini istemektir. Bu suretle Cercle'in kuruluşundaki bir geleneğe dönülmüş olacaktır."

Barışı bekleyelim kararının sebebi, Ankara ordularının Eylül 1921'de Sakarya Savaşını kazanıp Yunan ileri hareketini durdurmuş ve de Fransa'nın Ankara Antlaşmasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni resmen tanımış olmasıydı. Bu ortamda Cercle'in başına bir Milli Mücadele karşıtının getirilmesi istenmiyor, bir yabancı olan *Baron de Wangenheim*'in Başkan Vekilliği ile yetinilmesi tercih ediliyordu.

"Yabancı gazeteleri okuyamıyoruz!!!"

Savaş yıllarında yerli yayınların sınırlı kalması yabancı yayınların ise pek az gelebilmesi sebebiyle kitaplığın ve okuma odasının önemi mecburen azalmıştı. Esasen siyasi olaylar topluma sadece bir iki yerli gazetenin tek merkezden yayılan haberleri ile ulaşabiliyordu. Savaşın sona ermesi ve İstanbul'un işgaliyle birlikte hem yerli haberler daha serbestçe yazılmaya başlandı, hem de Avrupa kaynaklı haberler ve yayınlar ulaşmaya başladı. Galip devlet donanmalarının İstanbul limanına demirlemesinin hemen ardından 18 Kasım 1918'de şikâyet defterinde savaş yıllarında pek rastlanmayan bir uyarı görülüyor:

"Saat 17.15'den beri yerli Fransızca gazeteler hiç yok. 19.15'de tekrar istedik ama boşuna. Özellikle başka gazeteler bulunmadığı bir dönemde bu çok önemli."

Zamanla savaş öncesinin Avrupa yayınlarına talepler görülmeye başlandı:

"Gazette des Beaux Arts ve Burlington Magazine savaş dolayısıyla gelemiyordu. Tekrar abone olunsa. Gazette des Beaux Arts'ın 38 yıllık koleksiyonu vardı, aradaki eksik kısım tamamlansın." (20.12.1919)

"1914'de Cercle'e Le Temps, Figaro, Gaulois, l'Echo de Paris, Le Journal Amusant, La Vie Parisienne geliyordu. Şimdi sadece Le Temps ve Figaro var. Bunlar yetersiz. İtalyan Antologia dergisi de gelmeli." (30.1.1920)

"Gaulois yerine Débats alınsın." (30.1.1920)

Bu isteklere yönetim, Débats, Figaro, Rire, Le Vie Parisienne, L'Antologia yayınlarına abone olunduğunu bildirerek yanıt vermiştir.

"Bugün, dün akşamki Türk gazetelerinden birini okumak istedim. Hiçbiri yoktu. Okuma odası görevlisi hepsini kimin kaldırdığını bilmediğini söyledi. Eskiden eski yayınların koleksiyonları tasnif edilmiş şekilde raflarda dururdu. Gazeteler götürülmesin." (2.12.1921)

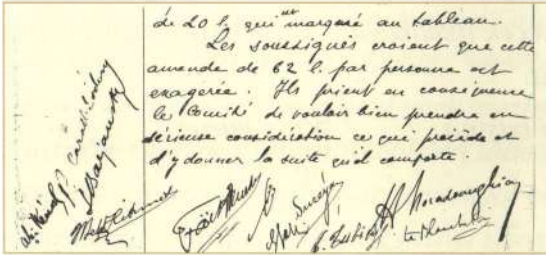
"23, 24, 25 Mart tarihli Temps'ları bulamadım." (29.3.1921)

"Saat 12.30'da ülkenin hiçbir gazetesi yoktu." (11.4.1922)

"Öğleden önce bütün günlük gazetelerin bulunacağı saati komitenin açıklamasını istiyoruz." (27.4.1922)

Yıllık aidat 50 Liraya çıkınca...

1919'a bütçe dengesinde 1485 liralık bir açık bulunuyordu. Bunun daha da artmaması için son kongrede yıllık aidat 50, giriş ücreti 30, aylık geçici aidat 8 liraya çıkarıldı. Bunun sonucu olarak 1919 Nisan ayına 4293 liralık bir kârla girildi. Ancak aidatların yükseltilmesi tepki de çekiyordu. Üyelerin oyun ve yiyecek fiyatlarında indirim isteğini yönetim üç sebeple red etti: Birincisi hayat pahalılığının artması, ikincisi bu yüzden personele yüzde 50-100 oranında zam yapılacak olması, üçüncüsü ise binanın sahip değiştirmesi-Osmanlı Bankası'ndan Manukyan Efendi'ye geçmesi- dolayısıyla bir kira artışının bahis konusu olabilecekti. Ayrıca yeni sahibin bina içinde inşa edilecek tiyatroya giriş için kulüpten geçit istemesi sorun yaratıyordu. Daha sonra Cercle'e ait arsa üzerinde inşaata girişimleri sorunları artırdı, yönetim de İstanbul'daki İngiliz, Fransız, İtalyan Yüksek Komiserlerine yazıyla başvurarak kont-rata aykırı bir girişim bulunduğunu ve engellenmesini istedi. Her ihtimale karşı da komite yeni bir bina arayışını gündemine aldı. Siyasi durum sebebiyle yazlık bir yer alınmasından çok Beyoğlu'ndaki binada

Şikayet defterinde 27 Haziran 1920'de şu imzalara rastlıyoruz. (Soldan) Ali Kemal, Karateodori, Mehmet Hikmet, Faik, Süreyya, Noradungyan.

Alttaki 7 Şubat 1922 tarihli de Sadık Paşa, A. H. Midhat, Abdullah Cevdet, B. Halacyan imzaları okunabiliyor.

yazın da yemeğin devam etmesi tercih ediliyordu. Nitekim yönetmeliğin 6. Maddesindeki “31 Mayıs’tan itibaren 1 Kasım’a kadar hiçbir devamlı üyelik başvurusu kabul edilmez” kaydının kaldırılması 30 Temmuz 1920 kongresinde istendi ve kabul edildi; gerekçesi şöyleydi:

“ Bu paragraf geçmişte, yazın Cercle’in tamamen terkedildiği zamanda geçerli olabilirdi. Bugün durum böyle değil; kılık yerlere gitmek isteyenler çok daha az ve biz de akşam yemeğini aralıksız sunmaya devam ettik. Bahis konusu kural bu yıl, sürekli üyelik için aidatının tamamını hemen ödemeye hazır pek çok kişinin başvurusunun kabulünü engellediğinden ve aynı zamanda Cercle’i çok büyük ihtiyacı olan bir gelirden mahrum ettiğinden, Komitemiz bahis konusu paragrafın iptalini istemektedir.”

Oyun ücretlerine zam

Yıl sonuna varıldığında oyun gelirleri ilk kez 15.352 lira gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştı ama kongreye sunulan raporda belirtildiği gibi “Olağanüstü şartlar dolayısıyla masraflar çok artmıştır ve bu şartlar Cercle’in geleceğini de etkileyecek niteliktedir”. Bu ortamda oyun ücretleri de yeniden yükseltilmiştir:

Bridge gece (12 para) kişi başına	40	kuruş
“ gece daha üstü “ “	75	“
Piquet, écarté “ “	75	“
Bezigue 4’lü “ “	100	“
“ 6’lı “ “	150	“
Poker 2 liraya “ “	100	“
“ 2 liranın üstünde “ “	200	“
Chouette	500	“
Pari	50	“
Kart değiştirme	200	“
Baccarat	50	“

<i>Amendes 2'den 3'e</i>	50	<i>kuruş</i>
<i>3'den 4'e</i>	50	"
<i>4'den 5'e</i>	100	"
<i>5'den 6'ya</i>	100	"
<i>6'dan 7'ye</i>	100	"
<i>7'den 8'e</i>	200	"
<i>8'den 9'a</i>	300	"

Bununla da yetinilmedi bakara ücreti iki misline çıkarıldı. Yemek ücretleri de açık verdiğinden ona da zam yapıldı böylece 1920'nin ortasına varıldığında bütçede denge sağlanmış bulunuyordu. Ancak zam- lar şikâyetleri de artırdı. Özellikle *Club de Constantinople* ile karşılaş- tırma yapılıyordu. 27 Haziran 1920 tarihli başvuru ilginçti:

"Biz aşağıda imzası olanlar, Komite'nin dikkatini yeni oyun tarifele- ri üzerine çekmekle şeref duyarız. Şekli itibariyle Club de Constanti- nople'un tarifesine benzemekle birlikte uygulamasında farklıdır.

Nitekim, Club de Constantinople'da sadece tabloda kaydedilen üc- retler alınırken, aynı ücretler Cercle d'Orient'da birbirine eklenmiş ola- rak alınıyor. Bir başka deyişle, mesela sabahın 5'inde Cercle'de 100+300+500 = 900 kuruş ödemek zorunda kalınıyor. Oysa aynı tab- loya göre Club de Constantinople'da sadece 500 kuruş alınıyor. Bu fark artarak çok büyük bir ölçüde yükseliyor ve de sabahın 9'unda tabloda belirtilen 20 liranın yerine 62 liraya varıyor. Biz aşağıda imzası olan- lar kişi başına 62 liralık ücretin abartmalı olduğuna inanıyoruz. Ko- mitenin bu hususu dikkate alarak gereğini yapmasını rica ederiz."

Buna, Komite'nin sekreteri tarafından 8 Temmuz 1920 tarihiyle ve- rilen yanıtta, ekleme yapılarak para tahsili yönteminden vazgeçildiği bildirilmiştir. Komite, üyelerine hak veriyordu ama yaşanan mali sıkın- tıyı aşmak için de başka çare bulamıyordu. 1917-18'de 11.791 lira olan gelir, 1918-19'da 24.066'ya, 1919-1920'de ise 33.099'a çıkmıştı ama ge- nel kurula sunulan 11 Aralık 1920 tarihli raporda "*masrafların ancak*

karşılanabildiği, giderek arttıkları ve açığın devam ettiği, oyunlardan payın artırılması gerektiği" tekrarlanıyordu. Zira kira 15 bin liraya çıkarılmıştı, yani 1916'dakinin altı misline. Çare olarak da bakaranın haftada üç güne (Salı, Perşembe, Cumartesi) çıkarılması kararlaştırıldı. Beş kuruş olan telefon konuşmaları da 10 kuruşa çıkarıldı. Hatta 1921'de *"fazla gelir getirmeyen oyuncusu az bakara partilerinde kişiden 5 lira alınması"* bile kararlaştırıldı. Bu önlemlerle 1922 Aralık'ındaki kongrede gelirler, bir yıl öncekinden 6500 lira fazlasıyla 38.605 lira olarak belirtilmiştir. Oyun geliri de 12.390'dan 18.119'a çıkmış bulunuyordu.

Kumar masasında her zaman rastlanan bazı tartışmalı olaylara bu dönemde de rastlanır. En önemlisi *Celal Sabir Bey*'in 20 Mart 1919 gecesi 2875 lira borçla masadan kalkması ve bunu ödeyememesi olmuştur. Bu yüzden üyeliği dondurulmuştur.

Üyelerin yakınması sadece aidat ve oyun ücretlerinin yüksekliğinden değildi. 1921 ve 22'de tekrar tekrar Terkos suyunun zehirli olduğundan bahsederek Hamidiye ya da Hünkâr suyu verilmesini isteyenlere rastlanıyor. Yemeklerden az ama pek şiddetli şikâyetle de rastlanıyor : *"Balıklar kauçuk gibi... Sütü kabvemden hamam böceği çıktı, gösterdim, maalesef oluyor dediler... Lakerda bozuk kokuyordu, iade ettik aynen geri geldi... Pathican sosla sunulur, bunlar koymuyor... Dokuzuncu sınıf sabit fiyatlı lokantaya benziyor, yakışıyor mu!.."*

CUMHURİYET'TE İLK DÖNEM 1923-1943

TÜRK ÖNCELİĞİNİN YERLEŞMESİ

Birinci Dünya Savaşı galipleri karşısında 1922'de sağlanan zafer, Cercle'in yönetiminde yabancı diplomatlara tanınan üstünlüğü bir anda silemediyse de onları Türk varlığını daha ciddiyle dikkate almaya zorladı.

Lozan barış görüşmeleri başlamış ve İsmet Paşa (İnönü) birdenbire görüşmelerde Türk heyetinin başkanı olarak diplomatların en çok temas ta bulundukları kişi durumuna gelmişti. Böyle bir ortamda, Cercle ile hiçbir ilişkisi bulunmadığı halde, 9 Aralık 1922 de yapılan genel kurulda başkan seçimi oylamasında bir oy da İsmet Paşa'ya çıkmıştı. Bundan da

önemlisi, 74 kişiden 43'ü İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelléye oy verirken 29 kişinin boş oy vermesiydi. Kulübün kırk yıllık geçmişinde ilk kez böylesine protesto niteliği taşıyan bir davranışa rastlanıyordu.

La majorité s'étant prononcée en faveur de l'édiction immédiate, le Président annonce à l'Assemblée que S.E. le Haut-Commissaire de France a bien voulu accepter la Présidence du Cercle.

S.E. Edhem Bey propose de procéder à l'élection de M.le Général Pellé par acclamation.

Une nouvelle demande de scrutin secret ayant été présentée, il est procédé au vote par appel nominal.

Le scrutin donne les résultats suivants:

43 voix à M.le Général Pellé
1 voix à S.E. İsmet Paşa
1 voix à M.le Marquis Carron
29 bulletins blancs
74 total (un Membre du Cercle ayant quitté la réunion dans l'intervalle).

Le Président proclame le résultat du vote et l'élection de Monsieur le Général Pellé, qui est saluée par les applaudissements de l'Assemblée.

La séance est levée à 11 heures.

Le Secrétaire: *Beucrioqub* Le Président:

9 Aralık 1922 seçiminde, kulübün üyesi olmayan ancak o sırada Lozan'daki Türk heyetinin başkanı olan İsmet Paşa'ya da bir oy çıktığını kanıtlayan zabtın sayfası.

Tabii ki Cercle'in yapı değiştirmesinin bir sürece ihtiyacı vardı. Üstelik daha barışını ve de kendi devlet yapısını oluşturma aşamasındaki bir toplum bahis konusuydu. 1923 ile 1936 yılları arasında kulübe 322 yabancıya karşılık 92 Türk yeni üye kaydoldu. Bu durum çoğunluğun yabancılarda olduğu inancını kuvvetlendirmektedir Ancak yabancıların genellikle diplomatlar-ki yeni üyelerin yüzde kırkına eşittir-ve Türkiye ile iş yapan tüccarlardan oluştuğu ve bunların çoğunlukla kısa süreli ikametlerden sonra ülkeden ayrıldıkları biliniyor. Avrupayla ticaret yapan kulüp üyesi Rum ve Ermeni kökenli Osmanlı uyruklarından da ülkeden ayrılmış olanlar bulunduğu cihetle, gruplar arasında sayıca bir dengenin varlığı düşünülebilir. Aslında, daha 12 Aralık 1924 tarihli genel kurul toplantısında, Cercle'in tüzüğünün birinci ve onuncu maddelerinin tamamen değiştirilmesi, Cumhuriyet Türkiye'si ağırlığının hemen kabul edilmiş olduğunu kanıtlıyordu:

Birinci madde "*Pera'da Cercle d'Orient adıyla bir cercle kurulmuştur*" şeklinde tek bir cümleden oluşuyordu. Yeni içeriği ise şöyle:

"Cercle d'Orient, İstanbul'da daimi ya da geçici olarak oturan Türk ve yabancı üyelerinin ilişkilerinin gelişmesi ve okuma ve çalışma salonlarında hizmetlerine onları ilgilendirecek önemli bir kitaplıkla birlikte çeşitli dillerde gazeteler ve süreli yayınlar sunarak, çalışmalarını kolaylaştırmak için kurulmuş bir cemiyettir.

Cercle'in çeşitli kaynakları bu amacın gerçekleşmesine tahsis edilmiştir. Bu kaynaklardan yıllık harcamalar dışında kalan bütün kısım, sadece cemiyetin gelişmesine ve de imkân nisbetinde bütçenin açığını kapatmaya hizmet edecektir."

Onuncu madde balotajsız üyelik çerçevesini belirtiyordu: "*İstanbul'daki yabancı devletlerin temsilcileri, Osmanlı Devleti'nin bakanları ve de Müşir rütbesindeki görevliler sadece başvuruları üzerine Cercle'in üyesi olurlar.*" Bu maddenin kapsamı 1924'de şu şekilde genişletildi:

"Türkiye'deki yabancı devletlerin temsilcileri, Büyük Millet Meclisi başkanı, Türk devletinin bakanları, Müşir dereceli görevliler, İstanbul valisi, hükümetin diplomatik temsilcisi, İstanbul'daki ordu kumandanı ve belediye reisi, sadece başvuruları üzerine Cercle'in üyesi olurlar."

Böylece, İttihatçılarla başlamış olan Cercle içinde daha fazla söz sahibi olma girişimi yeni bir çapa ulaşıyordu. 1929 Aralık'ı kongresinde ise bir adım daha ileri gidildi. Onuncu madde yabancılar yerine TBMM başkanı ve diğer Türk üyelere ait şartla başlatıldı. Bunların otomatik olarak üye sayılacakları, ancak görev süreleri sona erdikten sonra başvuruda bulunurlarsa asli üyelerle aynı nitelikte kaydedilecekleri belirtliyordu. Yabancıların geçici üyelikleri ise kolaylaştırılıyordu.

Yabancı diplomatlar arasında yine büyük elçiler var idiyse de başkentin Ankara'ya taşınmış olması sebebiyle İstanbul siyasi temaslarda arka plana düşmüş bulunuyordu. Daha çok İstanbul'daki konsolosluk mensuplarıyla Ankara'dakilerin zaman zaman İstanbul'a gelenleri üye oluyorlardı. Fransa, Romanya, İran, Mısır, Yunanistan, İngiltere, İtalya, Avusturya, Bulgaristan, Japonya, Almanya, Belçika, Çekoslovakya, Amerika, Danimarka, Hollanda, İsveç, Macaristan temsilcileri üyeler arasındaydı.

Türk üyelerin ağırlığı

1930'a kadarki yıllarda üye olan Türk vatandaşları arasında milletvekillerinin ve de yüksek dereceli görevlilerin özel bir yer tuttuğu dikkatlerden kaçmıyor: (Cumhuriyet döneminde sivil paşalığın kaldırıldığını anımsatalım)

1923: *Hamid Bey* (Kızılay başkanı), *Haydar Bey* (İstanbul valisi), *Yahya Kemal* (Beyatlı), *Ziya Bey* (eski milletvekili), *Prens Ömer Faruk*.

1924 : *Asaf Bey* (Bursa milletvekili), *Şükrü Kaya* (milletvekili, içişleri bakanı ve sonra CHP genel sekreteri), *Şükrü Naili Paşa*, Profesör *Mecid Bey*, *Ali Rana* (Tarhan, milletvekili), *Suat Karaosman*, *Sadettin Bey* (Polis müdürü), *Suphi Nuri* (İleri, milletvekili-gazeteci)

1925 : *Şükrü Saracoğlu* (milletvekili, sonra başbakan), *Cemal Hüseyin* (milletvekili), *Ali Cenani* (Ticaret bakanı), *Fikret Bey* (Ertuğrul milletvekili), *Tahsin Bey* (Ardahan milletvekili), *Mehmed Emin* (Yurdakul, milletvekili), *Mahmud Bey* (İzmir milletvekili), *Necmeddin Sadık* (Sadak, gazeteci- milletvekili)

1926: *Kâzım Şinasi* (Gazeteci), *Midhat Bey* (Maraş milletvekili), *Nuri Bey* (Kütahya milletvekili), *Süreyya Bey* (İzmir milletvekili)

1927 : *Tevfik Paşa*, *Celal Bey* (Bayar, İzmir milletvekili, İş Bankası kurucusu), *Fazıl Bey* (İş Bankası genel müdür yardımcısı), *Muammer Bey* (İş Bankası yöneticisi), *Yunus Nadi* (Abaloğlu, gazeteci-milletvekili), *Mahmut Bey* (Siirt milletvekili), *Necati Bey* (Maarif bakanı)

1928: *Ragıp Bey* (Zonguldak milletvekili)

1929: *Tevfik Kâmil* (diplomat)

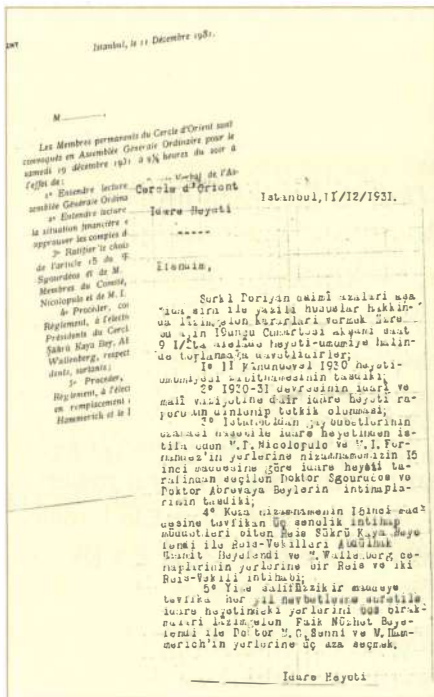
1930 *Ali Fuad* (Cebesoy), *İbrahim Fazıl Bey* (Hukuk profesörü)

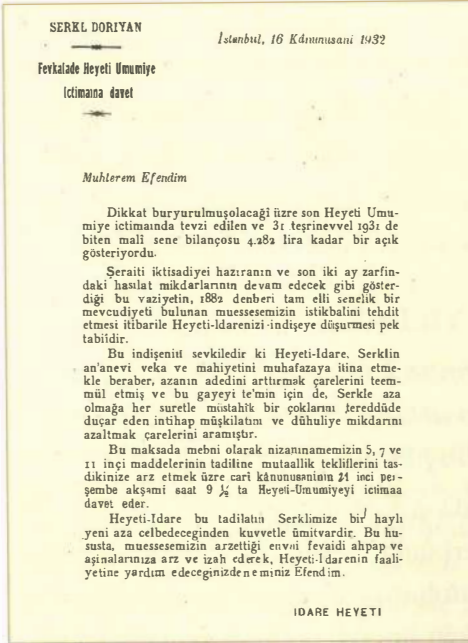
İttihatçıların Maliye Bakanı *Cavid Bey*'in 1924 genel kurulundan itibaren başkan yardımcısı sıfatıyla toplantılara başkanlık yaptığını görüyoruz. Başkanlığı *Wallenberg* üstlenmişti. 1925'de komiteye eski paşalardan *Nizami* ve *Pertev* girer. 1926 Aralık'ındaki kongrede *Şükrü Ka-ya* başkan yardımcılığına seçildi. 1928'de içişleri bakanı iken 61 oyla başkanlığa getirilmesi *Cercle*'in artık tam olarak kontrole alındığının kanıtıydı. Bunun yabancıların tamamen dışlandığı anlamına gelmediğini belirtmek gerekiyor. *Wallenberg*'in 81 oyla ikinci başkanlığa seçilmesi eskinin red edilmediğini kanıtlıyordu. Ancak onun yanına 51 oyla bü-

yük şair *Abdülhak Hamid* de baş-
kan yardımcısı olarak getirilmişti.
Diğer üyelerde de bir karma oluşturu-
lduğu dikkatlerden kaçmıyor: *Ra-
uf Ahmed, Pertev Paşa, Nuri ve İb-
rahim Ratib*'in yanı sıra *İsaac Fer-
nandez, Prof. Senni, Nicolopulo, Bi-
liotti* üye seçilmişlerdi.

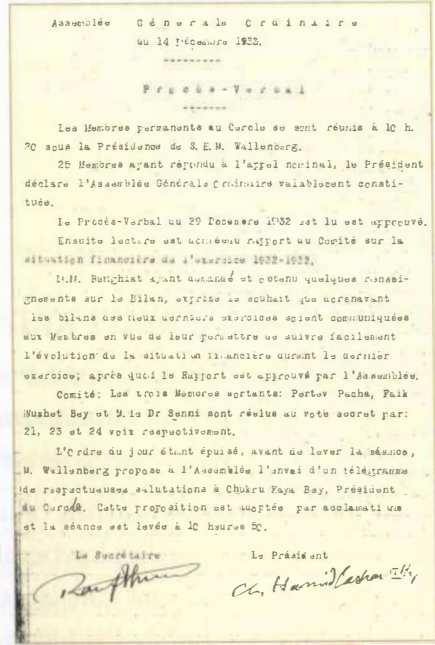
Ankara'nın Cercle'in üyeleri üzerindeki etkisinin artışına ilginç bir örneğe, 1925 yılı ortasında *Edward Walker* adlı bir iş adamının Şikâyet Defteri'ne yazdığı notta rastlıyoruz:

Toplantı ve yönetim kurulu kararlarının Türkçe olarak da yazılmaya başlamasının örneği. 11 Aralık 1931 de genel kurul toplantısı çağrısının iki dildeki bildirileri.

Kuruluşun ellinci yılında mali kriz geçirmekte olan Cercle'in durumunun düzeltilmesi için önlemler almak üzere genel kurul toplantısına çağırı. (10 Ocak 1932)

14 Aralık 1933 genel kurul toplantısı kararlarını ve Cercle'in başkanı-İç İşleri Bakanı-Şükrü Kaya'ya teşekkürü içeren zaptı imzalayan, oturum başkanı Abdülhak Hamit Tarhan.

"Ankara ile işlerim var. Bana Türkçe mektuplar geliyor ama kapıcı Türkçe bilmediği için anlamıyor ve vermiyor. Yok dedi ama gelmiş 25 mektup buldum. İstanbul'un en önemli kulübünün kapıcısının ülkenin resmi dilini bilmemesi ve sadece Yunanca bilmesine hayret. Bir Paris kulübünde Çinli ve de Fransızca bilmeyen bir kapıcı düşünülebilir mi? Kapıcı Anastasy tembel, yetenezsiz ve pek terbiyeli değil. Böyle bir durumda neden görevde tutulduğunu anlamıyorum. Yirmi yıldır bu işte çalışıyor. Bir kurumun kapıcısının zeki, güvenilir, enerjik olması gerek, oysa şimdiki kapıcıda bunlardan hiçbirisi yok."

1930'lu yıllarda Şükrü Kaya'nın başkanlığı gibi, Abdülhak Hamid ve Wallenberg'in başkan yardımcılıkları da devam etmiştir. Ş.Kaya'nın görevi icabı Ankara'dan ayrılamaması sebebiyle genel kurul oturum başkanlıklarını bu iki yardımcı üstlenmişlerdir. Her seferinde de Ankara'daki başkana bir teşekkür ve bağlılık telgrafı gönderilmesi adet olmuştur. Açıkçası oluşturulan dengeli yeni yapıdan kopmamaya özen gösterildiği farkediliyor. 1934'de Komiteye dönemin en önemli gazetecisi, Cum-

huriyet başyazarı *Yunus Nadi* ile ünlü doktorlardan *Abrevaya* girmiştir.

1928'de Latin harflerinin kabulünden sonra Cercle deyimi yerine kulübün isminin yavaş yavaş, *Serkl Doryan* bazan da *Serkil Doryan* şeklinde yazılmaya başlandığını anımsatalım. 1930'da da *Alaiyeli Mahmut Bey*'in teklifi ile toplantı tutanaklarının sadece Fransızca yazılması terkedilip Fransızca ve Türkçe olarak kaydedilmesi başlatılmıştır.

MALİ KRİZ YILLARINDA

*Cercle'e yeni bir kimlik kadar yeni üyeler
kazandırma çabalarının arkasında mali durumu
kurtarma gayreti ön planda geliyordu.*

Savaşın ekonomiyi büyük oranda çökertmiş olmasının yanı sıra, ülkeden ayrılan üyelere kaybedilen gelir de bütçede denge oluşmasını zorlaştırıyordu. Buna karşılık, cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı elçilikler hâlâ İstanbul'da kaldıkları için önce büyük sıkıntı çekilmedi.

1924 yılı Aralık'ında yapılan genel kurul toplantısında, 1923 bütçesi 6855 lira açık vermişken, 1924'ün 3148 lira fazlalık sağladığı belirtiliyordu. Bunda giriş aidatının 30 liradan 60 liraya çıkarılması herhalde etkili olmuştu. Ancak İstanbul belediyesinin, kulübü ticari bir işletme gibi sayarak vergi almasının yadırgandığı da kaydediliyordu. 1925 Aralık kongresinde ise, üye sayısının bir önceki yıla göre yirmi artışla 260'a eriştiğini, akşam yemekleri ve briç partileriyle salona gösterilen ilginin bütçeye 14821 lira fazlalık sağladığını görüyoruz. Bu sayede şarap mahzeni de zenginleştirilmişti. 1926 Martında yapılan olağanüstü kongrede Cercle'e giriş ücreti 200 liraya, yıllık aidat ise 60 liraya çıkarıldı. Bunun sebebi olarak oyunlardan sağlanan gelirin düşmesi gösteriliyor. Nitekim yüzde yüzün üstündeki zamma rağmen 1926'nın sonundaki fazlalık sadece 3750 lira olmuştu. Üstelik belediye ile anlaşmaya varılıp lokale "özel ev" statüsü tanınmakla vergiden de kurtulmuştu.

İki yıl daha sınırlı gelir fazlası elde edildikten sonra 1929'da 1644 liralık açık kayıtlara geçti. Bütün dünyayı çarpan ekonomi kriz etkisini Türkiye'de de göstermişti. Yönetim, genel kurula sunduğu raporda "pahalılığın gittikçe arttığını" açıkça belirtti. Çare olarak devletin yük-

sek dereceli görevlilerinin “Şeref üyesi” sıfatıyla üye yapılması tasarlandı. 1930 tüzük değişmesinde “şeref, sürekli ve geçici” olarak ayrılan üyelerin sayısının sınırlandırılmasından vazgeçilmesi kararlaştırıldı.

1931 Aralık kongresinde ekonomik krizin daha da arttığı ve 1925’de aidat verenler 260 iken 200’e düştüğü, bütçe açığının da 4282 liraya çıktığı kaydediliyordu. 16 Ocak 1932’de yönetim kurulunun üyelere gönderdiği yazılı bildiri, durumun hâlâ sıkışık olduğunu açıkça bildirmekteydi:

“Son mali sene bilançosu 4282 lira kadar bir açık gösteriyordu. Günümüz iktisadi koşullarının ve son iki ay zarfındaki hasılat miktarlarının devam edecek gibi gösterdiği bu vaziyetin 1882’den beri tam elli senelik bir varlığı bilinen müessesemizin geleceğini tehdit etmesi sebebiyle Yönetim Kurulunuzu endişeye düşürmesi pek tabiidir. Bu endişenin sevkiyledir ki yönetim kurulu, Serklin geleneksel vakar ve mahiyetini muhafazaya itina etmekle birlikte, üyelerin sayısını artırmak çarelerini düşünmüş ve bu amaca ulaşmak için de, Serkle aza olmağa her suretle hak sahibi birçoklarını tereddüde düşüren seçim zorluklarını ve giriş miktarını azaltmak çarelerini aramıştır. Bu maksatla tüzüğümüzün 5, 7 ve 11. Maddelerini değiştirmek üzere genel kurulu 21.Ocak günü toplantıya çağırıyoruz. Yönetim kurulu bu değişikliğin Serklimize bir hayli yeni aza celbedeceğinden kuvvetle ümitvardır. Bu hususta, müessesemizin sunduğu çeşitli yararları abba ve tanıdıklarınıza açıklayarak, yönetim kurulunun faaliyetine yardım edeceğinizden eminiz, Efendim.”

4000 lira açık verince...

Aralık 1931’de düzenlenen genel kurul toplantısında 4000 lirayı aşan bütçe açığı üzerine yapılan tartışmalar, kulübün geleceği üzerinde endişeler belirdiğini gösteriyordu:

“İsmail Müştak Bey yönetimin raporunda, bu açığı kapatmak için hiçbir önlemden bahsetmemesini gündeme getirdi. Kendisinin üyesi olduğu diğer iki kulübün de genel kriz sebebiyle zor durumda olduklarını ve de haftalık akşam yemekleri düzenlemek gibi girişimlerle birçok üyenin ve misafirlerinin sıkça gelmelerini sağlamayı başardıklarını belirtti. İsmail Müştak Beyin ifadesine göre, bu kurumlardan biri bu sa-

yede sorunu atlatmış, diğeri de iyileşme yoluna girmiştir. Konuşmacı, amacının yönetim kurulundan şikâyet etmek olmadığını belirtmekle birlikte, Cercle'in yönetimini gelişmelerin ortaya çıkardığı yepyeni durumun doğurduğu şartlara uygunlaştırmak için kurulun yeterli çabayı gösterip göstermediğini sordu. Ona göre, yönetim aşırı bir muhafazakarlıkla hatta aristokratlıkla davranmaktaydı ve de yeni demokratik akımlara uygun davranmamaktaydı. Konuşmasını bitirmeden önce İsmail Müştak raporun bir bölümünü alaycı bir üslupla eleştirdi. Bu bölümde, tüzüğün 15. Maddesine göre süresi dolan üç başkan ve üç üye tekrar seçilebilirler kaydı bulunuyordu.

Rauf Ahmet Bey, İ. Müştak'ın sözlerine cevaben, diğer iki kulüple ilgili olmadan Cercle'de çay-briş ve akşam yemeği-briş ya da danslı akşam yemeği partilerinin muntazaman düzenlendiğini ancak son mevsimde bunlara ilginin geçmiş yıllara göre azaldığını belirtti. Yine de yönetim bir dizi toplantı düzenlemeyi planlamış olup üyeler dostlarını davet edebilirler. Ancak Rauf Bey, kişisel görüşüne göre, sorunun gelirleri artırmak değil, masraflarda azaltma olduğunu ekledi. Son dönemde, bir yıl öncesine nazaran 2000 lira ekonomi sağlanmasının bu yolda son derece olumlu bir adım sayılacağını anımsattı. Akşam yemekleri dışında bir önerisi varsa açıklamasını istedi. Eski başkan ve üyelerin tekrar seçilebileceği kaydının ise, bir geleneğin tekrarından başka bir şey olmadığını ekledi.

Aynı üyelerin seçilmesini arzulamayan diğer bazı konuşmacılar da rapordaki bu tekrar seçilme kaydına karşı çıktılar.

İbrahim Fazıl Bey de eski yöneticilerin yeniden seçilmesi kaydının doğal olduğunu belirtti. Ve masrafları kısma konusunda yönetimi aydınlatma ve çamaşırbane masraflarıyla daha yakından ilgilenmeye davet etti.

Doktor Senni, son zamanlarda Cercle'in faaliyetlerinde sadece otuz kadar üyenin görüldüğünü ve durumu düzeltmek için, üyelerin daha büyük sayıda ilgilenmeleri gerektiğini ifade etti. Geçen mevsimde akşam yemekleri ve çay-briş toplantılarının beklenen başarıya ulaşamamasında bu ilgisizliğin rol oynadığını belirtti. Bir masraf kısma politikasının krizi aşmak için yeterli olamayacağını, ilginin ön planda geldiğini ekledi.

Hırant Bey Noradongiyan'a göre, 1927'de hayat bu günden daha pahalıydı ve haftalık akşam yemekleri 3 liraydı. Geçen yıl, hayatın ucuzlamasına rağmen yemeklerin 3.5 liraya çıkarılması bu toplantıla-

rın başarısına büyük zarar vermiştir. Ayrıca iskambil oyunları en büyük gelir kaynağıdır ve sadece briçe izin verilmesi yeterli değildir. Dolayısıyla başka oyunlar da düzenlenmelidir. Nerses Noradongıyan da masraf azaltmaktan önce faaliyetlerin artırılması gerektiğini vurguladı. Tokathıyan'a bakın, dedi. Muazzam masraf yapıyor ama buna oranlı bir faaliyeti de var.

Doktor Tiberius, Senni'ye katıldığını, sadece 30 üye ile ayakta kalamayacağını, yalnız masraf azaltmanın işe yaramayacağını, ülkeye şeref kazandıran Cercle'in yüksek saygınlığına zarar vermeden üye sayısının artırılması gerektiğini söyledi. Düşük ücretli oyunları teşvik ederek ve bazı oyunlardaki ücretleri düşürerek Cercle'in faaliyetlerinin artırılabilceği kanaatinde. Ayrıca yaşanan kriz içinde, 43 bin liralık bir bütçede 4000 liralık açığın aşırı sayılamayacağını söyledi. Daba mütevazı, 10.000 lira bütçeli bir diğer kulübün de üyesiyim. Onların da 2.000 lira açığı var, diye ekledi. Dolayısıyla birçok üyenin düşüncesine katılarak elde ettiği sonuç dolayısıyla yönetimi tebrik ediyorum, dedi. "

Bütün ağırlığın kulübün nasıl yaşatılabileceği konusu üzerinde odaklaştığı bu tartışmalar, gündemi bir var olup olmama sorununun işgal etmeye başladığını kanıtlıyordu. Hem de o yarım yüzyıla uzanan saygınlığın kaybedilmemesi endişesine bağlı olarak. Bu sebeptendir ki, yönetim kuruluna yönelik eleştirilere rağmen başkan Şükrü Kaya ile iki başkan yardımcısı Wallenberg ve Abdülhak Hamid ve üyeler Faiz Nüzhet ile Doktor Senni tekrar seçildiler. Sadece toplantıya gelmemiş olan de Hammerich'in yerine Nurican Efendi yeni üye olarak yönetime girdi.

14 Aralık 1933 genel kuruluna sunulan yönetim kurulu raporunda krizin daha da arttığı pek açık şekilde ifade edilmekteydi:

"Genel kriz sebebiyle en gelişmiş kurumlar bile büyük çapta kayıplara uğrarken, bir bakıma ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın belirleyici barometresi olan bir Cercle'in ziyanda olması şaşırtıcı değildir.(...) Her ne kadar durumumuz umutsuz değilse de, yönetim kurulumuz, şimdiye kadar bütün önlemler alınmış olduğu halde, genel krizin bu şekilde devamı durumunda bütçeyi dengelemeyi mümkün kılacak çareler bunamayacağına inanmaktadır. Eğer bu devam ederse, Cercle'in varlığı dahi sorun haline gelebilir (...) Olağanüstü koşulları olağanüstü yöntemler kullanılarak çare bulunabilir. Bu anlamda elden gelen herşeyi yapacağız."

Bu karar çerçevesinde yeni üyelerin giriş bedeli 200 liradan 120'ye indirilmiştir. Sebebi üye sayısının azalmasıydı. 1932'de kulüpte, 5'i yeni 153 üye varken 1933'de 7 yeni üyeye rağmen genel sayı 123'e düşmüştü. İskambil oyunlarından sağlanan gelirin de muntazaman düştüğü görülüyordu:

1929'da 4554 lira

1930'da 4536 “

1931'de 3724 “

1932'de 3374 “

1933'de 2598 “

Aralık 1935'de genel kurula sunulan yönetim kurulu raporunda, 1934'e nazaran gelir azalmakla birlikte masrafın da azaltıldığı ve altı yıldır süren krizin daha bir süre devam edeceğine inanıldığı kaydediliyor. Gelirler 24.115 liraya düşmekle birlikte masrafların da 23.175'e indirildiği ekleniyor. Umutların üyelerin çabalarına bağlandığı da şöyle açıklanıyor:

“Sadece yönetim komitesinin gayretleri yeterli değildir, Üyeler yeni üyeler bulmalıdır. Salona ve yemeğe muntazaman geliniz, ülkenin ile-ri gelenlerine ve ziyarette bulunan yabancılara davetiyeler çıkarın. Düzenlediğimiz gecelere dostlarınızı getirin. Yönetimimiz de şu kararları almıştır: 1) İkametgâhı İstanbul olmayan milletvekillerinin de seçkin konuk olarak ve başka misafirler gibi davet kartı almayı gereksinmeden doğrudan doğruya Cercle'e devam edebileceklerdir. Misafirlerimize tannan bütün imtiyazlardan yararlanabilirler. 2) Şehrimizdeki yabancı konsoloslar balotaja tabi tutulmadan üye olabilirler.”

Bu kararı içeren bir matbu bildiri, Abdülhak Hamid'in imzasıyla her tarafa gönderilmiştir. Böylece üye ve gelir artırmada yeni bir girişim yapılmış oluyordu. Bu çağırıyla eşzamanlı olarak, hükümet kararıyla Halkevleri dışında bütün derneklerin (Türkocağı gibi) kapatıldığı ve Mason localarının da, Cercle'in başkanı olan, Büyük Üstadları Şükrü Ka-ya'nın kararıyla uykuya yatdığı anımsanmalıdır.

KAPANSIN MI, BAŞKA KULÜPLE BİRLEŞSİN Mİ?

1924'den itibaren başlayan bir sorun, binanın arkasındaki arsada inşa edilen sinema salonunun gişesi ve girişinin Cercle'in saygınlığıyla uyuşur bulunmaması oldu.

İsmet isimli üye "belki de yakında Cercle'e girebilmek için sinema bileti almak zorunda kalacağız" diye yakınıyordu. Bina sahipleriyle kira süresi üzerinde devam eden çekişmelere bu unsurun da katılması, uzun vadede başka bina aranması sürecini hızlandıracaktır.

Kulüp üye sayısını artırmak istiyor ama bir yandan da Cercle binasının 400 üyeyi alacak çapta olmamasının endişesini taşıyordu. Salonlarda bu amaçla düzenlemeler yapabilmek için bina sahipleriyle en azından beş yıllık mukaveleye ihtiyaç hissediyorlardı. Aksi halde yapılacak masraflar boşa giderdi. Ancak 15 Aralık 1932'de genel kurula sunulan raporda belirtildiği gibi, bina sahipleri bir yılıktan daha uzun mukaveleye yanaşmıyorlardı. Böyle bir ortamda, 1932 Martında, İstanbul Kulübü'nün yönetimi, Cercle ile birleşmek yolunda bir başvuruda bulundu.

"Serkl Doryanın kapanmasına karşı duygusuz kalamam!"

8 Ekim 1936 tarihinde, eski İstanbul Belediye Başkanı operatör Cemil Topuzlu'nun başkanlık ettiği olağanüstü genel kurul toplantısında, sorunların bu kulüpten gelen birleşme önerisiyle çözülmesi tartışıldığı sırada yapılan açıklamalar içinde bulunulan ortamın koşullarını gün ışığına çıkarıyor:

"Nikolaki Sgourides: - Üyelerine sığacak bir yer gösterilerek Serkl Doryanın kapanmasına karşı duygusuz kalamam; kulübümüz dağıtılacaksa üyelerinden her biri dilediği kulübe gidebilir. Güzel bir ev ve bir bahçe kâfi değildir. Üyelerimizin adedinin gittikçe azalmakta olduğunu biliyoruz. Bunun sebebi: evvela Türkiye devlet idaresine mensup memurlar ve diplomatlar burada değildirler; ikincisi azamızdan birçoğu ecnebi memleketlere gitmişlerdir. Dışardan bir yardıma ihtiyacımız vardır ve bu yardımı da İstanbul kulübü getirebilir, deniliyor. Meseleyi tetkik edelim. Serkl Doryan İstanbul kulübünden daha eskidir.

Şöbreti dünyanın her tarafında işitilmiştir ve üyeleri Avrupa şehirle-

rinde bile Serkldoryan azası vasfından müstefit olurlar. Lokal meselesine gelince, eşi yoktur. Bu ev kulüp için inşa edilmiştir. Binaenaleyh ev ile kulüp arasında bir vahdet mevcuttur. Bu evi terk edersek, geçmiş zamanlarla bağımızı koparmış oluruz. Sonra bu evden çıkınca varımızın büyük bir kısmını kaybetmiş oluruz. Şu halde öteki kulübün bize gelmesini teklif ederim. Onlar gelsinler.

Asaf Boras: -Bu sene kulübün idaresi ufak bir kâr bırakmıştır, bu sebepten dolayı bir tehlike görmüyorum. Lokal meselesine gelince, ben hukuk mektebinde olduğum zamandan beri hatta çocukluğumdan beri, Serkldoryan için Büyük Kulüp, İstanbul Kulübü için Küçük Kulüp denildiğini iştirim. Birleşmek icap ederse o bize iltihak etsin. Teklif olunan ev bir banka dörektörünün hususi evidir. Öyle büyük salonları yoktur. Avrupa'da birçok kulüpler gördüm, bunun gibi her yerde bulunmaz. Şu halde şimdilik onların buraya gelmesini arzu ederim. Gelecek sene için bir bütçe yapılır, masraf dahi azaltılır, geçiniriz. Komiteye bu seneki muvaffakiyetinden dolayı teşekkür ederiz. Bu teklifin reddini arz ediyorum.

İzzet Melih: - Gerek Nikolaki Efendi'nin gerekse muhterem dostum Asaf Beyin dediklerine iştirak ederim. Zannederim ki mesele henüz iyice tetkik edilmemiştir. İdare heyetinin teklifini tamamen red etmek tarafları değilim. Ancak toplantımızda üç zat seçilsin. İstanbul Kulübü de üç azasını tevkil etsin. Böylece teşkil edilecek komisyon işi incelesin ve bir proje hazırlansın. Diğer bir toplantıda ona göre karar verebiliriz. Tekrarlıyorum, bence mesele tekemmül etmemiştir.

İsmet: - İzzet Melih Beyin dediği gibi mesele kâfi derecede tetkik edilmemiştir. Bunu ikiye ayırmalı: mâli ve hissi. Katılma ne suretle olacaktır, onu kâfi derecede bildirmedi. Meseleyi daha iyi tetkik etmeli ve karşı tarafı daha az iltizam etmelidir (kayırmalıdır). Serkldoryan'ın ismi gayet şanlıdır ve her yerde tanınmıştır. Halbuki öbür kulübün böyle bir imtiyazı yoktur. Ben füzyondan büyük bir kâr göremiyorum, çünkü öteye geçerse buradaki her şeyimizden ayrılmak icap edecektir. Bu kulübe daha büyük bir hayat vermek istiyorsak, kapılarımız açıktır, buyursunlar. Yalnız bina meselesi ise, bunda bir istifade göremiyorum. Kulüb dağıtılmak isteniyorsa o başka.

İltibakı kabul ediyorum, fakat Serkldoryan'ın isminin muhafaza

edilmesi ve ötekilerin buraya gelmesi şartıyla.

Fernandez Biaz: - Söylenenlere yalnız birkaç söz ilave edeceğim. Projede iltihakdan bahsediliyor, halbuki bence bu teklif bizi öteki kulübe mal etmekten başka bir şey değildir. Bu nakilden bir istifade görmüyorum. Serkldoryan'ın tasfiyesi demektir. Serkldoryan devam edemezse neden toptan oraya gidelim, herkes dilediği yere gidebilir. İsmimizden vaz geçmemiz isteniyor. Ben öyle bir iltihak istiyorum ki bayrağımızın kalmasını temin etsin. Heyet İstanbul kulübünün işgal ettiği evin satın alınmasından bahsediyor. Bu ağır bir yüküdür. Üyelerimiz azaldığı için hayatımızın tehlikede olduğunu söylüyorlar. Fakat İstanbul kulübü acaba aynı vaziyette değil mi? Bu şartlar altında nasıl böyle ağır bir yükü üzerimize alabiliriz. İstanbul kulübü bize gelsin kollarımız açık, onları kabul ederiz. Fakat bize tevdi edilmiş olan bir şeyi kendi elimizle bozmak, hafiflikle hareket etmek olur. Bir komisyonun seçilmesine dair İzzet Melih Beyin teklifine iştirak ediyorum, ancak murabhaslarımızın ittihaz edecekleri kararlarını evvela bize tasvib ettirmelerini ve sonra diğer murabhaslarla buluşmalarını teklif ederim.

Wallenberg: - Şimdiye kadar söylenen sözleri büyük dikkatle dinledim ve azamızın bu evden ayrılmak istemediğini anladım. Ben de bunu aynı suretle bissederim. Fakat heyet yaşamanın çaresini düşünmeye mecburdur. Bu düşünce iledir ki raporunu tanzim ve takdim etti. Şu zamanda artık İstanbul şehrinin iki büyük kulübü yaşatmak kabiliyetinde bulunmadığını itiraf etmek lâzımdır. Heyet meseleyi uzun zaman ve ehemmiyetle tetkik etmiş ve kendisini bu yola sevkeden sebepleri raporunda göstermiştir. Altı sene evvel 200 üyemiz vardı, bugün ancak yüz azamız mevcuttur. Birkaç sene evvel bir sermayemiz vardı, fakat şimdi fakiriz. Bu iltihakı yapmazsak gelecek sene yine bu evden çıkmaya mecbur olacağız. Birçok büyük aileler fakir düşmüşlerdir, biz de o vaziyette bulunuyoruz. Müzakere esnasında göstermiş olduğunuz itidali takdir ederim. Fakat zaman ciddidir, bunu unutmamalı. 200 üyesi olan öteki kulübe tahakküm etmek vaziyetinde olmadığımızı anlamalıyız.

Birçok teklifler yapılır. Ben zannetmiyorum ki birkaç murabhas seçmekte bir istifade olsun. Bilakis iki kişi arasında yapılması daha faydalıdır.

Emin Erkül: - Meseleyi birkaç safhaya ayıracağım: 1) Esas olan füz-

yon hakkında hiçbir muhalefet yoktur. 2) İsim meselesine gelince bu kalacaktır. Başlangıçta birleşen kulüplere Türkiye Kulübü demek istendi, sonradan Serkl'doryan ve İstanbul Kulübü, Türkçede Birleşik Kulüpler denmesi hususunda mutabık kaldık. Lokal meselesine gelince. Siz hiç sinema zamanında Serkl'e geldiniz mi? Çok çirkindir. Kırk senedenberi kira veriliyor hâlâ bir binaya sahip olunamamış. Zaten İstanbul Kulübü binasının alınacağı muhakkak değildir. Esas bu muhiti dağıtmamaktır. Bu muhit muhafaza edildikten sonra hangi bina olursa olsun, bundan çıkıp oraya gitmek esasına mutabık kalırsa, bir asansör konulacak ve büyük salonlar yaptırılacaktır. Emektar hizmetkarlarımız var, onları da düşündük. Sonra biz eşyamızı haraç mezat satmayacağız ki. İyi şeyleri alıp gideceğiz. Mösyö Wallenberg müzakereyi idare etsin, sonra biz yine toplanır bir karar veririz.

Asaf Doras: - Evvelki maruzatımda ısrar ediyorum.

Fernandez Diaz: - Bay Emin Erkül beyetin teklifini tekrar etti. Meselelerin müzakeresini idare beyetimize tevdi etmemizi istiyor. Ben bu şıkkın muhlifiyim. Bir komisyonun seçilmesini talep ederim.

H.Noradungiyan: - Mesele hakkında kâfi derecede söz söylendi. Görüyorum ki iltihakın esas itibarıyla kabulüne tam bir mutabakat mevcuttur. Şu halde evvela iltihak prensibini reye koyalım, bir defa bu kabul olsun. Müzakerenin ne yolda idare edileceğini sonradan tetkik ederiz. "

Birleşme kararı reddedildi

Görüşmelerin yeterli ilan edilmesinden sonra yönetim kurulunun görüşmelere girilmesi yönündeki teklifi oylandı. 37 oydan 18'i lehte, 18'i aleyhte ve bir oy da beyaz çıkınca başkan, önerinin red edildiğini açıkladı. Cercle'in niteliği açısından son derece önemli fikirlerin ileri sürüldüğü bu kongreye katılan 42 üye şu kimselerden oluşuyordu:

Kayserliyan, Cazes, Bonnet, M.Franco, Blanchart, İzzet Melih, Dr.Lazarof, J.Bon, Mavrudis, Psathys, Kavaşyan, Delenda, Noradungiyan, Dr.Ali F. Bilgen, M.Emin Cester, Enver Hotin, Faik Arif, Halil Hakkı, Necmeddin Erol, M. S. Derman, S. Matalon, N. Sguridis, Değirmenciyan, J.Coben, Fernandez Diaz, Wallenberg, Assaf Doras, Abdülhak Hamid

Tarhan, Dr. Cemil Topuzlu, Dr.Senni, Rauf Ahmet Hotinli, Dr.Emin Erkül, Esat Cemal, Neapolitakis, Vannucchi, N. Eliasco, Cevad, H.Martin, D'Andria, İsmet Tophaneli, Fuad Simavi, Alguaditch.

Görüldüğü gibi, Cercle'i diğer bütün kulüplerden ayıran uluslararası niteliğinin kaybolmaması tezini savunanlar arasında Türkler kadar, azınlık mensupları ve yabancılar da vardı. Buna karşılık, içinde yaşanan bunalıma çözüm bulunması için görüşmelerden vazgeçilmemesi tezi de dışlanmıyordu. Red kararını içeren, 8 Ekim 1936 tarihli toplantı zaptının altında el yazısı ile "*Kabul edilmiştir Yahya Kemal Beyatlı*" kaydı var. Bunun kimin tarafından konulduğunu bilemiyoruz. Belki de aynı konuda beş hafta sonra, yapılan olağanüstü kongrenin bu kararı değiştirerek görüşmeyi kabul etmesi üzerine ilave edilmiştir.

Otuz üyenin katıldığı 14 Kasım 1936 tarihli bu toplantıda oturum

M.M.

Kaiserlian

Cazes

Bonnet

M.Franco

Blanchart

İzzet Melih

Dr.Lazarof

J.Bon

Mavrudis

Psathys

Kavafian

Delenda

Noradunghian

Dr?Ali F.Bilgen

M.Emin Cester

Enver Hotin

Faik Arif

Halil Hakki

Secmeddin Erol

M.S.Derman

S.Matalon

N.Sguridis

Deirmendjian

J.Cohen

Fernandez-Diaz

Wallenberg

Assaf Doras

Ab.Tarhan

Dr.Cemil Topuzlu

Dr.Senni

Rauf Ahmed Hotinli

Dr.Emin Erkül

Essad Djema

Neapolitakis

Vannucchi

N.Eliasco

Cevad

H.Martin

D'Andria

İsmet Tophaneli

Fuad Semavi

Alguaditch

başkanlığına Yahya Kemal seçilmiştir. *Profesör Senni* amacı şöyle anlattı:

"Can çekişmekte olmamakla beraber kulübümüz iyi bir sıhbate sahip değildir. Mali vaziyet geçen sene bu zamankinden daha kötü sayılmaz. Fakat zararsız kapanan bu bilanço ancak çok ciddi bir idare ile masrafların sınırlandırılmasıyla sağlanmıştır. Önümüzdeki dönem daha ka-

8 Ekim 1936 olağanüstü kongresinde hazır bulunan üyelerin listesi.

ranlık bir nitelikte görünüyor. Arkadaşlarımızdan birkaçı bizi terk etmişlerdir ve en faallerinden bazıları da burada değiller ya da gelmeyeceklerdir. Uzun zamandan beri İstanbul Kulübü ile birleşme keyfiyetinden bahis edilmektedir ve son defa toplanan genel kurul da birleşmeyi esas itibariyle uygun görmüştür. Kulübümüzle birleşmek, İstanbul Kulübü tarafından da arzu edilmektedir ve bizimle görüşmelere girişmek üzere daha şimdiden üç üyeden oluşan bir heyet seçmişlerdir. Ümit edebiliriz ki, geçmiş yanlış anlamalar silinirse, tarafların göstereceği cüzi bir iyi niyetle şimdi bir anlaşma sağlanabilir. İki tarafın ortak çıkarları ve birleşmeye verilecek en uygun şekil için önyargılı olmayan bir karar herkes için en tatmin edici bir sonuç sağlayabilir. Bu sebeple onayınıza aşağıdaki kararı sunuyorum:

1. Serklidoryan'la İstanbul Kulübünün birleşme ihtimaline dair idare heyetinin teklifini esas itibariyle müttetfiken kabul ederler.

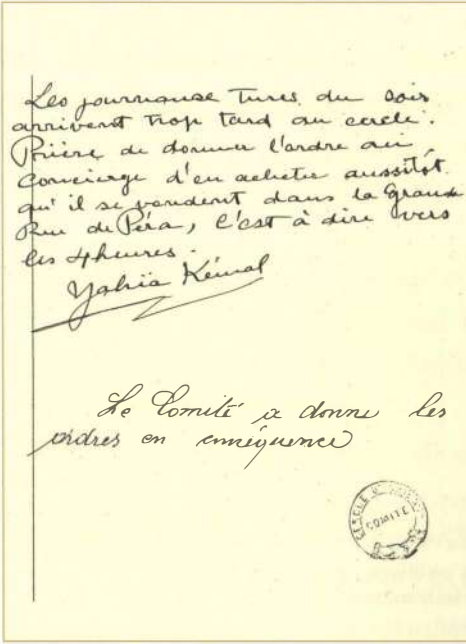
2. İstanbul Kulübü üyelerine samimi ve dostane selamlarını bildirirler.

3. Her iki kulübün mali vaziyetlerinin ve beyinlerinde dostane bir anlaşmadan sağlanacak menfaatlerin tetkiki zımında üç üyeden mürekkeb bir komisyon seçerler.

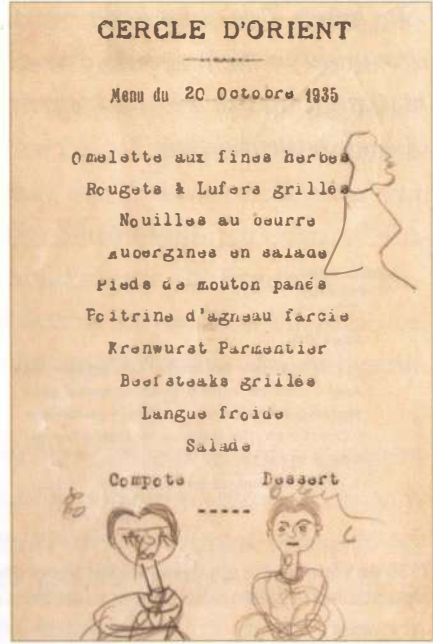
4. İstanbul Kulübü üyeleri tarafından dahi böyle bir anlaşma muvafık görüldüğü takdirde, muhtemel birleşmenin şekli ve şartlarını tam bir eşitlik ve iyi niyet dairesinde mezkur komisyonla birleşip müzakere etmek üzere, kendilerinin de buna benzer bir komisyon seçmeleri için işbu kararın İstanbul kulübüne bildirilmesi zımında idare heyetine mezuniyet verirler."

Konu üzerinde başka kimse söz almadı ve oylamaya geçilip İttifakla kabul edildi. Görüşme komitesine de *Faik Nüzhet Terem*, *Yahya Kemal* ve *Emin Karabey* seçildiler. Tek uyarı, İstanbul Kulübü'nün Taksim Meydanındaki – sonradan yerinde The Marmara otelinin inşa edildiği – binasının Sular İdaresi tarafından istimlak edileceği hakkındaki söylentiydi. Bu haberin şimdilik ifşa edilmemesinin yararı da toplantıya katılanlara anımsatıldı.

Bu girişimin, başlangıçtaki iyi niyetli yaklaşıma rağmen bir sonuca

Yahya Kemal'in 1923 yılında akşam gazetelerinin zamanında kulübe getirilmesini isteyen mesajı. Altında yönetimin damgasını taşıyan yanıt var: "Gereken emir verilmiştir."

20 Ekim 1935'deki mönü. Yemeğin gelmesini bekleyen bir üye, sabırsızlıkla üzerine resimler çizmiş.

varmadığını, 19 Aralık 1935 tarihli kongre zaptında okuyoruz. İşin ilginç, ekonomi krizi çerçevesinde "bu günkü koşullarda İstanbul'un iki büyük kulübü kaldıramayacağı" şeklinde bir ifade de zabıta yer alıyor.

ÜYELERİN İLGİSİ

Lozan antlaşması çerçevesinde Türk ordularının İstanbul'a girişinden on gün sonra ve de cumhuriyetin ilanından iki hafta önce, 16 Ekim 1923 günü, imzasının yanına kurucu üyelere olduğunu kaydeden Graziani, Şikâyet Defterine şunları yazıyordu:

"Kulübün iç işlerini ilgilendiren ve ancak saygıdeğer yönetim kurullardan başkasınca alınmış olamayacak olan bir kararı sessiz geçiştirmem mümkün değildir. Bu da, 15 Ekim akşamı Cercle'in üyelerinin okuma salonunun keyfini sürmekten alıkonulması ve de yabancılara tahsis edilip bir tür oyun salonuna dönüştürülmesidir. Bu davranışın,

bu şikâyet hakkı vermekle birlikte gerektiğinde bazı kararlar almak hakkı olduğunu da cevaben bildirmiştir. Bu olaydan herhalde kısa bir süre önce, Şikâyet Defterinde tarihsiz bir notta *Yahya Kemal* de yakın-maktadır: “*Türkçe akşam gazeteleri Cercl’e çok geç geliyor. Kapıcıya, bunların Büyük Pera Caddesinde satışa çıkarıldıkları anda, yani saat 16’ya doğru hemen alınmaları için emir verilmesini rica ederim.*” Komite bu isteği de olumlu karşıladığını bildirmiştir. 29 Kasım 1925 tarihinde 23 üyenin imzasıyla Şikâyet Defteri’ne kaydedilen bir istek ise, gazete ihtiyacının da ötesinde köklü bilgi kaynaklarının yenilenmesinin arzulandığını kanıtlıyor:

“*Herhangi bir konuda bilgi edinmek için Cercle’in kitaplığı üyelerine ansiklopedik eser olarak sadece ‘Grand Dictionnaire Universel du XIXe Siecle’i (19. Yüzyıl Evrensel Büyük Sözlük) sunuyor. Ancak bu eserin basımı 1864-1876 arasındadır ve son eki de 1890’da çıkmıştır. Dolayısıyla, çeşitli alanlardaki insan etkinlikleri konusunda 35 yıldan beri gerçekleştirilen ilerlemeler hakkında burada hiçbir kayda rastlamak mümkün değildir. Bu boşluk, Encyclopaedia Britannica’nın yayınlanmış olan yeni baskısının satın alınması ile kapatılabilir. Bu eserin temel avantajlarından biri, sık sık güncelleştirilmesindedir. Böylece 1890’daki 9. baskısından 12.’ye erişilmiş bulunuyor. Ve de gelecek yılın sonunda yeni bir baskının gerçekleştirilmesi bahis konusu. Cercle’in kitaplığında bulunmayan Grande Encyclopedie yegâne olan 1882-1896 baskısında bakınız Encyclopaedia Britannica’dan nasıl bahsediyor:*

‘*Bu yayın, taşıdığı ansiklopedi sıfatına tamamen lâyıktır; sorunlar orada en kapsamlı gelişmeleriyle ve her biri basit bir kitabın kapsamını aşan küçük birer bilim eseri nitelikli uzun makalelerle işlenmektedir. Bütün makaleler çoğu bizce de tanınan kişilerce imzalıdır.*’

Dolayısıyla aşağıda imzası olanlar, eğer Encyclopaedia Britannica’nın 32 ciltlik Cambridge baskısını getirtmek isterse yönetime şükran borçlu olacaklardır. Halen satılmakta olan baskıya ait prospektüs okuma salonunun masası üzerinde bulunmaktadır.”

Bu olağanüstü ilgi, kulübün siyasi ve kültürel düzeyinin yaşanan önemli olaylara rağmen azalmadığını kanıtlıyordu.

Yönetim derhal ansiklopedinin alınmasını kabul etmiştir. 1924 Ağustos'unda, *Punch* dergisinin salondan birkaç günlüğüne kaybolup geri gelmesinden yakınan var, “*herhalde evlerine götürüyorlar*” diye yorumlanıyor. Üç üye de bazı kişilerin Okuma Odası'nda yüksek sesle konuşmalarından yakınıyor ve yönetimden bunun engellenmesini istiyorlar. Hemen arkasından 13 Aralık 1925'de, yeni bir dilekçe sunuldu: “*Kitaphığımızda bulunmayan almanaklardan Gotha, Whittackers, Hachette, Who's Who, Statesman's Yearbook çok gereklidir.*” Yönetim bunların satın alınmasını kabul etti. 1926 Mayıs'ında da bazı üyeler savaştan önce olduğu gibi, Alman resimli yayınlarına abone olunmasında yarar bulunduğunu anımsattılar. Yönetim *Woche, Leipziger Illustrierte Zeitung* ve *Simplizissimu's*a abone olarak isteklerini yerine getirdi. Ancak mali kriz arttıkça bu alanda geri adım atıldığı dikkatten kaçmıyor. Gazete alımı için ayrılan ödeneğin azalışı bunun kanıtıdır.

1929'da 1168 lira

1930'da 1238 “

1931'de 1384 “

1932'de 878 “

1933'de 776 “

Makarnada cam parçası

Kulübün kaçınılmaz bir küçülmeye sürüklendiğini, oyun alanındaki düşüşler de kanıtıyor. 1923 yılı Aralık'ında genel kurula sunulan raporda, ilgiyi artırmak için düzenlenen akşam yemeği-briç (diner-bridge) partilerinin başarılı olmasına rağmen oyun gelirlerinin 18.119 liradan 10.267'ye düştüğü belirtiliyor. Bu inişte, bir kalite düşüşünün etkisi de var mıydı, kestirmek güçtür. *Şikayet Defteri*'nde 24 Ekim 1925 tarihiyle ve “*Trouvailles !!!*” (=Bulunmuş şeyler) başlığıyla yer alan beş imzalı bir uyarı, bir yandan düşüşü kanıtıyor gibi görünüyor, ama bir yandan da şaka severlerin abartması bulunduğu izlenimini veriyor:

“*Bugünkü öğle yemeğinde*

Sefa Bey : makarnada bir cam parçası

Hilmi Bey : Turp sosunun içinde kırkayak

İsmet Bey : aynı sosda bir kınkanatlı

Kerchove : pilavda bir raptiye, buldular

Eğer böyle devam ederse herhalde yakında bir müze açarız : İsmet, Anastasiu”

1924’de, oyun müşterilerini artırmak için, yeni paket kartla bezik ücretinin kişi başına 2 lira olmasının fazla görüldüğü farkedilince, 1,5 liraya indirilmesi kararlaştırıyor. Bu arada briç oyunlarında sık sık rastlanan anlaşmazlıklara çözüm olarak komitenin, elde bulunan üç “briç nasıl oynanır” kitabından birini öncelikle esas kural kaynağı olarak ilan etmesi istenmektedir (Ekim 1926). Arkasından da, Cercle için özel olarak saptanacak kuralların belirlenmesi yönünde çalışma yapması yönetimden isteniyor.

Alınan bütün önlemlere rağmen, yukarda ayrıntılarını verdiğimiz gibi, mali kriz oyun alanını da 1930’larda etkilemeye devam edecektir. Hele 1939’dan itibaren, İkinci Dünya Savaşı’nın etkisi altında daralmalar daha da çok hissedilir. Bir yandan Tekel maddeleri fiyatlarının artması sebebiyle rakının kadehi 50, çayın bardağı 30 kuruşa çıkarılırken tekrar teşvik edilen Diner-Briç’lerin yeterli sonuç vermediğini deftere yazan *Azmi Samurkaş* bunun kaçınılmazlığını da şöyle ifade ediyor : “*Maamañib buna şimdiki durumun etkili olduğunu zannediyorum*” (Ekim 1942). Bir yıl sonra kahve 20, çay 30, yerli Tuna Şarabı’nın şişesi 250 kuruştan verilmeye başlanıyor. Bezik oyunundan da bir liraya kadar 75, bir liradan yukarısından 150 kuruş alınması kararlaştırılıyor. Bu arada genel oyun gecelerinde bayanların oyun salonuna alınmaması yolunda uyarı da var. Belki de, 1943 yılbaşı günü bakara oyununda çıkan ve bu oyunun men’ini gündeme getiren olaylara benzer bir sebepten böyle bir karara ihtiyaç duyulmuştur.

Kaçınılmaz bir küçülme bahis konusu olmakla birlikte, kulübe yeni ve özellikle dönemin önde gelen simalarından üye kaydının azalmadığı farkediliyor. 1935’de politikacı ve yazar *Abmet Ağaoğlu*, sonradan profesör olacak *Hıfzı Tevfik*, gazetecilerden *Yusuf Ziya Ortaç* ve *Orhan*

Seyfi Orhon; daha sonra *Rıza Derviş*, *Salahattin Pınar*, *Kılıç Ali*, *Fuad Baban*, *Mithat Nemli* yeni üyeler arasında yer alıyor.

Cemil Topuzlu'nun başkanlığından sonra 1940'lı yılların başında, valiliği döneminde İstanbul'a büyük bir canlanma getiren *Lütfi Kırdar*'ın kulüple de geniş çaplı ilgilendiği görülmektedir. *Fethi Okyar*'ın başkan olduğu bu yıllarda Kırdar başkan yardımcısı sıfatıyla birçok toplantıyı şahsen yönetmiştir. Yanında *Fuad Baban*, *Cemil Topuzlu*, *İzzet Melih Devrim*, *Sezai Ömer Madra*, *İsmet Karadoğan* gibi yönetim kurulu üyeleri bulunmaktadır. 1942 yılı bütçesinin 7000 lira kâr getirmesinin Kırdar'ın bu ilgisinin ürünü olduğu anlaşıyor. Perşembe akşamları yemekli umumi ziyafetler tertibi ve bu uygulamanın ilki olarak 19 Kasım 1942' de İstanbul valisi, ordu müfettişi, sıkıyönetim ve İstanbul komutanları ile parti (CHP) reisinin davet edilmesi, yeni bir ilgi artırma girişi olarak görünüyor. Bu vesilesiyle kulüpte at yarışı oynatılmasına ve Pazar günleri briç müsabakası yapılmasına da karar verildi. Kayıtlar, bu çabalar sonucu olarak 1943 yılına girildiğinde kayıtlı üye sayısının 172'ye yükseldiğini gösteriyor.

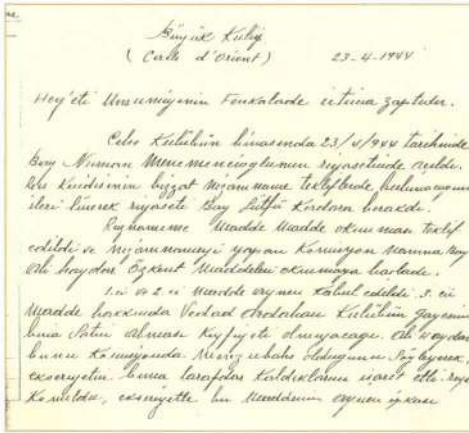
BÜYÜK KULÜP'E DÖNÜŞÜM

YENİ YAPILANMA

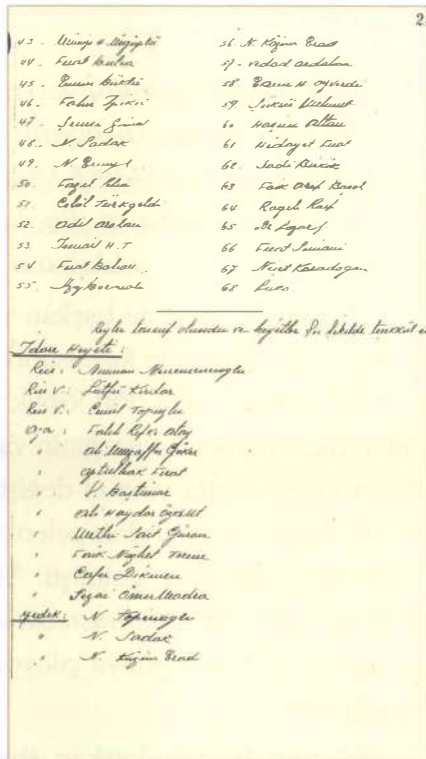
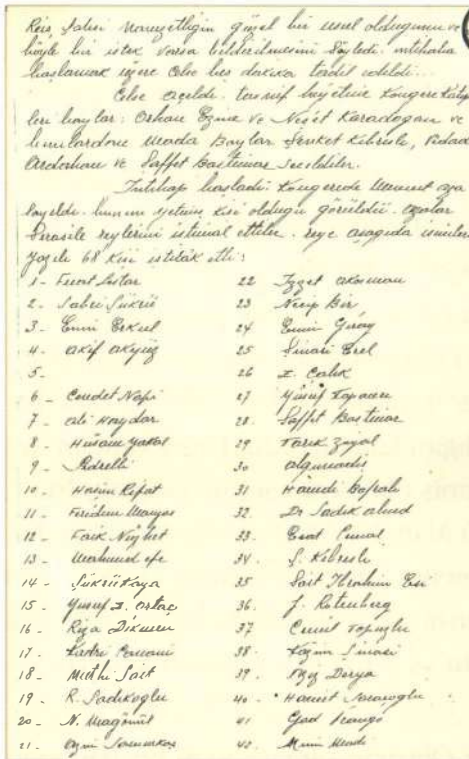
1940'lı yıllarla, kulüp kayıtlarının artık Fransızca tutulmasından vazgeçilip, Türkçenin egemen kılındığı dönem başlar. Zabıtlarda bazan SERKL DORYAN, nadiren de SERKİL DORYAN kaydına rastlamıyor. Bu da köklü bir değişimin gündemde olduğunu hissettiriyordu.

4 Nisan 1943'de başkan yardımcısı vali *Lütfü Kırdar*'ın, Anadolu kulübü ile birleşme konusundaki girişimle ilgili açıklamasından sonra durumu tetkik için dört kişilik bir heyet kurulmuştu. Bu, Ankara'dan gelen bir bütünleşme isteğinin varlığını kanıtlıyordu. Diğer yandan, binanın mülkiyetinin yine el değiştirmiş olmasının sonucu olarak, İstanbul Belediye Reisliğinden gelen 30 Mart 1943 tarihli yazıda tahliye sorunu yine gündeme gelmişti. Yönetim buna "*bukuken ve kanunen böyle bir şeyin bahis konusu olamayacağı*" şeklinde yanıt verdi. Ancak sorun bir kez daha ortaya çıkıyordu ve daha ilerde alınan kararları etkileyecekti.

28 Kasım 1943'de başkan *Fethi Okyar*'ın ölmesi, yeni bir başkanın seçimini gündeme getirdi. 12 Aralık 1943 genel kurulunda, idare heyeti reisi *Lütfü Kırdar* kulüp başkanlığı için dışişleri bakanı *Numan Menemcioglu*'nu önerdi. Bu tercih, iktidarın, *Şükrü Kaya* ile başlayan kulübü benimseme politikasının yeni bir aşamaya eriştiğini hissediyordu. Zira *Kırdar*, önerisi kabul edildiği takdirde idare heyeti üyelerinin

**Cercle D'Orient'in Büyük Kulüp
adını aldığı 23 Nisan 1944 tarihli
toplantının zaptı.**

başkanın fikri alındıktan sonra seçilmelerinin uygun olacağını da sözlerine ekledi. Seçim tarihi olarak da 9 Ocak 1944'ü önerdi. İsteği kabul edildi. Başkan seçiminden iki gün önce, 7 Ocak günü, milletvekili ve iktidarın sözcülerinden *Falih Rıfki Atay*'ın üye yapılması bir hazırlığın yapılmış olduğunu gösteriyordu.

Bu çerçevede Numan Menemencioğlu başkanlığa ve yardımcılıklarına da *Lütfü Kırdar* ile *Fuad Baban* seçildiler. Üyelerin arasına *Falih Rıfki* ile *S.Baştımar* da girmişti. Bu yeni yönetimin ilk icraatı, 23 Nisan 1944 günü toplanan olağanüstü kongrede kurumun ismini **Büyük Kulüp**'e çevirmek ve de tüzükte kapsamlı değişiklikler yapmak oldu. Büyük Kulüp isminin bir rastlantı olmadığını belirtmek için, daha önce İstanbul Kulübü ile birleşme bahis konusu olduğunda Cercle'e *Büyük Kulüp*, diğerine ise *Küçük Kulüp* dendiğini belirtmiş olduğumuzu anımsatalım. Ayrıca Cercle'den kopulmamış olduğunu kanıtlamak için Büyük Kulüp isminin altına parantez içinde Cercle d'Orient yazmak da prensip olarak benimsenmiştir. 23 Nisan toplantısında konuşulan ve kararlaştırılanları zabıtlardan aktaracağız:

"Celse kulübün binasında 23 Nisan 1944 tarihinde Bay Numan Menemencioğlu'nun riyasetinde açıldı. Reis kendisinin bizzat nizamname tekliflerinde bulunacağını ileri sürerek riyaseti Bay Lütfü Kırdar'a bıraktı. Ve nizamnameyi yapan komisyon namına Bay Ali Haydar Özkent maddeleri okumaya başladı.

Birinci ve ikinci Maddeler aynen kabul edildi. 3. Madde hakkında Vedat Ardahan kulübün gayesinde bina satın alınması keyfiyetinin olamayacağını belirtti. Ali Haydar bunun komisyonda bahis konusu edildiğini söyleyerek, çoğunluğun buna taraftar kaldıklarını işaret etti. Oya konuldu, çoğunlukla bu maddenin aynen kalması kabul olundu. 4. Madde de aynen kabul edildi.

Beşinci madde okundu. Bay Numan Menemencioğlu bu maddedeki başkonsoloslar kelimesinin kaldırılması ile İstanbul'da re'sen vazife gören muvazzaf konsoloslar tabirinin kullanılmasını teklif etti. Ve böylece düzeltildi. Lütfü Kırdar bu maddedeki komutan, askeri komutanların da belirtilmesini istedi. Ali Haydar bunun düşünüldüğünü fakat belirtmenin lüzumu olmadığını beyan etti. Menemencioğlu ancak bir tek kumandanın yeterli olduğunu söyleyerek bunun en ileri gelen askeri komutan şeklinde düzeltilmesini istedi ve bu teklif kabul edildi. Yine Menemencioğlu, Muvakkat Aza konusuna temas etti, bunun süresinin belirtilmesini istedi. Bunun iki ay olarak sınırlandırılması kabul edildi.

Altıncı madde konusunda Numan Menemencioğlu "Kadınları birkaç senedir aramızda görüyoruz. Kadınların kulüpteki vaziyetlerine bir şekil verilmesi ve şahsiyetlerinin bilinmesi lazımdır, bundan böyle bayanların kulübe devamlarını men edemeyeceğiz. Şu halde kulüp üyelerinin eşleri kulübe belli bir miktar karşılığında devam ederler" dedi ve bu miktarın 1/3 oranında saptanmasını istedi. Ayrıca bu maddedeki erkek kelimesinin kaldırılmasını ve bayanların da kulübe resen üye olarak gelebilmelerini teklif etti. Bay Taranto bunun mümkün olmayacağını söyleyerek bunun balotaja tabi olmadığını ileri sürdü. Doktor Şükrü Mehmet "her hangi bir bayanın azalığının reddi uygun değildir bunun için buna bir şekil verelim" dedi. Dr. Emin Erkul eski karardan bahsetti. Bayanların devamının son zamanda asri bir şekil olduğunu söyleyerek onların da balotaja tabi tutulmalarını önerdi. Vedat Ardahan "esasen bu mahzurlu bir şey değildir ve maddeden yalnız erkek kelimesinin kaldırılması kâfidir" dedi ve kulübe girecek azadan evsaf aranmamasını istedi. Oylama sonucu bu maddeden erkek maddesinin kaldırılmasına karar verildi. Kulüp üyelerinin eşlerinin 1/3 aiddatla üye yazılması da onaylandı.

Yedinci maddedeki tabiiyet (uyruk) deyiminin vatandaş şeklinde değiştirilmesi de Haşim Rifat Hakarar'ın önerisiyle kabul edildi. Sekizinci maddede Şevket Kıbrıslı, balotaj meselesinin bir seçici heyet vasıtasıyla değil genel kurulca yürütülmesini istedi. "Esasen kulübümüzün ilk kuruluşunda bu böyle idi ve kulübümüz ciddiyet ve vakarını buna medyundur, vakta bu hak yine bir seçici heyete verildi ama sonra kaldırıldı. Esasen o vakit verilen bu değişme kararı çoğunluk olmadan verilmiştir. Kulüp bundan zarar görmüştür. Bu hak kimseye verilemez ve ancak üyenin şahsi oyu bu işde hakimdir" diyerek balotajın tekrar genel kurula verilmesini istedi. Ali Haydar, komisyonun balotajı vesayet altına girmek saymadığını belirtti. Menemencioğlu, kanaatinin balotajdan yana olmakla birlikte bu iki fikrin bağdaştırılıp bağdaştırılamayacağını sordu. Diğer bazı üyeler de görüşlerini açıkladıktan sonra madde aynen kabul edildi.

Dokuz ve onuncu maddelerin aynen kabulünden sonra 11. Madde de Menemencioğlu idare heyetinin her yıl seçilmesini daha uygun

bulduğunu söyledi. Üyelerde ayrılma olduğu zaman bunun idare heyetince doldurulması yerine ilk seçimde yedek üyelerin de belirlenmesinin uygun olacağını söyledi. Murabhas azalığın da kulüpteki mesul müdürün murakabesini hedeflediğini anımsattı. Madde bu şekilde düzeltildi. 12. Maddeye “kulübü reis temsil eder, kazai ve idari mercilerde kulübü temsile idare heyeti azasından biri seçilir” kaydı eklendi.”

24. Maddeye kadar kabul edilmişken, vakit geciktigiinden ikinci toplantı 25 Nisan günü yapıldı. Birçok madde aynen kabul edilirken bazıları üzerinde tartışmalar cereyan etti:

“29. Maddedeki “kulüp salonlarında gece saat ikiden sonraya kalanlardan idare heyetince kararlaştırılan ek gece ücreti alınır” kaydı H. R. Hakarar’ın müdahalesiyle çıkarıldı. Aynı maddedeki borç sebebiyle afişe olan birinin tekrar kulübe alınmasına Fuat Lostar karşı çıktı. Ona karşı çıkanlar da oldu. Şükrü Mehmet borçların 48 saatten fazla bekletilmemesini istedi. Hidayet Fuat üç günlük afişaj süresini az bulduğunu söyledi. Azmi Samurkaş, oyun ve konsomasyon borçlarının ayrılmasını istedi. Menemencioğlu, borçlar yüzünden afişajın kaldırılmasından yana olduğunu belirtti. Alınan paralara karşılık verilen imzaların bir haysiyet taahhüdü olduğunu ekledi. Buna uygun olarak değişiklik yapıldı.

32. maddedeki “tevbih (paylama) ve muvakkat ibraç” kelimelerine Şevket Kıbrıslı itiraz etti: “Böyle cezaların bir kulüpte uygulanmasına imkan yoktur, ihtar ve kaydın silinmesi yeterlidir. Tevbih ancak mekteplerde uygulanabilir” dedi. Ali Haydar nihayet insan olduğumuzu, hataların dereceye tabi olduğunu ve silinme cezası çok ağır olduğundan cezaların derecelere ayrıldığını söyledi. Vedad Ardahan, Emin Erkul ve “bunlar çocuklara yaraşır” diyen Hıfzı Tevfik’in konuşmalarından sonra kaydın kaldırılması kabul edildi. 37. Madde konuşulurken, kulüpteki kitapların eve alınabilmesini Şükrü Mehmet önerdiyse de kabul edilmedi. “

Yeni tüzüğün kabulünden sonra reis ve yönetim kurulu görevlerinin tamamlandığını belirterek istifa ettiler ve yeni seçime geçildi. Reislige tekrar *Menemencioğlu*, reis vekilliklerine de *Lütfü Kırdar* ile *Cemil Topuzlu* seçildi.

Üyeler: *Falih Rıfki Atay, Ali Muzaffer Göker, Abdülhak Fırat, S.Baştımar, Ali Haydar Özkent, Methi Said Güran, Faik Nüzbet Terim, Cafer Dikmen, Sezai Ömer Madra.* İlk kez seçilen yedek üyeler: *N.Topenoğlu, N.Sadak, N.Kâzım Esad.*

Bu değişikliklerle her şeyin bittiğini sanmak hata olur. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Türkiye'de çok partili sisteme geçilmesinin topluma getirdiği açılma duygusu sonucu yeni yeni adımlar birbirini izlemiştir. Paris elçiliğine atanan Numan Menemencioğlu 6 Aralık 1944'de başkanlıktan istifa eder ve yerine *Necmettin Sadak* getirilir. *Şükrü Kaya* da başkan yardımcısı olmuştur. 10 Mart 1945 genel kurulunda beş imzalı bir önerge ile kulübün isminin *ŞEHİR KULÜBÜ* olarak değiştirilmesi istenmiştir. Bu konuda inceleme yapmak üzere bir komisyon oluşturulmuşsa da bir sonuç vermediği anlaşıyor.

11 Şubat 1946 toplantısında kabul edilen iki madde yönetim ve üyelik konularına yeni şartlar getiriyordu:

"İdare heyetinin biri reis ve sekizi aza olmak üzere dokuz kişiden tertip edilmesine ve dışişleri bakanının tabii reis, İstanbul valisinin fabri reis vekili olmalarının nizamnameye dahil edilmesine;

Türkiye'yi dışarıda temsil eden elçilerle büyükelçi rütbesiyle dışişleri bakanlığında vazife görenlerin, yabancı büyükelçi ve orta elçilerin tabi oldukları şartlara uygun olarak kulübe devamlarının kabulüne."

Kulüpteki bir davette başkan vekili Vati Lütfi Kırdar, Melih Caculi ve diğer bazı üyelerin tebriklerini kabul ediyor.

Görüldüğü gibi, kulübün uluslararası niteliği ve rolünün değişmesi için özel dikkat sarfedilmektedir. Hele dışişleri bakanlarının doğal reis sayılması işin aşırı ciddiye alındığını gösteriyor. 21 Mart 1946 günlü yönetim kurulu toplantısında, İsviçre'den her türlü koşullara sahip bir kulüp müdürü getirmesi için başkan *Necmettin Sadak*'a tam yetkinin verilmesi de, kulübün işletilmesinin de uluslararası standartlara çıkarılmasının hesaplandığının kanıtıdır. Bu şartlarda, 1947 yılında "Otelci ve Lokantacı Birliği"ne katılması yolunda yapılan çağırıda kulübün neden karşı çıktığını anlamak güç olmaz. 1953'te *Saffet Baştımar* başkanlığa getirilirse de 1955'de tekrar, sabık da olsa, bir dışişleri bakanının *Tevfik Rüştü Aras*'ın atandığını görüyoruz. Bu ilkeye o kadar bağlıydılar ki, dışişlerine vekalet ettiği dönemde *Adnan Menderes*'i göreve getirmek bile düşünülmüştür:

"Dışişleri bakanı olan zat statü gereğince kulübümüzün fabri reisi-dir. Bugün dışişleri bakanlığını vekaletle yapmakta olan muhterem başvekilin de bu sıfatla kulübümüzün fabri reisi olduğu ve milletvekili olmak itibarıyla de fabri azamız arasında bulunduğu açıktır. Ancak sayın başbakan Adnan Menderes'in daimi aza sıfatı ve hüviyeti taşımasının kulübümüze bahsedeceği yüksek mana ve şerefden mahrum kalmamak üzere bu sıfatı alması için tarafımızdan ricada bulunulması, bunun sayın reisimiz tarafından münasip görülecek şekilde bir yazı ile kendilerine arz ve iblağı ittifakla kararlaştırılmıştır." (28 Nisan 1955 tarihli karar)

Menderes'in kendisi herhalde ilgilenmemiş ama en yakınlarından milletvekili ve bakan *Mükerrem Sarol*'un 24 Mart 1958'de başkanlığa getirilmesi, tercihini o yönde kullandığını düşündürüyor. Başbakanlık müsteşarı *Abmet Salih Korur*'un da o yıllarda üye olduğunu dikkatten uzak tutmamak gerekiyor. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, bütün kurumlar gibi Büyük Kulübü de etkilemekten geri kalmamıştır. DP'liler Yassıada'ya gönderilince üye açısından bir boşluk belirdiği gibi, yeni bir reise de ihtiyaç belirmişti. Eski bir milli savunma bakanı olan *Hüs-nü Çakır*'ın bu makama getirilmesi askeri iktidarla hoş geçinmenin yolunun arandığını gösteriyordu.

H.Çakır 1963 Ağustos'unda ölümü üzerine, başkan vekili olan *Ham-di Akça'nın* onun yerine seçilmesiyle yeniden sivil döneme geçilmiş oldu. 7.Mart 1965'de de profesör *Ali Esat Birol*, 1971 Şubatında *Sabir Kurutluoğlu* başkanlığa getirildi. 25 Ocak 1976'da *Raif Dınçkök*'ün bu makama seçilmesiyle kulübün tarihinde yepyeni bir dönem başladı.

YAZLIK LOKALİN KIŞLIK'IN ÖNÜNE GEÇİŞİ

Kulübün mali durumunun 1947'den itibaren düzelmeye başladığını yönetim kurulu 1952 Martı'ndaki raporunda açıklar. Ancak yapılacak işler pek çoktur.

Yıllardan beri içine ve dışına dokunulmamış olan İstiklâl Caddesi 122/4 numaradaki lokalin yenilenmesi gerekiyordu. 1946'daki kısıtlı şartlara rağmen binayı baştan aşağı boyattırıp tamir ettirdiği için kulüp kongresince *Lütfü Kırdar'a* teşekkür edildi. Ancak bu yeterli değildi, mobilya ve eşyaların yenilenmesi de gerekiyordu. Bunun için de başkana 15 bin liraya kadar yetki tanındı. Meblağı karşılamak için de üyelere bir defalık olmak üzere 50'şer lira toplanması kararlaştırıldı.

Giderek üye sayısı da artmaktaydı. 1954'de sayıları 350'ye erişmişti. Bir yandan lokalin yetersizliği diğer yandan da pahalılaşmaya koşut olarak gelir gereksinmesinin artması, yeni çareler aranmasını zorunlu kılıyordu. O yıl 31 kişilik bir personel grubu hizmet vermekteydi: idare personeli 4, garson 8, büfeci 2, mutfak personeli 8, lojman müstahdemi 6, müteferrik 1. Masrafı karşılayabilmek için o yıl kulübe giriş bin liraya çıkarıldı. Personel 1958'de 44'ü bulacak, 1962'de 36'ya indirilecektir.

1957'de bina Emekli Sandığı'nca alınınca lokalin geleceği tekrar gündemi işgal etmeye başladı. Sandık'ın bir başka yerde inşaat yapması halinde kulübe tahsis edeceği katlara ait proje hazırlığına bile girişildi. Lokalin yetersiz kalması karşısında bir ek bina kiralınması bu sırada düşünülmeye başlandı, ilk olarak da 1959'da Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanından bir kat alınması bile önerildi.

Aynı sırada üyelerin yazlık lokal ihtiyacının karşılanması sorunu da gündemi artarak meşgul etmeye başlamıştı. Bir zamanlar ön planda tutulan Boğaziçi'nin yerini yavaş yavaş Marmara kıyılarının almaya başladığı dönemdi. Kulüpler ve gazinolar bu bölgeyi tercih etmeye başlamışlardı. Geniş bahçeli köşkların varlığı da bir tercih sebebi oluyordu. Savaş yıllarında, İstanbul'un boşaltıldığı sırada akla gelmeyen bu ihtiyaç, ilk kez 1949 Şubatında, yönetime yetki verilmesiyle gündeme geldi. Diğer kulüplerle anlaşma yaparak ya da müstakil bir yer teminiyle çözüm bulmaya çalışacaklardı. Emirgân veya Yıldız köşklarinden birinden istifade edilmesi de bahis konusuydu. 1951 yılı Nisan'ında da konu, başkan Necmeddin Sadak'ın, yazlık bir kulüp sağlamak amacıyla Caddebostan'daki *Ragıp Paşa Köşkü*'nün sahipleriyle görüşmesi sonrasında, yönetim kurulunda ele alındı:

"Başkan temasları hakkında izahat verdi ve yaz mevsimi müddetince personel maaşı ile köşkte yapılacak ufak tefek tamirat, parkın temizlenmesi, lüzumlu koltuk, sandalye, tabak, çatal, bıçak gibi takımların alınması için en fazla 15 bin liralık bir masrafı aşmamak ve bina sahiplerine herhangi bir kira vermek taahhüdüne girmemek ve bunlara yalnız muhtemel kârdan hisse vermek esasına dayanan bir anlaşmaya varmak şartıyla yazlık kulüp teşebbüsüne girişilmesine karar verildi."

1953 Mayıs'ında "kulübün şeref ve haysiyetine uygun bir yazlık yer araması için *Zeki Çalhkoğlu* ile *Selahattin Pınar* görevlendirildiler." Süadiye'de Çatalçeşme'de *Tahsin Coşkan*'a ait köşk 7.000 liraya kiralandı. Ertesi yıl, Çiftelahavuzlar'da *Zekiye Yalıtıkaya*'ya ait iki ahşap köşk iki yıllığı 26 bin liraya kiralandı. Binaların gerekli tamirine girildiği gibi, bahçenin tanzimini ve sahilin yosunlar ve taşlardan temizlenmesini de kulüp üstlendi.

Yazlık'ın lokanta kısmı daha ilk yılda öylesine büyük rağbet gördü ki, üç ay içindeki gelir fazlası bile yönetimi ertesi yıl için yeni programlar hazırlamaya yöneltti. Bu sebeple 1955 mevsimi için kabin adedi 20'ye çıkarıldığı gibi, ek olarak *Emin Tanman Bey*'e ait bina da kiralandı. Daha sonra Bayar ailesine ait, esasında "Hacıbekirzadelerin Köşkü" diye anılan geniş bahçeli binaya geçildi.

Yapılan lojmanlardan sağlanan paranın yazlık lokalin kirasının yüzde 80'ini sağlaması mali sıkıntıyı aşmayı kolaylaştırıyordu. Açıkça yönetimin en büyük meşguliyet konusu yazlığın hazırlanması olmaya başladı. Daha Mayıs ayında yer ayırtmak için başvuranlar öyle çoğalmıştı ki, yönetim yazın bunların isteklerini karşılamakta zorluk çekeceğini saklanıyordu. Mutfak ihtiyacı karşılanamaz duruma geldiğinden yeni inşaat gerekmişti, ancak beş yıl gibi uzun vadeli mukavele yapılmadan bu tür masraflara girmenin kârlı olmayacağı da göz ardı edilemiyordu.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren yönetim kurulunun toplantı zabıtları tetkik edildiğinde kış boyunca bile yazlık lokalin sorunlarının öncelik taşıdığı farkedilir. 1958'de, yazlıktaki plajın ve dans pistinin genişletilmesi ve ıslahı, müzik için yeni bir sahne yaptırılması, yolların asfaltlanması gündemdedir. Artık Beyoğlu'ndaki lokal kısmen esas yer olarak düşünülmektedir ve zabıtlarda *Kışlık Merkez Bina* diye anılmaktadır. Yönetim kurulu bile burasının işlevini kaybettiğini düşünmüş olmalı ki o yılın Mayıs'ında, önce Ekim'e kadar kapatılması kararını alır ancak 26 imza ile üyeler buna karşı çıkınca, vazgeçilir. 1963'te Kışlık'taki mutfağın tamamen kapatılması ve Yazlık'ta faaliyete geçmesi kararlaştırılır, 1965'de ise, Kışlık'ın 15 Haziran ile 15 Eylül arasında tamamen kapatılması ve sadece bir kapıcı bırakılması kesinleşir.

Kışlık bölümün işlevi sınırlanıyor

Yazlık'a ek işçiler alındığı bir sırada, Kışlık bölümün işlevinin giderek nasıl sınırlandığını kanıtlaması açısından, 4 Mayıs 1975 tarihli yönetim kurulu kararı aydınlatıcıdır:

"Kulüp lokantasının üyelerce Çarşamba ve Cumartesi geceleri hariçinde iltifata mazhar olmadığı ve bunun uzun zamandır devam ed geldiği görülmekle, lokanta kısmının haftanın sadece Çarşamba, Cumartesi ve Pazar günleri üyelerimize hizmette bulunmasına, bunun dışındaki günlerde yemek ihtiyacı olanlara soğuk büfe şeklinde hizmet verilmesine ve bu hususun Mayıs ayı sonuna kadar tatbik edilerek alınacak sonuca göre yazlık dinlenme yeri için bir karar alınmasına..."

1959'da üye rağbetinin artması sebebiyle, misafir günlerinde bile plaja misafir kabul edilmemesi şart koşuldu. 1961'de yayınlanan Yazlık Talimatname, "24 Mayıs'dan itibaren Beyoğlu'ndaki lokalin kapatılarak kulübün yazlık lokaline taşınacağını" ilan ediyordu. Bunda, üye çocuklarının misafir davet edemeyeceği, sandalı veya motoru ile gelen üyelerin ödeyecekleri özel ücret, saat 17'den sonra futbol gibi hareketli oyunların yasak olduğu şeklindeki maddeler, kulüp yaşamında yepyeni bir döneme girilmiş olduğunu kanıtlıyordu.

Bu arada, ülkede değişen yasalara uygun olarak kulübün tüzüğünde de gerekli değiştirmeler yapılıyordu. Bir yandan giriş ücreti 7.500'den 10.000 liraya çıkarılırken diğer yandan, 1630 sayılı yeni yasa-ya göre misafir üyelik kaldırılıp yerine geçici devam kartı verilmesi ilkesi getirildi. Ayrıca "Kadınlar asli üye olamazlar" kaydı da çıkarıldı.

60'lı ve 70'li yılların ilk yarısında yönetim kurullarını en çok meşgul eden konunun, Yazlık'ın gelişmesi kadar iki ayrı yere kira ödenmesi olduğu görülüyor. Evvelce de sık sık gündeme geldiği gibi, uzun vadedi olmayan kiralamar tesislerin geliştirilmesi açısından frenleyici bir etki doğuruyordu. 1973'te Yazlık'ın sahipleri Atilla ve Demirtaş Bayar ile Başkan Sabir Kurutluoğlu ve ikinci başkan Kâzım Melek kiranın yenilenmesi konusunu görüşürlerken, Atilla Bayar'ın bina ve arsadaki hisselerini satma düşüncesinde olduğunu açıklaması, kulübün kendi binasına sahip olarak kiracılıktan kurtulması konusunu daha canlı olarak gündeme yerleştirdi. Bunun üzerine 27 Ocak 1974 tarihindeki yıllık genel kurul toplantısında alınan kararla, yönetim kuruluna gayri menkul satın alma yetkisi verildi. Böylece başkan Sahir Kurutluoğlu ile Nedim Demirel bu işle görevlendirilmiş oldular. Bu konudaki çabalar 1975 yılı boyunca da devam etti. Denizcilik Bankası ile, bina ve arsa üzerindeki ipotegin kaldırılması böylece satışın resmen tescili için yine Kurutluoğlu ile Fazıl Kartal görevlendirildi.

7 Mayıs 1975 günü, genel kurul toplantısının 22 Haziran'da Çiftehavuzlar Cemil Topuzlu Caddesi 40/42 numaradaki Yazlık lokalde yapılacağını ilanı, Kışlık'ın artık merkez niteliğini de kaybetmesinin kesinleşmekte olduğunu kanıtlıydı. Nüfusunun 600 bin ile bir milyon arasında

değiştği dönemin İstanbul'unun Beyoğlu'su ile 7-8 milyonluk bir metropolün Beyoğlu'sunun aynı işlevi görmesi artık mümkün değildi. Toplumsal değişimin denize açılma eğilimini pekiştirmesinin yanı sıra, bölge artık "seçilmişlerin kültür ve eğlence merkezi" niteliğini de hızla kaybediyordu. Zaten özel otomobillerin yaygınlaştığı bir dönemde Beyoğlu'na araçla girmek ve park etmek büyük sorun haline de gelmişti.

BÜYÜK KULÜP'TE YAŞAM

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk otuz yılındaki yaşamın özelliğini her şeyden önce üye yapısının önemli bir değişiklik göstermesi oluşturur.

Yabancı diplomat etkenliğinin hemen tamamen yok olduğu görülür. Yeni üye olanlar arasında belki İngiltere büyükelçisi ve eşi dışında kaydedilmiş (1945) başka üst düzey diplomat yok gibi. Bulgaristan, Romanya, İngiliz, Mısır konsoloslarının isimlerine rastlıyoruz. 1947'de "Konsoloslarla konsoloshane ve sefarethane memurları ve ecnebi gazetecilere, müracaatları takdirinde iki aylık muvakkat azalık kartı verilmesi" kararı açıklanıyor. 1964'de İngiliz Basın Bürosu müdürü Hyde üye olmuş. Yine de dışa açılma durmuş değildi. 1957'de Brüksel'deki *Cercle Royal Gaulois* kulübü ile karşılıklı muvakkat aza sıfatının kabulü anlaşması yapıldı, böylece seyahat için gelenler lokallerden istifade edebileceklerdi.

Yabancıların azalmasına karşılık yerliler dikkati çekecek şekilde artıyordu. 1954'de 350 üyeye varılmıştı. Ancak giriş ve yıllık aidat ücretlerine devamlı yapılan zamlar, özellikle devlet memurlarının üyeliğini frenlemeye başlamıştı. 1954'de yeni bir zam teklifi gündeme gelince, genel kurulda dar ve sabit gelirliyle varlıklı ayırımı yapıldığı tartışmasına tanık olundu. *Fabri Karakaya* özellikle dikkati çekti:

"Kulüp zannımca zenginler kulübünden değildir. Parayı veren düdüğü çalar demek değildir. Kulüp azası olmaya lâıyk fakat para verecek kimseleri düşünmek lazımdır. Yüksek kaliteli kimseleri parası yoktur diyerek almamak doğru olmaz. "

Mithat Benker de ilminden irfanından istifade edilecek şahsiyetleri düşünmek gerektiğini anımsattı.

27 Mayıs 1960 müdahalesinin arkasından gelen ani azalmayı telafi için de 17 Mart 1962'de yeni bir karar alındı:

“Kurucu Meclis üyeleriyle devletin birinci ve ikinci derecedeki yüksek kademelerinden ve muadili diğer devlet teşekküllerinden emekliye ayrılmış olanlardan kulübe girmek arzusunda bulunanların müracaat tarihinde cari dubuliyenin yarısı alınmak suretiyle ve usulüne tevfi-kan muamele yapılmak üzere kulübe kabulleri ittifakla kabul edildi.”

1976 Ocak'ında da birinci ve ikinci dereceden maaş alan devlet memurları veya devlet teşekkülü görevlilerinin, normal aidat olan 20 bin lira yerine yarısını ödeyerek üye olmaları kabul edildi.

1950'lerden itibaren başlayan dönemde yerliler arasında hem hariciyenin, hem bürokrasinin, hem de iş ve sanat dünyasının önde gelenlerinin üyeliğine rastlanıyor; bazı isimler verebiliriz:

Asaf Caculi, Sezai Ömer Madra, Raufi Manyas, Aziz Borovalı, Pertev Demirhan, Feridun Cemal Erkin, Peyami Safa, Hakkı Tarık Us, Kâzım Taşkent, D. Burla, R. Şerif Egeli, Kavafyan, İstefan Mikaelyan, Şerif Muhittin Targan, Salabaddin Adil, Fuat Bulca, Münir Hayri Ürgüplü, Fuat Simavi, Karagözyan, Dr. Abravaya Marmaralı, Hasan Rıza Temelli, Celal Fuat Türkgeldi, Fahir İpekçi, Rıza Sadıkoğlu, Kâzım Yurdakul, Hamit Şevket İnce, Veysi Midil, Mahmut Dikerdem, Salabattin Karayavuz, Marko Farbi, Ferit Sporel, Firuz Kesim, Tahsin Çarmıklı, İsak Lodrik, Abdullah Uraz, Osman Kavrakoğlu, Fazıl Zobu, Cihat Abaoğlu, Cevher Özden, İzzet Çintav.

Bu arada bazı ilginç üyelikler de var. Örneğin 1918'de üye olan ama çok uzun yıllar Avrupa'da kaldıktan sonra yurda dönen *Reşit Sati* 1944'de tekrar üyeliğe kabul edildi. 1947'de de, kulübe yüz adet maroken deri hediye eden *Abmet Kara* fahri üye yapıldı.

Kadın üyelerin etkisi

Bu dönemin dikkati çok çeken bir özelliği de, 1944 tüzük değişikliği ile kadınlara tanınan haklara dayanarak, kadın üyelerin ve üye eşlerinin kulübün yaşamına önemli katkılarda bulunmaları olmuştur. Gittikçe daha büyük bir intizamla düzenlenen yılbaşı balolarının dışında da

sosyal faaliyetlerde rol alıyorlardı. Bunlara ait bazı kayıtları aktarıyoruz:

17 Aralık 1945: Çarsamba günleri bayanlar tarafından misafir salonunda çay, Salı akşamları da yalnız kulüp azaları ve aileleri için umumi toplantı günü olarak tayin edilmiştir.

28 Şubat 1947: Tek başına bayanların daimi veya muvakkat ve misafir olarak kabul olunmaması.

20 Mart 1953: Kulübün sosyete hayatını canlılık kazandırmak gayesi ile bayanlardan bir komisyon teşkil edilip kendilerinden idare heyetine tekliflerde bulunmaları rica edildi.

6 Kasım 1955: Yılbaşı balosu hazırlık heyeti: *Zübeyde Aktay, Nilüfer Sarper, Rezzan Yalman, Şeref Diler, Melih Caculi*.

2 Aralık 1960: Yılbaşı balosu hazırlık heyeti: *Nilüfer Sarper, Şermin Melek, Baykam Günel, Seniye Çintav, Aslan Sadıkoğlu, Kâzım Melek, İzzet Çintav, Kadri Eroğan*.

6 Mayıs 1961: Balo komitesi: *Mihriban Atay, Zübeyde Aktay, Tülin Saner, Şermin Melek, Rezzan Yalman, Nilüfer Sarper, Dilşan Gökmen*, ayrıca iki erkek.

30 Mart 1965: Kulüpte daha canlı bir hava temin etmek üzere aza refikaları hanımlardan a-temizlik, b-eğlence ve sosyal hareketler, c-menü ile ilgili komiteler kurulmasına ve bu mevzuda 3 Nisan günü toplantı yapılmasına.

Bu dönemde kulüp üyelerinin davranışlarını Eski başkan Ali Esad Birol'un kızı Ayseli Tokay şöyle anlatıyor: "*Üyeler kulübe çok değer verirlerdi. Cumartesi günü oldu mu, bilhassa hanım üyeler o kadar şık olurlardı ki! Terziler elbiseleri kapıya bırakırlardı.*" Üyelerin, bayanlar da dahil böylesine kulüp içi faaliyetler düzenlemede aktif olmaları, gösteri yanı yüksek programların gerçekleştirilmesini kolaylaştırdı. Bu çabaların da hemen 1945'de başladığını görüyoruz. O yıl, "*kulüpte müsamere, dineler ve oyun müsabakaları gibi muhtelif toplantılara ait projeleri yönetime teklif etmeleri için N.Kazım, N.Bir, S.Şükrü, Sami Kırdar ve Aziz Borovalı*" seçilmişlerdi. 1947'de her Çarsamba bir Tedansan ve ayda bir kere Dinedansan düzenlenip o günler misafir davet edilmesi, özellikle ülkeye gelen yabancıların davetiyle kendilerine

kulüp namına ikramda bulunulması planlandı. 1948'de her Çarşamba saat 19-21 arasında danslı kokteyl yapılması ve kokteylden sonra akşam yemeğine misafir kabul edilmesi programa kondu.

1953'te yeni teknolojilerin benimsendiği görülüyor:

"Müzikli kokteyl toplantıları isteniyor ama hiçbir rağbete mazhar olamadı. Dolayısıyla şimdilik vazgeçilmesi, buna mukabil Çarşamba ve Cumartesi akşamlarını cazip hale getirmek için iyi bir pikap alınması, yemek esnası ve sonrasında çalınacak hafif disklerin alınarak deneme yapılmasına karar verildi."

1960'lı yıllar yaklaşırken ünlü şarkıcılar ve müzik grupları kulüpte boy göstermeye başladı. 1958'de Kervansaray'ın müziğiyle 14 Haziran'dan itibaren üç ay çalışmak üzere anlaşma yapıldı. 1961'de Yazlık lokalde fasılalarla alaturka saz konseri düzenlenmesi, yaz için iki balo ve iki vapur gezisi tasarlanıyordu. Cumartesi, Pazar, Çarşamba günleri de müzik bulunacaktı. 1962'de ünlü kemanist *Darvaş* ile Yazlık'ta haftada altı gün çalmak şartıyla 2000 lirasına anlaşma yapıldı. Aynı yıl Kışlık'ta ise *"ayda en az bir en çok iki günün müzik günü olması ve İlham Gencer, Erol Büyükburç ve benzeri sanatkarların konser vermeleri, ayrıca diğer komedyen sanatkarlardan da istifade edilerek eğlenceler düzenlenmesi muhterem azaların devamlı istekleri olduğundan bunları organize etmek üzere iki üyenin görevlendirilmesi"* kararlaştırıldı. Radyo pikapa ek olarak piyano da alındı. Aynı yıl Cercle'in kuruluşunun sekseninci yıldönümünün kutlanması için de özel bir program yapıldı.

Bu tür faaliyetlere daha çok örnek verilebilir. En ilginçlerinden biri 1974'de Pazartesi gecelerinin gençlik gecesi olarak ilan edilmesi ve katılan gençlerin idare heyetinin misafiri olarak ağırlanmasıdır.

Kitaplıkta neler oluyor?

Yapı değişikliğinin önemli bir olumsuz etkisi, kitaplık bölümü ve okuma salonunda görülüyor. Sadece dönemin ilk yıllarında buraya yönelik ilgi var. 1945'de kitaplıktaki eserlerin düzenlenmesiyle *Fuat Simavi* görevlendirilmiştir. 1948'de *Asım Sargon* gazete ödeneğinin 500 liradan bin liraya çıkarılmasını ve kitaplığa yararlı kitapların alınmasını önermiş, isteği kabul edilmiş, yeniden önemli yabancı gazete ve

dergilere abone olunmuştur. Yıl sonunda da raflara camekan yerleştirilerek kitaplığın düzenlenmesi ve korunması yoluna gidilmiştir. 1951 kongresinde *Ragıp Olcayto* kitaplığın kıymetli mesleki eserler ve dergilerle zenginleştirilmesinin ve korunmalarının hem kulüp üyeleri hem de ilerisi bakımından şayanı arzu olduğunu belirtir. Bunun üzerine kitaplıktaki kitap ve mecmuaların iyi bir şekilde korunmasına nezaret etmesi *Mithat Cemal Kuntay*'dan rica edilmiştir. Ayrıca bunların dışarıya çıkarılmamasını azalardan rica eden bir ilan yazılarak kitaplığa asıldı. 1956'da da üyelerin isteklerine uyularak bazı yabancı gazetelerin alınması (Figaro gibi) kararlaştırıldı. Ancak kitaplıkla ilgili taleplerin giderek görünmez olduğunu kabul gerekir.

Sosyal faaliyetler

Sosyal faaliyetler açısından, evvelki dönemleri aşan girişimler, hayır kurumları ya da çabalarına yardımlarda görülüyor. Bunları liste halinde vereceğiz:

21 Mart 1946: Macarlara yardım için eski Peşte elçisi *Bebiç Erkin* tarafından yapılan müracaat üzerine 50 lira bağış.

3 Nisan 1953: Çanakkale ve Balıkesir zelzele felaketzedelerine 10 bin lira yardım (Bu amaçla bir gece düzenlendi ve hasılatı verildi)

25 Ocak 1955: Atatürk Kız Lisesi'nin yoksul ve hasta öğrencileri hesabına 100 lira.

27 Ocak 1959: Türkiye İlk ve Orta Öğrencilerine Yardım Derneğine 5000 lira.

10 Ağustos 1959: Edirne Türk Kadınlar Birliği menfaatine düzenlenen Zeki Müren konseri hasılatından Edirne vilayeti hayır cemiyetlerine tarihi eserlerin tamiri için 25 bin lira.

11 Ağustos 1960: Fenerbahçe'de Kızılay menfaatine yapılacak sünnet düğünü için 100 lira bağış.

15 Eylül 1960: Umumi Heyet kararıyla hazineye bağış 30 bin lira.

24 Kasım 1962: Kızılay Şişli şubesine müzikli yemek verme izni.

8 Nisan 1963: Emekli emniyet mensuplarının Hilton otelindeki balosuna 500 lira.

27 Ocak 1964: Yardım Sevenler ve Kızılay'ın kulüp salonlarında dine-dansan ve balo düzenlemeleri izni.

Eskişehir deprem felaketzedelerine, Şehitlikleri İmar Cemiyeti'ne Sağır ve dilsizlere, Mustafa Kemal Derneği'ne bağışlarda bulunulduğu gibi, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumlarının lokalde toplantılar düzenleyerek para toplamalarına da her istekte izin verilmiştir. İlginç bir girişim de, 1 Ağustos 1974'de Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs Barış Harekatı vesilesiyle, üyelerin biner lira teberruda bulunmaları için çağrıda bulunulmasıdır.

İskambil oyunları üyelerin en çok ilgi duydukları eğlencelerin başında gelmeye devam etti. Bu konuda 5 Eylül 1954'de alınan kararları aynen aktararak geçmişteki uygulamalarla karşılaştırmayı sağlamağa çalışacağız:

a) İki liraya kadar olan beziklerden	150 kuruş
b) İki liradan (2 lira dahil) 5 liraya kadar olanlardan	250 "
c) Beş " (5 " ") 10 " " "	300 "
d) On " (10 " ") 20 " " "	350 "
e) Yirmi liralık beziklerden	400 "

Briç, puanı kaç paraya ve kuruşa oynanılırsa oynansın her oyuncu için asgari üç puvan tutarı üzerinden taks alınır. Ancak bu taks hiçbir zaman dört kişilik karede üç liradan ve beş kişilik karede de üç buçuk liradan aşığı olamaz.

Poker ve frapda eski tarife tatbik edilecektir. Ancak kav 200 lira olur ve bunu aşar ise 45 lira alınacaktır.

20 liradan yüksek bezik oynanmasına müsaade edilmemesi kulüp hüviyetinin ifade ettiği mana bakımından olduğu kadar muhterem azalarımızın aralarındaki iyi münasebetlerin en az ve hafif bir ihtimal ile de olsa gölgelenmemesi bakımından da uygun görülmüştür.

Şimdiye kadar olduğu gibi kredi haddi 200 liradır ve kulübün kapanma saati 3'dür. Takslar gece yarısından itibaren, bundan evvelki

nisbetlerde olduğu gibi zamma tabi olacaktır. Oyun memurunun nezdinde bulunması zaruri olan avans haddini sayın Z. Çalıkoglu tesbit edecektir.”

11 Mart 1959 tarihli karar da içerdiği bilgiler açısından aynen yayınlanmaya lâyıktır:

“Devamlı surette Kolon oynatılmaması hususundaki talep tetkik edildi ve şimdilik yalnız Pazar günlerinde oynatılmasına karar verildi. Bunun bütçeye tesirleri tetkik edildikten sonra yeni bir karara gidilmesine,

Azamızın monotonlaşan kolon oyununa karşı gösterdikleri reaksiyon, ve azayı kulübümüze bağlayıcı ve çeşitli oyunların oynanması düşüncesiyle aylardan beri mahzurlu telakki edilen bakara oyununun yıkıcı vasıfları nazara alınarak, mahzurları bertaraf edilerek aşağıdaki şartlar dahilinde ve tamamen yeni “Şimendifer” isminde bir oyun başlatılmasıyla ayın birinci ve 15. günlerinde ve bu günler Pazara rastladığı takdirde bir gün evvelki Cumartesi günü ve münhasıran saat 21.30’dan kulübün kapanma saati olan 3’e kadar ve hiç bir suretle uzatılmamak kayıt ve şartıyla oynatılmasına karar verildi. Oyun şartları şöyle tesbit edilmiştir:

- a- Oyun bezik odasında iki veya birleşik masada oynatılabilir
- b- Oyun odasına giren herkes, oyun oynasın oynamasın 50 lira taks ödemeye mecburdur.
- c- Masalardan birisinde veya ikisinde depar azami 200 ve diğerinde azami 500 liradır. Depar ne olursa olsun küçük masada 200 ve büyük masada 500 liradan fazla satmak yasaktır.
- d- Kulüp azası olmayanların oyun salonuna seyirci sıfatıyla dahi girmeleri kati olarak yasaktır.
- e- Oyunun oynatılması sırasında lüzumlu ciddiyetin ve nizamın bozulmaması için idare beyeti azasının her biri ve oyun komiseri müstakillen ve münhasıran vazifelidirler.

BÜYÜK KULÜP
(Cercle d'Orient)
İSTANBUL

PLAJ BÜFESİ FİYAT LİSTESİ

Çay - Kahve	2.00	krş
Çay kompile	12.50	"
Çay servis	4.-	"
Gazoz	1.50	"
Maden suyu ve sodası	1.25	"
Kokakola	2.-	"
Pepsi kola	2.-	"
Fruko	2.-	"
Postay	3.50	"
Limonata	2.-	"
Dondurma	5.-	"
Ayran	2.50	"
Efes büyük	5.-	"
" Küçük	3.25	"
Tekel - Altınbaş	3.75	"
Tuborg	3.75	"
Sütlü kahve - Nes kahve	5.00	"
Meysu - Aroma	2.50	"
Efes Pilsen Fıçı	3.50	"
Dilli - Salamlı - Tavuklu can	5.-	"
Patlıcanlı sandviç	4.-	"
Beyaz peynirli sandviç	3.75	"
Kaşar " "	4.-	"
Tavuk ve Et sığuş	15.-	"
Dil sığuş	12.50	"
Beyaz peynir	4.-	"
Kaşar " "	5.-	"

Ş10 Servis ve % 15 işletme vergisi dahil.

1973 yılında
plaj büfesinin
fiyat listesi

1970'li yıllarda kiralanın Bayar ailesine ait bahçelerde oluşturulan plaj ve gazino.

1970'li yıllardaki restaurant kısmı.

1970'li yılların plajının genel görünüşü.

96. YILINDA KENDİ BİNASINA SAHİP OLMA

25 Ocak 1976 toplantısında başkanlığa seçilen Raif Dinçkök'ün 17 yıl süren başkanlığı kulübün yepyeni bir nitelik kazanması ile sonuçlanmıştır. Bunun ödülünü bir büstünün bahçeye yerleştirilmesiyle ölümsüzleşerek almıştır.

Aslında Dinçkök birdenbire ortaya çıkmış değildir. Yönetim Kurulu zabıtlarında ismi ilk kez 4 Nisan 1955'de geçiyor. Bazı yönetimlerde görev almış, 1975 Ocak seçiminde ise balotaj heyetine seçilmişti. Dolayısıyla kulüple ilgili en az yirmi yıllık bir deneyimi vardı. Yeni seçilen yönetimde ikinci başkanlığa *Enver Ateşdağlı* gelmiş, üyelikleri *Lemi İşmen, Kadri Tümer, İsak Lodrik, İhsan Erez, Hüsnü Uman, Cengiz Tinalp, Ersin Kocaoğlu* almıştı. İlk uğraşmaları gereken iki sorundan birincisi arsa ve binanın satın alınıp tapunun kulübün adına geçmesi, ikincisi ise yazlık lokalde yapılacak ilave inşaat ve restorasyon çalışmaları için yasal izinlerin alınmasıydı, zira sadece belediyeden değil Ankara'dan ve Anıtlar idaresinden de izne ihtiyaç vardı. Ayrıca sendikal faaliyetlerin hızlandığı ortamda Oleyis, kulüpte çalışanları greve çağırıyordu. Dinçkök'ün ilk adımı 13 Mart 1976'da, işleri yönetim kurulu dışından, kulübün görevlisi olarak yürütecek bir kişiyi müdürlüğe getirmek

Tarihi köşkün restorasyondan sonra bugünkü durumu. Arkada iki modern binadan biri.

oldu: *Sadettin Sükan*. Ankara Hipodrom müdürlüğüne ek olarak Yeni Londra Asfaltı Ömür İşletmesinin müdürlüğünü başarıyla yapmıştı. Kulübe bu görevde ve de üye olarak 22 yıl hizmet vermiştir. Dinçkök'ün başarısında, yönetim kurulunda yararlı isimleri bir araya getirmesi etkili olmuştur. Bunlar arasında *Atilla Midillili*, *Orhan Yüce*, *Duran Akbulut*, *İsak Lodrik*. Genel sekreterlik yapan *Osman Akman*'ı anabiliriz.

Çözümlemesi zaman isteyen bürokratik girişimler devam ederken, kulübün esasen hızlanmış olan Beyoğlu'ndan bütünüyle Caddebostan'a taşınması sürecini pekiştiren uygulamalar artıyordu. Örneğin İstanbul tarafında oturan üyelerin ve eşlerinin Yazlık bölüme kolay ulaştırılmaları için özel otobüs servisi düzenlenmişti. Yine de Kışlık lokalin faaliyeti yoğun görünüyordu:

"Kışlık lokalin haftalık programı şöyle saptanmıştır: Pazartesi serbest, Salı açık büfe ve diskoya, Çarşamba misafir kabulü ve diskoya, Perşembe film programı ve üyelerimizin büyük davetlerine, Cuma film gösterisine, Cumartesi sadece üyelerimizin istirahat ve eğlencesine, Pazar serbest gün olup film gösterilmesine ayrılmıştır." (27 Eylül 1977)

Ancak ilginin kış aylarında bile Yazlık lokale yönelmesi, oraya devam edenlerin sayısını artırıyordu. O kadar ki, kapalı salonun üyelere yetmez hale gelmesi karşısında yağışlı havalarda, Çarşamba, Cumartesi, Pazar geceleri misafir getirmemeleri üyelere istendi. Bu yüzden Beyoğlu'nun programları sadeleştirilmiş ve daha az personel gerektiren bir şekle dönüştürülmüştü. Nihayet 1978 yılı başında tapu alınması gerçekleşti ve yönetim kurulu bu konudaki çabaları dolayısıyla 6 Ocak günkü toplantısında şu teşekkür mesajını ilan etti:

"Kulübümüzün uzun süredir icarında bulunan ve yazlık lokal olarak kullanılan Kadıköy Göztepe Çiftelavuzlar'da Tapunun 103 pafta, 388 ada 29 ve 30 parsellerinde kayıtlı iki parça gayrimenkulün tamamının satın alınması için 2.12.1977 tarihli toplantıda, Başkan Raif Dinçkök ile üyeden İsak Lodrik'e yetki verilmiş ise de Dernekler Kanunu'nun 52. Maddesine göre İçişleri bakanlığının müsaadesine binaen İstanbul vilayeti makamınca satın alma yetkisinin başkanımıza verilmiş olması ve tapuca muamelenin de buna göre hazırlanmış bulunması sebebiyle evvelki kararda verilen yetkinin tek başına

Büyük Kulüp yeni binasının açılışı vesilesiyle 1979'da ziyarete gelen Celal Bayar, Em. Orgeneral Kemal Atalay, başkan Raif Dinçkök, damadı Ahmet Gürsoy, Denetim Kurulu Başkanı gazeteci Abdullah Uraz ve Osman Kavrakoğlu ile birlikte.

başkan tarafından kullanılmasına ait işlemlerin ve mezkur gayrimenkullerin her türlü giderler dahil 18.311.937,50 (onsekizmilyon üçyüzonbirbin dokuzyüzotuzyediyedi %50) liraya satın alınması keyfiyetinin tasvibine ve Kulübümüüzün kurulduğu 1882 yılından bu güne kadar geçen 96 yıl zarfında ilk defa ikametgâh, amaç ve faaliyetleri için gerekli olan taşınmaza sahip olabilme imkanının hazırlanmasında ve betahsis tüm üyelerimizin tasvip ve takdir ve hayranlığına mazhar olan bir mahallin satın alınmasında büyük emeği geçen sayın başkan Raif Dinçkök'e yönetim kurulunun teşekkür ve şükranlarının arz ve ifadesine (karar verilmiştir)"

Mali durumu fazla parlak olmayan ancak kendisini geçindirebilen kulübün gerek arsa ve köşkün alınması, gerekse yeni inşaat için gereken miktarı temin etmesi mümkün değildi. Çözüm Dinçkök'ün yanı sıra Emin Cankurtaran, Mehmet Çolakoğlu, İsak Lodrik ve Aslan Sadıkoğlu'nun verdikleri meblağlarla sağlandı. Doğal olarak zaman içinde bunların geri ödenmesi gerekiyordu, kulüpte oynanan oyunların gelirinin borcu karşılaması mümkün değildi, buna da çözüm, bazı

salonların kiraya verilmesiyle bulundu, böylece borçlar iki yıl içinde ödendi. O dönemde kulüpte tarihi köşk binasının yanı sıra iki adet barakadan başka bir şey yoktu. Barakalardan biri oyun, diğeri yemek salonu olarak kullanılıyordu. Artık bütün çabalar Yazlık'ın yavaş yavaş tam merkez haline dönüştürülmesine yöneltildi. Otopark için 2.000 liraya mevsimlik abone kaydı başlatıldı. Bir telefonun da Beyoğlu'ndan Yazlık'a nakline girildi. 1978 yılı sonunda Kışlık lokalin sadece Aralık ayında faaliyete geçmesi bu tercihi kanıtlıyordu. Yazlık lokalin kış aylarında da açık tutulmasını 110 üyenin yazılı talebi üzerine yönetim denemeyi kabul etti. Yine de bunun bir deneme olduğu "*Gösterilecek rağbet ve devamlılık durumu ile kayıtlı ve tecrübe mahiyetinde olmak üzere*" şartına bağlanmıştı. İstenen, çay, kahve ve her türlü içki, meşrubat ve soğuk yiyecekler verilecek şekilde bir hizmetin sürdürülmesiydi. Yazın üyeleri denize götürmek için kurulmuş olan otobüs servisinin artık kışın da çalışması kararlaştırıldı. Yazlık'ın kış mevsimi 6 Aralık 1978 günü bir kokteyl ile kutlandı. 1979 yılbaşı toplantısında da diskotekle ve kişi başına 500 liranın ödendiği bir yemekle yetinildi.

Yazlık lokale makyaj

Ancak Yazlık'taki binaların büyük çaplı toplantılara yeterli olmamasının yanısıra, kalorifer ve jeneratör için gerekli motorinin sağlanamaması da sorunlar yaratıyordu. Ayrıca köşk'ün tavanı delik, döşeme ve balkonları çöktü. Tarihi bir eser olduğundan yıkılması değil, tamiri gerekiyordu. Hem belediyeden, hem de Tarihi Eserler Kurumu'ndan imar izni almak için yoğun bir çaba sarfedildikten ve başarıya ulaşıldıktan sonra *SANTEK Mimarlık* şirketine (Mimarlar *Yalçın Emiroğlu* ve *Altay Erol*) planlar yaptırıldı. Dinçök'ün hem izinler hem de inşaatın kontrolü için yardımcılığına getirdiği – Anıtkabir'in inşaatında da görev yapmış- *Osman Akman*'ın bu işlerde büyük hizmeti geçti. Sorun üçe ayrılarak çözümlendi. Köşk restore edilecekti. Eldeki imkanlar ve de yeni üye kaydı sayesinde sağlanan kaynaklarla barakaların yıktırılarak yerlerine modern binalar yapımına girildi. B bloku, 1979 sonuna yetiştirilmeye çalışıldı ve restoran ve oyun salonu

olarak kullanıma sunuldu. A bloku ise ancak iki sene sonra bitirilebildi ve maddi sorunlar sebebiyle içi dahi dekore edilemeden kiraya verildi. Buradan sağlanan gelirle de açık yüzme havuzu yaptırıldı. Kesin güvenilir bir durum için henüz erkendi ve karşıt fikirler yönetimi zorluyordu. 30 Kasım 1979 tarihli toplantısında yönetime iki başvuru ulaştırılmıştı:

“Üyelerimizden 46’sının imzasını taşıyan 23.11.1979 tarihli yazıda, yazlık lokalin hiçbir suretle azaların ihtiyacını karşılamadığı, kış devresinde azaya ızdırıp vereceği ileri sürülerek bütün teşkilat ile Dernek merkezinde faaliyete geçilmesi istendiği ve buna karşılık 62 üyenin 28.11.1978 tarihli yazılarında da, yazlık lokalin kışın da kullanılabilir duruma getirilmiş ve kışlığın bütün sosyal hizmetlerinin de temin edilmiş olduğundan dolayı müteşekkir olduklarını ifade ile yazlık lokalde kışın da kalmak istediklerini ve vaktin darlığından bir kısım imzaların alınmadığını, bunları da ayrıca vereceklerini bildirdikleri görülmüş, gerekli kararın alınması için 7.12.1979 Cuma günü toplanılmasına (karar verilmiştir)”

Yazlık yanlısı olmasına rağmen, daha fazla eleştiri almamak için olmalı, yönetim o gün, yılbaşı gecesinin kışlık lokalde yapılmasını da kararlaştırdı. 7 Aralık toplantısının zaptında ise işlerin Kışlık lokalde istendiği gibi gitmediğini belirten ifadelere rastlıyoruz:

“30.11.1979 tarihli toplantıda alınan kararda mevzuubahs edilen, kışlık ve yazlık lokallerin açılış ve kapanış saatleri ile bu lokallerdeki çalışma ve hizmet faaliyetinin yeniden tesbiti bususundaki görüşmelere devam olunmuş ve kış sezonunda tüm servisler ile yazlık lokalde hizmete devam olunacağına dair 27.9.1979 tarihli sirkülerde yazılı nedenlerde değişiklik bulunmadığı, aksine kışlık lokalin bulunduğu mahalde üzücü yeni olayların cereyan etmesi bu yolda alınan kararın isabetini gösterdiği neticesine varılmıştır. Bununla beraber derneğimize sürekli devam eden 46 üyemizin istekleri ve dernek menfaati göz önünde tutularak 17.12.1979 tarihinden itibaren:

a) Pazartesi günleri (Personelin izin günü olması sebebiyle) her iki lokalin saat 20’ye kadar açık bulundurulmasına,

b) Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri kışlık lokalde tüm servisler ile beraber menü ve ızgara yemek verilmesine.

c) Kışlık lokalde akşam yemeğine kalacak veya akşam yemeği için gelecek üye bulunmaması halinde bu lokalin saat 20’de kapatılmasına.”

Kadın üyelerin sayısının ve sosyal etkinliklerinin arttığı dönemde başkan Raif Dinçkök ile birlikte.

Kışlık lokalde yangın

S.Sükan, kendisi göreve başladığında Kışlık'ta durumun pek parlak olmadığını şöyle anlatıyor: *"Cerde'in ünlü olan cave'ları-içki depoları-boştu; personelin aylıklarını karşılamak için satmışlardı; bir kamyon Kavaklıdere geldi, altı ay sonra sirke oldu, değiştirmek gerekti."* Kararda bahsi geçen üzücü olaylar, Kışlık lokalin içi ile değil daha çok Beyoğlu ve çevresiyle ilgiliydi. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine zemin hazırlayan anarşik eylemler bütün ülke gibi, özellikle bu bölgeyi de etkisi altına almıştı. Ayrıca, binanın arka tarafında yapılan sinemanın girişinin, külübün kapısının önünden geçmesi ve seans saatlerinde buranın büyük bir kalabalıkla dolması, üyeleri rahatsız ediyordu. Gerçi yan sokaktan giriş yapıldı ama orada da bir sinema vardı. Henüz televizyonun bilinmediği çağda sinemalara gösterilen büyük ilgi üstelik karaborsacıların, fıstıkçıların faaliyetleri sebebiyle çevre çekici olmaktan çıkıyordu. Oysa Caddebostan tarafı oldukça sakindi. Üyelerin, orayı tercih etmeleri doğaldı. Nitekim 14 Ağustos 1980 tarihli yönetim kurulu zaptında Yazlık'a ilginin ve üye sayısının hayli arttığı, hizmet olanaklarının güçleştiği, 80 binden 200 bin liraya çıkarılmış olan giriş ödentisinin 400 bin'e artırılması gerektiği kaydediliyordu. Yine de 1. ve 2. Derece devlet memurları ve emeklilerin 50 bin lira ödeyerek üye olmaları kuralı muhafaza edilmişti. Tabldot'un 175'den 250'ye, açık büfenin ise 300'den 400 liraya çıkarılması da kararlaştırıldı.

Bu arada Kışlık'ın kirası Emek İnşaat tarafından 1979'da yüzde 20 artırılmış, 1980'de de yeni bir zam yapılmıştı. Bu lokalin ne tür bir sorun haline geldiği 26 Mayıs 1981 tarihli kararda şöyle açıklanıyor:

"Üyelerimizden bir grup ısrarla Kışlık lokalin canlandırılmasını istemektedir. Ancak Kışlık lokalimiz zamanla uygulamadan çıkmıştır. Buna rağmen yılda 2.5 milyon lira masraf yapılmaktadır. Dernekler masasına merkez değişikliğinin bildirilmesine ve üyelere bir gazete ile duyurulmasına, gerektiğinde genel kurulun olağanüstü toplantıya çağırılmasına .."

Bu karar, artık yetersiz duruma gelen eski binaların yerine de modern tesislerin yapılması zorunluğunu da gündeme getiriyordu. Oysa Yazlık'ta imkanlar boldu. 1983'de tesislere, jimnastik salonu, sauna, TV

salonu, 1984'de ise Aerobics salonu kazandırıldı ve computer alındı.

Sorun, mutfakta elektrik kontağından çıkan bir yangının Kışlık lokali kullanılamayacak hale getirmesiyle kendiliğinden çözümlendi:

"Kışlık lokalde meydana gelen yangın neticesi kiralanan yer ikamet edilemeyecek duruma geldiğinden mukavelesi ortadan kalkmıştır. Bu nedenle Aralık ayı kirasının ödenmesine mahal olmadığına ve lokal tekrar hizmet verebilecek hale getirildiği zaman kira mukavelesinin yenilenmesi için Emek İnşaat şirketine noterden yazı gönderilmesine."(6 Aralık 1983)

Emek İnşaat'ın bu durumda tahliye ihtarı göndermesi üzerine 20 Nisan 1984'de tamamen boşaltma kararı alındı. Bunun önemle gündeme getirdiği sorun Kışlık'ın çatı katında bulunan çok değerli 4-5 bin kitabın ne yapılacağı oldu. 1977'de bunların Milli Kütüphane'ye verilmesi önerilmiş ancak genel kurulda kabul görmemişti. Kışlık lokale ilginin azalmasıyla da, bunlarla ayrıca ilgilenen çıkmadığından, adeta bir üstüste depolama şeklinde korunmuşlardı. Beyoğlu'ndan tamamen ayrılma kararı üzerine, Yazlık'ta yerleştirilecekleri yer bulunamadığından yakınlarda uygun bina aranmasına girişildi. Aynı zamanda Okuma Salonu ihtiyacı da gündeme geldi. Kitaplar ve diğer demirbaşlar için Cemil Topuzlu caddesi no.70/3'deki bir bina kiralandı. Bu taşınmalar ve depolamaların, elde olmadan, bazı tarihi malzemenin kaybına sebep olduğu anlaşıyor. Özellikle kitaplıkta bu hasar iyice farkediliyor. Yeni binalar tamamlandıktan sonra bu malzeme aktarıldı.

Yeni bir sorun, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ile Kadıköy Belediyesi'nin sahil şeridindeki bina ve eklerinin yıkılarak düzenleme yapılacağı duyurusu ile ortaya çıktı (10 Ekim 1984). Bu düzenleme kulübün denizle ilgisini tamamen kesecek bir nitelik taşıyordu. 1985'de havuz ve bina inşaatlarına hız verilirken bir yandan da deniz üzerinde bir şamandıra yerleştirilerek üyelerin yararlanmaları planlandı. Ancak İstanbul'daki genel deniz kirlenmesi burada da hissedildi. Üç yıl boyunca kullanıldıktan sonra uygulamadan vazgeçildi, 5 bin TL'yi alınan şamandıra 75 bin TL'ye devredildi.

100.yıl balosu

1980'lerin sonu yaklaşırken Büyük Kulüp-Cercle d'Orient, tesisleri bakımından mükemmelliğe erişirken, üyelerinin sayısı açısından da rekora erişmiş bulunuyordu. 1987'de çıkarılan *Üye Albümü*'nde 175'i kadın olan 2092 üyenin resimleri ve biyografileri bulunmaktadır. Orada sunulan bir istatistiğe göre, 1942'ye kadar 552 üye arasında 33 bakan 148 büyükelçi bulunuyordu. O zamandan 1987'ye kadar 2660 üye arasında 56 bakan ile 160 yerli ve yabancı diplomat kulübün üyesi olmuştur. Bu teziyle Büyük Kulüp/Cercle d'Orient uluslararası bir nitelik taşıdığını unutturmamak istiyordu. Esasen kökünün 1882'de Cercle'in kuruluşuna bağlı olduğunu anımsatmak için 30 Temmuz 1982'de *Yüzüncü Yıl balosu* düzenlenmişti.

Kulübün sadece bir eğlence yeri olmaya yönelmediğinin ve köklü toplumsal hizmet anlayışının devam ettiğini, yardım ve bağış hizmetlerinin devam etmesi kanıtıyor:

Şubat 1976: Kızılay Şişli şubesinin yaptıracığı Huzurevi'ne yardım için yemekli gecenin lokalde düzenlenmesine izin. (Bu lokal için 1980'de, bir odaya kulübün adınan verilmesi koşuluyla 1 milyon lira bağışlanmıştır)

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Kliniği Kalkındırma Derneği'ne, alacağı cihazlar için 25 bin lira yardım.

13 Aralık 1983: Türk Elişi Örtüleri sergisi.

13 Nisan 1984: Şehit dışışleri mensupları çocuklarının eğitimine katkı için gece düzenlenmesi izni ve 24 çocuğun eğitimine para yardımı.

24 Ağustos 1984: Kızılay Şişli Şubesi'ne 600 bin lira yardım.

10 Ocak 1985: Milli Eğitim Bakanlığı Okul Yaptırma Vakfı'na yardıma katılan Lioness Kulübü'ne yardım.

1985: Rotary kulüplerine yemek düzenleme izni.

11 Şubat 1986: Beylerbeyi Moral Eğitim Merkezi'nin ihtiyacı olan mefruşat için 200 bin lira yardım.

Mart 1986: Eski Türk evleri maketleri sergisi.

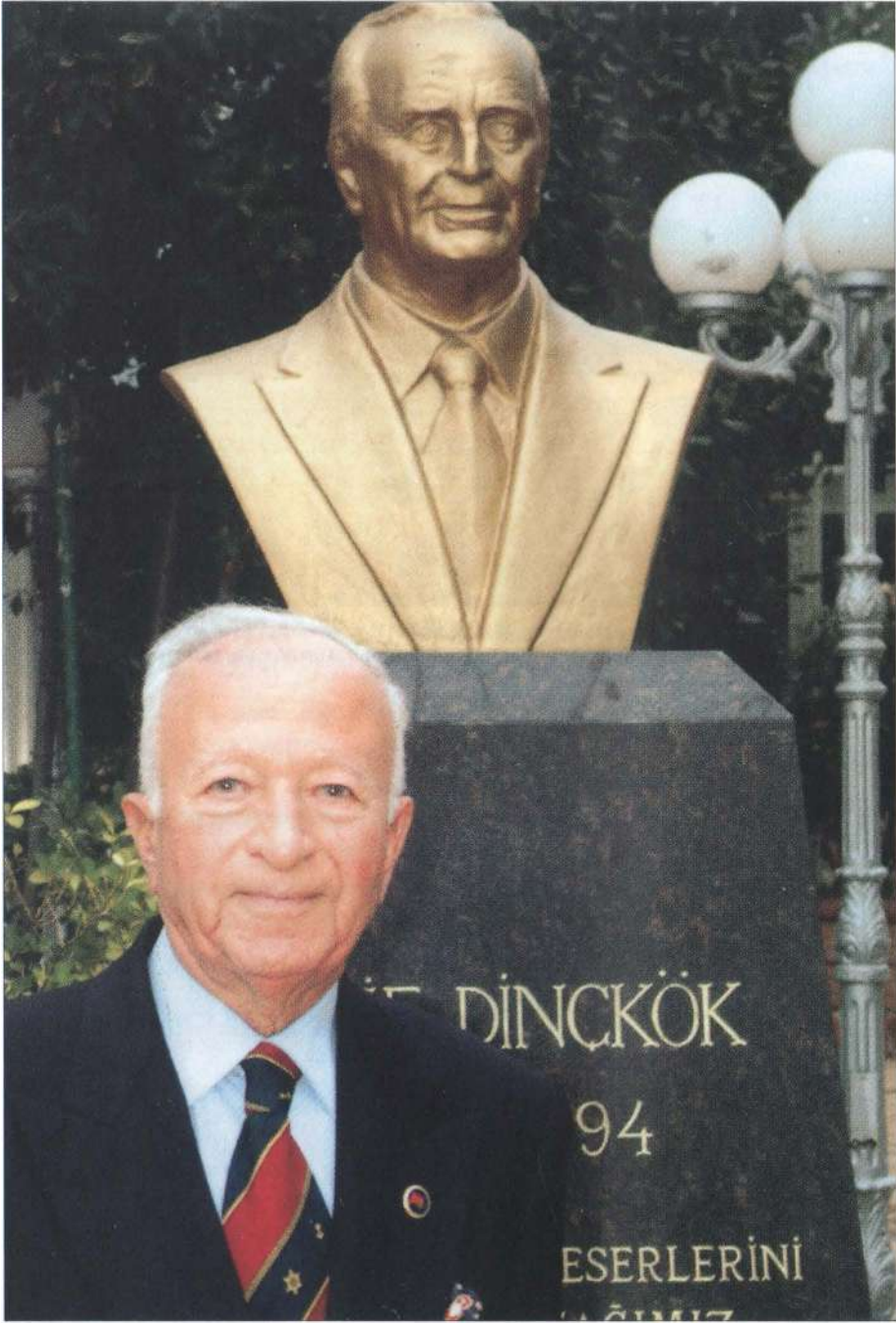
Nisan 1986: Eski Türk Evleri Fotoğrafları Sergisi.

Büyük Kulüp'te bir eğlence gecesinde (soldan itibaren) Bay ve Bayan Avni Meserretçi, futbolcu Metin Oktay ve eşi, 1971-1976 Kulüp Başkanı Sahir Kurutluoğlu (eski bakan) ve eşi, eski bakanlardan Kemal Satır ve eşi.

Beyoğlu lokaliinde bir yılbaşı kutlamasında (soldan itibaren) İstanbul Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey ve Kulüp Başkanı eski milletvekili ve Tıp profesörü Ali Esat Birol.

Raif Dinçkök'ün ölümünden sonra kulüp başkanlığı yapan eski başbakan Bülent Ulusu, Dinçkök'ün, kulübün bahçesindeki büstü önünde.

21. YÜZYILDA BÜYÜK KULÜP CERCLE D'ORIENT

Yeni yapılanmanın yöneticisi sayılan Raif Dinçkök'ün 18 yıllık hizmetinden sonra 1994'de ölümü üzerine başkan yardımcısı, eski başbakan Bülent Ulusu otomatikman başkanlığa geldi.

İki yıl görevi sürdürdükten sonraki seçimde, 1976'dan beri Dinçkök ile çalışan ve Ulusu döneminde başkan vekilliğini üstlenmiş olan Duran Akbulut başkanlığa seçildi ve bu kitap hazırlanırken görevi devam ediyordu.

**Büyük Kulüp'ü
ziyaret eden ve bir
konuşma yapan
KKTC
Cumhurbaşkanı
Rauf Denktaş,
Başkan Ulusu ve
eski Dışişleri Bakanı
İlter Türkmen ile.**

2002 yılında dünya üçüncüsü olan Türkiye Milli Futbol takımımız Büyük Kulüp tarafından ağırlanıyor.

Sıra, 100. kuruluş yılını 1982'de kutlamış ve 125. yaşına 21. yüzyılın başında erişecek olan kulübün bu yeni yapılanmasını, bütün Türk toplumunda olduğu gibi, en çağdaş anlayışa uygun şekle dönüştürmeye gelmişti.

Öncelikle bazı sorunların çözümlenmesi gerekiyordu; bunları **başkan Akbulut** 1998 kongresinde şöyle açıklamıştır:

"Göreve başlarken derneği 143 milyar mevcut para ile devraldık. Bizim en büyük sorunumuz A Blok gazinosu idi. Sizler de çok iyi biliyorsunuz ki gazinonun mevcudiyeti kulübümüz için çok büyük sorun olmuştur ve zaman zaman basında yer alan haberler de hepimizi rahatsız etmekteydi. A Blok gazinoyu kulübümüze devralabilmek için 97 milyar gibi büyük bir nakite ihtiyaç vardı. Göreve başladıktan üç ay sonra bu paranın yarısını demirbaş karşılığı, diğer yarısını da kiracının iki yıllık daha oturma hakkına ve ayrıca beş yıllık mukaveleyi uzatma haklarına karşılık olarak tazminat niteliğinde ödenmek suretiyle A Blok tamamı kulübümüze kazandırılarak bu sorun tamamen ortadan kaldırılmıştır (...) Bugün itibariyle gayri menkullerimiz ve sabit kıymetlerimiz hariç net varlığımız 287 milyar liradır. Dernek ve iktisadi işletme olarak aylık personel giderimiz 38.5 milyar liradır. Müzik ve eğlence giderleri dahil genel giderlerimiz aylık 25 milyar lira olup toplam giderlerimiz 63.5 milyar lira tutmaktadır."

Böylelikle dışarıya bağımlı olmaktan kurtulan kulüp yönetimi bütün çabasını yeni yapılanmaya yöneltebilme olanağına kavuşmuştur.

Tesislerle ilgili.

- A Blok'un kontrole alınmasıyla, giriş katındaki İtalyan Restoran alakart serviste, 1.kattaki Balo Salonu düğün, davet ve benzeri organizasyonlar için, 2.kattaki salon ise brîç kursları, bilgisayar kursları ve Rotary, Lions Kulüp yemeklerinde ve toplantılarında kullanılmaktadır.

- Mevcut binaların salonları yenilendi ve kullanımdaki demir sandalyeler, rahat oturumlu koltuklar ve sandalyelerle değiştirildi.

- Üyelerin magazin programlarına konu edilmesini önlemek amacıyla yazılı ve görsel basının kulüp tesislerine girişi hususu kontrol altına alındı.

- B Blok üst katında, beşyüz metrekairelik bir kapalı alan inşa edildi. Bu alana kütüphane, bar, televizyon ve üyeler için dinlenme salonu tanzim edilerek Panorama Katı adı altında hizmete sunuldu.

- Üyelerin küçük çocuklarının, bir hemşire nezaretinde hoşça vakit geçirdiği ve gerektiğinde de bakımlarının yapıldığı kreş düzenlenip hizmete sunuldu.

- Köşk yanında bulunan alana bir bina inşa edilerek ve Mos firmasıyla anlaşma yapılarak kadın, erkek kuaförü olarak üyelerin hizmetine sunuldu.

- B Bloкта bulunan ana mutfak, soğuk hava depoları, alt yapısı teknolojik ürünlerle yenilenerek, uluslararası standartlarda bir mutfak haline dönüştürüldü.

- B Blok'ta bulunan Baron Restoran ve Safran Restoran'ın halı zeminini kaldırılarak yerine parke döşendi ve daha hijyenik ve kullanışlı bir ortam hizmete sunuldu.

- B Blok girişi, fotoselli otomatik kapıya dönüştürüldü ve antre yeniden düzenlendi. Ayrıca tüm katlardaki tuvaletler ve sıhhi tesisat fotoselli olarak yenilendi.

- B Blok 1.katında bulunan bar kaldırıldı onun yerine Teras katı kapatılıp salona dahil edilerek daha geniş ve güzel bir ambiyansa sahip yeni bar oluşturuldu.

- B Blok 1.katının ses düzeni tamamen yenilendi ve sağlıklı bir akustik meydana getirildi.

- Bahçe peyzajı yapılarak, kulüp dış alanları güzelleştirildi ve aksatılmayan periyodik bakımlarla da bu güzellik korunmaktadır.

- Açık yüzme havuzu çevresi ve zemini yenilendi. 300 kişilik modern bir restoran, Snack Bar, tuvaletler, duşlar yaptırılarak hizmete sunuldu.

- Tenis kortlarına modern kafeterya binası ve bilardo salonu binası inşa edilerek, bu tesislere ait soyunma odaları ve dolapları, sıcak soğuk duşları ile birlikte hizmete sunuldu.

Böylece spor sever üyelerle gençlerin sıkça kullanmaları arzu edilen bir spor kompleksi meydana getirilmiş oldu.

- Yüzme Havuzu önünde, denize bakan yol kenarında bir podyum inşa edilerek Sunset Restoran&Bar'ın yaz günlerinin en çok tercih edilen mekanı olması sağlandı.

- Daha önce Gece Kulübü, sinema ve bowling salonu olarak kullanılan alan tamamen yıkılarak Sağlık Kulübü alanıyla birleştirildi. Böylece 1400 metrekare kapalı alanın kazanılmasıyla büyük bir kapalı yüzme havuzu ve jakuzi, aletli çalışma salonu, aerobik salonu, dört kurnalı göbek taşlı Türk hamamı, sauna, buhar odası, masaj odası, solarium odaları, duşları ve barı, dinlenme alanları içeren bir kompleks gerçekleştirildi.

Alt yapı ile ilgili:

- Kazan daireleri tamamen revizyona tabi tutuldu ve uzun yıllar sorunsuz çalışması için periyodik bakım konusunda da çalışma yapılarak sistem düzene sokuldu.

- Tüm havalandırma sistemleri yenilendi.

- Otomasyon sistemi kurularak, tüm teknik sistemler otokontrole alındı.

- Su arıtma sistemleri oluşturuldu.

- 1000 KW'lık jeneratör alındı ve elektrik kesintilerinde yaşanan sıkıntılara son verildi.

- Micros ve Fidelio sistemler kurularak stok ve maliyetler daha sağlıklı kontrol altına alındı.

- Güvenlik sistemleri kulüp iç ve dış çevresini izleyen ve kontrol altına alan kameralar ile donatılıp, görüntüler ve kayıtlar gerek kapı ve gerekse müdüriyetten izlenecek şekilde en ileri noktaya getirildi.

- Web sitesi **www.buyukkulup.org.tr** adresinde tesis edilerek faaliyete geçirildi.

- Kulübün en büyük ihtiyacı olan otopark için, açık parkın altına 300 arabalık bir kapalı garaj projesinin çalışmaları başlatıldı.

Üyelerin ihtiyacı olan konfor ve rahatlığı sağlamağa yönelik bu alt yapı çalışmalarının yanı sıra asıl önemli girişimler, kulübün prestiji ve Büyük Kulüp/Cercle D'Orient üyesi olmanın saygınlığını artırmaya

yönelik konularda yapıldı. Doğal olarak bunun için herşeyden önce güçlü bir mali yapıya gereksinme vardı. 2004 yılına kulüp 175 çalışanı ve 50'ye yakın ünite ile girmiş bulunuyor. Bunların yıllık personel ve yasal yükümlülük olarak gerektirdiği miktar 5,2 trilyon liradır (5,2 milyon YTL). Bu mali hacimle Türkiye'deki en büyük, Avrupa genelinde de sayılı dernekler arasında sayılanlardan biri haline geldiğini yöneticiler iftiharla belirtiyorlar. Bu hususu yönetim, *"kulübün yarınlarına güvenle bakacak bir mali yapıya kavuşmuş ve nakit mevcudunun yaklaşık 4,5 trilyon liraya (4,5 milyon YTL) varmış olması"* ile açıklamıştır. Üstelik, *"dünya standartlarındaki üniteleri ve sunulan ürünlerin kalitesi açısından rahatlıkla çok yıldızlı otellerle yarışabilirken, bunların karşılığında talep edilen ücretlerin onların 1/3'i oranında olması da"* dikkatlere sunulmaktadır. Hiçbir mali külfet yüklemeyen yap-işlet-devret modeli ile projesi hazırlanmış olan 400 yat kapasiteli Marina projesinin de, ileride sağlayacağı gelirle, kulübün geleceğini garanti altına alacağı hesaplanmaktadır.

Bu güçlenmenin desteğiyle, 2002 yılında, Avrupa yakasında ikibine yakın üyenin bulunduğu düşünülerek, Baltalimanı'nda bir şube açılması için proje hazırlanmıştı. Üyelere ve kulübe hiçbir mali yükümlülük getirmeden gerçekleşmesi planlanan girişim şimdilik onaylanmamıştır.

Bu mali güvenceye dayanarak kulüp sosyal faaliyetleri ve yardımlarını da aralıksız devam ettirmiştir. Dikkati çeken, bir ara salonların siyasi partilere de tahsis edilmesinin sakıncalarının farkedilerek bunun engellenmesidir.

"Sosyal ve kültürel alanda yönetim ve komitelerimizce; 150'ye yakın panel, konferanslar, sergiler, tiyatro ve müzik faaliyetleri ile geleneksel yaza ve kışa merhaba geceleri, Cumhuriyet Bayramı ve 30 Ağustos kutlamaları, Büyük Kulüp kuruluş yıldönümü kutlamalarıyla, klasik Türk müziği konserleri, piyano ve şan resitalleri, yabancı ülke kültür ve mutfaqlarını tanıtan geceler, çocuklar için balo ve tiyatro gösterileri, sosyal ve kültürel amaçlı geziler, geleneksel briç ve tenis turnuvaları gerçekleştirilmiştir."

Sosyal yardımlar konusunda öncelikle 1998'deki 8 yıllık eğitim seferberliğine yardımı ilk kez kulübün başlattığı, toplanan 1 trilyon 100 milyar liranın İstanbul İl Eğitim Müdürlüğü emrine verildiği bilinmektedir. Ayrıca üyeler tarafından 43 adet okul yaptırılmış ve bu nedenle de Cumhurbaşkanı *Süleyman Demirel* tarafından üyelere şilt verilerek ödüllendirilmişlerdir. 1999'da da Adapazarı depreminde, 70 milyar maddi ve ayni yardım yapılmış ve bizzat Büyük Kulüp Yönetimi gözetiminde depremzedelere ulaştırılmıştır. 2000 yılında Kadıköy Emniyet Müdürlüğü binasının yapımı için 15 milyar liralık yardımda bulunuldu, ayrıca aynı müdürlüğün kapkaç olaylarından dolayı ihtiyacı olan beş adet motosiklet alınarak teşkilata teslim edildi. 2003'te de, Kadıköy Emniyet Müdürlüğünün düzenlediği yardım girişimine, 200 öğrenci kulüp tarafından giydirilerek katkıda bulunuldu. Aynı yıl, Kadıköy Belediyesi'ne, yardıma muhtaç yaşlılar için yapımına başlanan huzur evi inşaatına katkı olarak 50 milyar lira bağışta bulunuldu.

"Herşey Büyük Kulüp için" sloganıyla oluşturulan koalisyonun liderleri Orhan Yüce ve Duran Akbulut.

İçine kapanık bir kurum olmakla yetinmemeyi ilke edinen Dernek, bu tercihini özellikle gençliği üyeleri arasına çekme yönündeki çabalarıyla daha açık bir şekilde ortaya koydu. Onbeş milyona yaklaşan nüfusuyla bir megapol haline gelen İstanbul'da gençliği, olası tehlikelerden korumak için sosyal yaşamlarını kulüpte değerlendirmelerini sağlayacak ortam hazırlandı. Tüzük değişikliğine gidilerek, 18 yaşını dolduran üye çocuklarının, gençlerin, derneğe – giriş ödentisi ile asli üye olma hakları tescillendirildi. Tesislerde yapılan düzenlemelerin çoğu da onlara kolaylık sağlamak için planlanmıştı. Spordan başka daha rahat davranacakları – örneğin kravatsız gelebilecekleri – mekanlar ayrıldı. Genel kurul toplantısına sunulan bir bildiride anne-babalara yapılan çağırı şöyleydi:

“Büyük Kulüp bugün artık tam bir aile yuvası haline gelmiştir. Eşlerimiz, çocuklarımız ve arkadaşlarımız ile birlikte bu sıcak aile yuvası içinde karşılıklı sevgi, saygı, anlayış ve dayanışma duygusu içinde beraberliğimizi devam ettirmek en içten idealimiz olmalıdır. Ancak bu duygular içinde, bu kulüp sonsuza kadar varlığını muhafaza edebilir.”

Bir diğer açıklamada da genel kurula, sadece içe yönelik değil dışa açılmaya da yönelik bir hedef bulunduğu şöyle ifade edildi:

“Büyük Kulüp asırlık mazisi ile bugün sadece Türkiye'nin yegane kulübü olmayıp Avrupa'da dahi eşine ender rastlanan birbirini seven, sayan her türlü dert ve düşüncelerini dostluk duyguları içinde beraberce paylaşan bir büyük sosyal aile kulübüdür. Böyle bir kulübü sonsuza kadar yaşatmak, evlatlarımıza, torunlarımıza ve gelecek nesillere bu eşsiz ortamı devretmek hepimize düşen en kutsal görevdir. Amacımız:

Sosyal açıdan Büyük Kulüp'lü olma ruhunu pekiştirecek bir ortamı yaratmak,

*Büyük Kulüp üyeliğinin ayrıcalıklı üye kimliğini pekiştirmek
Kurumun imajını güçlendirmektir.”*

Üye sayısı 1930-40'larda 100'e kadar inmiş, 1978'de ancak 380'i bulabilmiş Derneğin 21.yüzyılın başında 5300'e ulaşmış olması, yepyeni bir yapılaşmanın bahis konusu olduğunu kanıtlıyor. Bu sayı içinde, eski deneyimli üyelerin yanı sıra, gençler ve yüzde 15-20 oranında kadın üyelerin varlığı kadar, yüzyıllık bir geleneğe uygun şekilde "Türkiye'ye hizmet etmiş üst düzey bürokratlar da – oranında giriş ödentisi kaydıyla tam üye olarak" yer alıyorlardı. Dolayısıyla yepyeni bir sentez bahis konusuydu. Post-modern bir dünya ortamı içinde bu sentezin kulübün şerefli ve tarihe geçmiş ünüyle bütünleşerek gerçekleşmesi ihtiyacı hissediliyordu. Balotajını hâlâ 1882'de başlatılmış bilya yöntemiyle devam ettirmek gibi geleneklerini terketmemiş olan Dernek'te, bu amaçla 2000 yılında yeni bir yapılanmaya yönelme ihtiyacı belirdi. *Orhan Yüce* ile *Duran Akbulut*'un yaptıkları ittifak sonucunda Genel Kurulun onayı ile *Yüksek Divan* kurulması için tüzük değişikliğine gidildi. Bu çerçevede gerekli hazırlıkları yapmak için başkanlığına *Orhan Yüce*'nin getirildiği ve *Prof. Erol Ciban, Avukat Altan Ayanoglu, Avukat Rıdvan Kartal, Avukat Nevzat Özgen, Em.Bankacı Ercan Targay, Avukat Kemal Kumkumoğlu, Em.Amiral Fuat Uğur, Avukat Bozkurt Nuhoğlu, İnşaat müteahhidi Muammer Çarmıklı* ve *İnal Aydınoglu*'ndan oluşan bir kurul görevlendirildi. Altı ay süren yoğun çalışmalardan sonra Yüksek Divan'ın çalışma şekli ve yapısı belirlendi. Genel kurulun 20 Ekim 2002 toplantısında bu metin onaylandı. 26 Ocak 2003 tarihinde tüzük uyarınca yapılan seçim sonucunda Yüksek Divan'a başkan olarak *Orhan Yüce*, başkan yardımcılıklarına *Avukat Nevzat Özgen* ile *Altan Ayanoglu* ve sekreterliklere *Avukat Güngör Denizmen* ile *Y.Mühendis Ersin Kocaoglu* seçildiler. *Orhan Yüce* Divan'ın görevini şöyle anlatıyor:

"Tüzüğümüzün 32. Maddesi uyarınca Divan, Dernekte 30 yılını doldurmuş, borcu olmayan ve disiplin cezası almamış olan üyeler, Dernek başkanlığı yapmış üyeler ile Dernek'te 20 yılını doldurmuş eski yönetim kurulu üyelerinden oluşuyor. 35. Maddeye göre Divan'ın görevlerinin başlıcası, Dernek'in gelişmesini ve geleceğini ilgilendiren konularda inceleme ve araştırma yapmak, tüzük hükümlerine uyulup

uyulmadığını incelemek, görüş ve düşüncelerini Yönetim Kurulu'na bildirmek, Yönetim Kurulu'ndan çalışma ve tasarrufları ile ilgili bilgi istemek, görüş ve düşüncelerini bildirmek gibi önemli ve Dernek faaliyetine ışık tutacak nitelikte görevlerdir. Taşınmaz alım ve satımı, şube açılması veya yeni bir sosyal tesis kurulması gibi konularda da Dernek yönetim Kurulunca Yüksek Divan'ın görüşünün alınması zorunludur. 36. Maddede Yüksek Divan Başkanlık Divanı'na, Yüksek Divan toplantılarında alınan kararları uygulamak, Dernek Yönetim Kurulu ile gerektiğinde işbirliği yapmak, Kulüp yararlarını gerektirecek sağlıklı kararlar alınmasına yardımcı olmak gibi görevler yüklemiş bulunmaktadır.

Yüksek Divan üyelerinin bilgi, birikim ve üyeliklerinin süresi göz önüne alındığında, Kulüp'ü her yönüyle tanımaları açısından görüş ve önerileri Dernek faaliyetine olumlu bir katkı sağlayacaktır.”

İki yıldan beridir de Dernek'in dergisi yayınlanıyor. Buna yazdığı önsözde **başkan Akbulut** amacı şöyle belirtiyordu:

“Üyelerimizin çoğu, üst düzey yönetici, iş adamı ve bürokrat. Her biri kariyerlerinin zirvesinde ve ekonomiden siyasete, bürokrasiden sanata kadar pek çok alanda Türkiye'ye yön veriyorlar. Cercle d'Orient kurulduğu ilk günkü gibi Türkiye'nin gerçek kültürel mozayigini içinde barındırıyor. Yurtdışından gelen konuklarımız her gelişlerinde hayranlıkla izliyor bu kültürel zenginliği. Kurulduğu ilk günden bu yana Avrupalılardan hak ettiği saygıyı görüyor kulübümüz.

Evet, böylesine değerli bir mirasa sahibiz. Bugüne kadar bu miras hep kulübümüzün Çiftbavuzlar'daki tesisinin içinde kaldı. İstedik ki bencilce davranmayalım, bu mirası paylaşalım. Türkiye'nin çağdaşlaşma yolunda bir mum da biz yakalım. İşte bu amaçla bir dergi hazırladık. Onu, kültürel zenginliğimiz kulübümüzün sınırlarını aşsın, bu zenginlikten tat almak isteyen herkese ulaşsın diye yarattık.”

Bu suretle içe kapalı bir kurum olmaktan çıkmayı, çağımızın egemen şeffaflık ilkesine uymayı deniyordu Büyük Kulüp/Cercle d'Orient. Bu kitap da, bugüne kadar saklı kalmış özel arşiv bilgilerini ilk kez kamuya açıklayarak, aynı amacı gerçekleştirmeyi hedefliyor.

Ülkemizin en eski ve en ünlü sosyal kulübünün
kuruluşundan günümüze
kadar yaşamını yansıtan bu ilk eser, Yüksek Divan Başkanı
ORHAN YÜCE'nin
özel ilgisinin ürünüdür. Kulübün 125 yıla yaklaşan rolünün belirlenmesi geçmiş
araştıranlar kadar, geleceği kuracaklar için de önemliydi.

Gerekli çalışmayı, kulübün arşivleri üzerinden uzun süreli bir incelemeyle
Gazeteci / Tarihçi **ORHAN KOLOĞLU** yapmıştır.

Toplumumuzun özellikle 19 ve 20. yüzyıllar tarihi üzerinde uzmanlaşmış
olan yazar, bununla 52. eserini sunmuş olmaktadır. Bu sayede

CERCLE D'ORIENT
olarak beliren ve bugüne
BÜYÜK KULÜP olarak erişen kurum,
tarihte oynadığı rol ile de değerlendirilebilecektir.

